

Utvärdering av forskningen om vård av unga
och vård av missbrukare finansierat av
Statens institutionsstyrelse
under perioden 1994–2002

Professor Ragnar Hauge
Docent Tine Egelund

Februari 2004

FORSKNINGSRÅDET FÖR ARBETSLIV
OCH SOCIALVETENSKAP

INNHold

Förord.....	3
1. Bakgrunnen for evalueringen	5
1.1. Opprettelsen av Statens institusjonsstyrelse	
1.2. Forskingen under SiS	
1.3. Organiseringen av forskningen	
1.4. Evalueringsoppdraget	
2. Fordelingen av forskningsmidlene.....	12
3. Forskningsfeltet	16
3.1. Temaer for forskningen	
3.2. Karakteristikk av evalueringens forskningsmateriale	
4. Publikationerne	21
4.1. Typer av publikationer	
4.2. Publikationernes temaer	
4.3. Teorianvendelse i publikationerne	
Ungdomsforskningen	
Misbrugerforskningen	
4.4. Metodebruk i publikationerne	
5. Generelle synspunkter om forskningen.....	30
5.1. Om kritisk forskning	
5.2 Kvalitet og kvalitetssikring	
5.3. Bevillinger uten publikasjon	
5.4. Søknernes fordeling på kjønn, alder og tverrvitenskapelig samarbeide	
5.5. Praktisk relevans av forskningen	
6. Sammenfatning.....	36
Referanser	39
BILAG: Oversikt over de evaluerede forskningsprosjekter	
U. Prosjektoversikt over ungdomsforskningen.....	40
M. Prosjektoversikt over misbruksforskningen.....	78

Förord

I januari 2003 uppdrog regeringen åt Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS) att, efter dialog med Statens institutionsstyrelse (SiS), utvärdera den forskning om vård av unga och vård av missbrukare som finansierats av SiS under perioden 1994–2002.

Till internationella utvärderare utsågs professor Ragnar Hauge, Statens institutt for rusmiddelsforskning, Oslo, och docent Tine Egelund, Socialforskningsinstituttet, Köpenhamn.

FAS vill tacka professor Ragnar Hauge och docent Tine Egelund för det värdefulla arbete de har utfört. Det är vår förhoppning att utvärderingen skall kunna utgöra ett konstruktivt underlag för den fortsatta utvecklingen av SiS forskningsstöd till de angelägna områden som forskning av vård av unga och vård av missbrukare utgör, både för de personer som berörs av samhällets insatser och för samhället i stort.

För att ge möjlighet till en dialog om utvärderingen och dess resultat anordnades i februari 2004 ett seminarium där i första hand företrädare för SiS och de båda utvärderarna tillsammans fick tillfälle att diskutera utvärderingen.

Från FAS har forskningssekreterare Lena Strömqvist varit ansvarig för att ge utvärderarna administrativt stöd. FAS vill även rikta ett tack till företrädare för SiS som på olika sätt har bidragit till utvärderingens genomförande.

Stockholm den 1 februari 2004

Rune Åberg

Huvudsekreterare vid Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap

1. Bakgrunnen for evalueringen

1.1. Opprettelsen av Statens institusjonsstyrelse

Statens institusjonsstyrelse (SiS) ble opprettet i 1993, og startet sin virksomhet 1. januar 1994. Bakgrunnen for opprettelsen var at staten i 1993 overtok ansvaret for institusjonene for tvungen behandling av henholdsvis alkohol- og narkotikamisbrukere med hjemmel i ”Lag om vård av missbrukare i vissa fall” (LVM) og av ungdom med sosiale problemer med hjemmel i ”Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga” (LVU) – et ansvar som fra 1983 og frem til statsovertagelsen hadde ligget under kommunene eller landstingene.

Tvangsanbringelse av asosiale barn og ungdommer og av misbrukere i spesielle institusjoner har lange tradisjoner i Sverige – som i Finland og Norge – og fikk særlig utbredelse fra overgangen mellom 1800- og 1900-tallet. Formålet var gjennom tvangsoppdragelse å gjøre de asosiale barn og ungdommer til veltilpassede samfunnsmedlemmer, mens tvangsanbringelsen av misbrukerne primært var bestemt av ønsket om å beskytte samfunnet for de plager og den uorden de skapte, selv om også troen på at institusjonsanbringelsen skulle lede til forbedring spilte inn. I etterkrigstiden ble man mer skeptiske til bruken av tvang – for ungdom ble tvangsanbringelse benyttet i stadig mindre grad og for misbrukere ble adgangen til tvangs-anbringelse opphevet.

I det nye kriminalpolitiske klimaet som oppsto fra slutten av 1970-årene ble det imidlertid på nytt – ikke minst som følge av at narkotikaproblemene vokste i omfang – reist krav om i større grad å benytte tvangsanbringelse. I 1980 fikk man en lov som utvidet adgangen til å ta ungdom under vård¹ uten samtykke av den unge eller dennes foresatte, som nå er avløst av en ny lov fra 1990: ”Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga” (LVU). Dessuten fikk man i tillegg i 1998 en ny ”Lag om verkställighet av sluten ungdomsvård” (LSU), som gir retten adgang til å idømme ungdom som begår alvorlige lovbrudd til tvangsanbringelse fremfor fengsel. Formålet med tvangsvården er å påvirke de unge i positiv retning, og å bryte forbindelsen med det miljø som har ført dem ut i asosialitet. Når det gjaldt alkohol- og narkotikamisbrukere ble adgangen til tvangsanbringelse gjeninnført i 1982 i en ny lov, som senere er avløst av den nå gjeldende loven fra 1988: ”Lag om vård av missbrukare i vissa fall” (LVM). Begrunnelsen for på ny å åpne adgang til tvangsanbringelse var at en slik adgang var nødvendig for at de misbrukere som ikke var villige til å la seg behandle skulle kunne komme under behandling, og for å holde misbrukerne tilbake på institusjonen dersom behandlings-motivasjonen sviktet – dersom man utelukkende benyttet frivillige tilbud risikerte man at de som trengte behandling aller mest falt utenfor.

Ifølge loven om tvangsanbringelse for ungdom fra 1990 kan det overfor unge under 20 år treffes beslutning om vård av länsretten etter søknad fra socialnämnden dersom betingelsene i 3 § er oppfylt. Betingelsene i 3 § er at ”den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig

¹ I det følgende vil vi benytte begrepet ”vård” selv om dette ikke er i bruk hverken i dansk eller norsk, fordi begreper som behandling, omsorg, forsorg og liknende, som det ellers ville være naturlig å benytte, ikke er synonymt med ”vård”.

verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.” I følge loven fra 1998 kan også ungdom mellom 15 og 17 år som har begått alvorlige lovbrudd og som kjennes skyldige i dette dømmes til tvangsanbringelse i stedet for fengsel dersom retten finner dette formålstjenlig.

De som er besluttet anbragt i vård etter 3 § skal ifølge 12 § normalt anbringes i særskilte ungdomshjem – som vanligvis betegnes som § 12-hjem eller LVU-hjem – på ubestemt tid. Innen seks måneder etter iverksettelsen av beslutningen skal imidlertid sosialnemnden vurdere om anbringelsen skal opphøre. Dersom fortsatt anbringelse besluttes, skal beslutningen vurderes på nytt hver sjette måned. Vården skal etter 21 § opphøre senest når den unge fyller 21 år. Overfor dem som er dømt til ungdomsvård i stedet for fengsel, og som ved utløpet av anbringelsestiden anses for å ha et åpenbart behov for fortsatt vård, kan länsretten treffe beslutning om dette.

Den nå gjeldende ”Lag om vård av missbrukare i vissa fall” (LVM) bestemmer at socialnämnden – dersom den selv eller fra andre myndigheter får kunnskap om misbrukere av alkohol, narkotika eller løsemidler som kan antas å ha behov for vård – med hjemmel i lovens 11 § kan søke om beslutning om tvangsvård hos länsretten. Dersom retten beslutter tvangsvård, skal socialnämnden iverksette denne gjennom plassering på hjem som er opprettet med sikte på å gi vård i medhold av loven (LVM-hjem) eller på sykehus. Anbringelsen skal etter 20 § opphøre når formålet med anbringelsen er oppnådd, og senest etter 6 måneder.

I forbindelse med at ansvaret for tvangsinstitusjonene ble overført til SiS ble organisasjonens forhold til disse lovene og hvordan ansvaret for disse burde fordeles innenfor organisasjonen drøftet i en utredning om den nye organisasjonens oppgaver – SOU 1992:18: ”Tvangsvård i socialtjänsten – ansvar och innehåll”. På denne bakgrunn nedsatte Riksdagen en komité som i samsvar med dette utformet detaljene vedrørende organisering, lokalisering og bemanning for SiS, og retningslinjer for forholdet til de lokale institusjoner som ble nedfelt i ”Förordning (1996:610) med instruktion för Statens institutionsstyrelse”.

I 2 § i forordningen bestemmes at SiS særskilt skal ha ansvaret for:

- planlegging, ledelse, drift og tilsyn av § 12-hjemmene og LVM-hjemmene
- anvisning av plasser på disse hjemmene
- økonomistyring, resultatoppfølging og kontroll
- metodeutvikling og forsknings- og utviklingsarbeide.

1.2. Forskningen under SiS

Ifølge siste strekpunkt i 2 § i forordningen skal SiS ha ansvaret for forskningsarbeidet – foruten metodeutvikling og utviklingsarbeide – vedrørende tvangsvården. Noen nærmere angivelse av hvilke forskningsområder som bør tas opp og hvordan forskningen skal organiseres sier imidlertid forordningen, naturlig nok, ikke noe om. Men i SOU 1992:18: ”Tvangsvård i socialtjänsten – ansvar och innehåll” – hvor organiseringen av tvangsvården og opprettelsen av SiS ble utredet – ble det gitt visse anvisninger om forskningens innhold og hvordan den skulle bedrives.

I utredningen ble behovet for forskning og utvikling når det gjaldt tvangsvården sterkt understreket. Om forskningen vedrørende vård for ungdom med hjemmel i LVU – den såkalte § 12-vården – heter det i utredningen (s 88):

”Kunskaperne om effekten av vård og behandling i § 12-hemmen är ytterst begränsade. Denna brist gäller också andra behandlingsformer men framstår som desto allvarligare när det gäller den behandlingsform som både är bland de dyraste och dessutom har de mest långtgående tvångsbefogenheterna inom socialtjänsten. Trots att det finns en hög medvetenhet om bristerna i dessa avseenden har mycket litet gjorts för att avhjälpa dem.”

I utredningen foretas en gjennomgang av den forskning som det ifølge utrederne er viktig å ta opp. Det pekes på at selv om det er av betydning at man kartlegger i hvilken utstrekning klientene faller tilbake til kriminalitet, gir ikke dette tilstrekkelig informasjon om verdien av vården – og at forsøk på å belyse dette ved anvendelse av sentrale register som straffe-registeret gir et svært forenklet og unyansert bilde. Det heter videre (s 89):

”Hemmens klienter uppvisar ofta en sammansatt problembild med flera typer av problem och störningar. I hemmens behandlingsmål ingår därför att åstadkomma förändringar i flera avseenden som inte är avläsbara i de offentliga registren. Som ett komplement till den registerbaserade återfallsstatistiken är det därför nödvändigt att följa upp behandlingsresultat som berör andra sidor av klientens anpassning. Uppföljning av § 12-vården skall inte endast tjäna syftet att kontrollera behandlingsutfallet även om detta i sig är en viktig uppgift. Uppföljningen skall framför allt ge underlag för utveckling och precisering av mål och metoder inom verksamhetsområdet. Sambandet mellan dessa funktioner är uppenbart.”

Når det gjelder det utredningen betegner som de rene forskningsoppgavene bør disse rette seg mot problemstillinger vedrørende vårdens utforming og metodikk i forhold til klientenes behov og forutsetninger og hvordan dette påvirker resultatet av vården (s 89):

”I en differentierad institutionsstruktur är det exempelvis av intresse att närmare studera vilka behandlingsmetoder som har positiv effekt på en viss klientkategori liksom det är intressant att ta reda på vilka metoder eller miljöfaktorer på institutionerna som kan ha rent negativa verkningar eller ingen effekt alls. Från annan behandlingsforskning är det känt att de behandlingsformer som arbetat med en mer medveten matchning mellan klient och metod har de bästa behandlingsresultaten. Det är också känt att sådana försök till differentierad behandling är relativt sällsynta.

Det är viktigast att forskningen inriktas på att identifiera vilka hinder och svårigheter som finns för att använda redan kända behandlingsmetoder och att i samband härmed medverka till att utveckla tekniker för att omvandla väl etablerade teorier till praktisk handling, s.k. implementationsforskning.”

Når det gjelder forskningen om LVM-vården henvises det i betenkningen til at (s 115):

”... de förhållanden och problem som utredningen pekat på under avsnittet om problemområden inom § 12-vården när det gäller personalutbildning och forskning (...) gäller i princip också beträffande LVM-vården. Innom missbrukarvården finns visserligen en hel del aktuell forskning men denna rör andra områden än den tunga tvångsvården. Särskilt saknas sådan behandlingsforskning som kunde belysa de problem som är mer specifika för LVM-vården”.

For øvrig sies det lite om hvilke forskningsoppgaver man bør ta opp vedrørende LVM-vården. I stedet henvises det til en rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av Delegationen för social forskning (1990) med mandat å utarbeide forslag til et forskningsprogram vedrørende tvångsvården av voksne misbrukere. Rapporten som ble avgitt i 1989 – ”Forskning om missbrukare och vården, särskilt tvångsvården” – inneholder en rekke artikler om ulike aspekter ved tvångsvården både av medlemmer av arbeidsgruppen, men også av andre svenske forskere på området. I rapportens kapittel 15.2 fremsatte arbeidsgruppen sitt forslag til prioriterte forskningsområder og forsterkningstiltak, som oppsummeres på følgende måte (s 293):

”Sammanfattningsvis prioriterar LVM-gruppen främst följande forskningsfrågor.
– Hur ser situationen ut för klientgrupper som är, har varit eller kan bli föremål för tvångsvård? Vilka insatser görs och hur skall innehållet i vården kunna förbättras så att man kan förebygga ett tvångsomhändertagande?
– Hur skall innehållet i tvångsvården kunna förbättras så att klienterna motiveras för fortsatta frivilliga insatser?
– Tillämpas lagen så att den främjar rättssäkerheten och likhet inför lagen?”

I SOU 1992:18: ”Tvångsvård i socialtjänsten – ansvar och innehåll” slutter man seg til dette, og det heter (s 115–116):

”Av särskilt intresse anses vara att få kunskap om effekterna av differentiering av institutionerna med avseende på klientkategorier. Det vore också av intresse att få veta om institutionernas storlek spelar någon roll för vårdens effektivitet. Man pekar också på behovet av forskning om tvångets roll i behandlingen och på vilka faktorer som åstadkommer mycket eller lite tvång av informell/formell art på en institution. En huvuduppgift för behandlingsforskningen är enligt gruppen att studera effekterna av olika vårdsinsatser”.

I forarbeidene vedrørende SiS' forskning understrekes følgelig betydningen av forskning om effekten av de ulike vårds- og behandlingsmetodene som benyttes i institusjonene, ikke bare når det gjelder fremtidig asosialitet og misbruk, men effekter i form også av endringer på mange andre områder både av positiv og negativ art.

I forbindelse med etableringen av SiS' FoU-enhet ble det avholdt en høring med representanter for frivillige organisasjoner, ungdomsvården og myndighetene med sikte på å få en oversikt over det kunnskapsbehov som fantes, mens det på misbrukersiden ble det tatt utgangspunkt i rapporten fra 1970, og på dette grunnlag har SiS utarbeidet et forskningsprogram (SiS, udatert). Både når det gjelder ungdoms- og misbruksforskningen er de forskningsområder som anses for mest relevante inndelt i fire hovedområder. Det første området, "Vårdens insatser och effekter", omfatter de ulike vårds- og behandlingstiltak som anvendes og effektene av disse, altså det område som ble understreket i forarbeidene. Det andre området, "Förändringsprocesser och förhållningssätt", dreier seg om å belyse holdningsendringer og utviklingsprosesser som skjer med de inntatte under oppholdet og eventuelt senere og forholdet mellom personale og de inntatte. Det tredje området, "Organisation och samverkan", går på institusjonenes organisering og samarbeidet mellom institusjonene og utenverdenen og på ettervernet. Endelig tar det fjerde område, "Rättstillämpningen", utgangspunkt i at institusjonsanbringelsen er tvungen, og de konsekvenser dette har i relasjon til de inntattes rettsikkerhet. Under dette faller også mer rettsdogmatiske problemstillinger knyttet til lovgivningen og rettsanvendelsen.

Ifølge SOU 1992:18: "Tvångsvård i socialtjänsten – ansvar och innehåll" skal ikke SiS selv forestå forskningen (s 119). Forskningen bør i stedet utføres av universitet og høyskoler, og dette bør skje i samarbeide med Socialvetenskapliga forskningsrådet, SFR – som nå er avløst av FAS.

1.3. Organiseringen av forskningen

I et notat utarbeidet av SiS etter anmodning av FAS i forbindelse med nærværende evaluering: "Preliminär områdesbeskrivning avseende forskning vid Statens institutionsstyrelse (SiS) 1994 t.o.m. 2002", gis en oversikt over den forskning som har skjedd i regi av SiS, og hvordan forskningsarbeidet har blitt organisert.

Forskningen ligger under en FoU-enhet ved SiS under ledelse av en direktør med forskningskompetanse og opprinnelig med to forskertjenester. I dag har FoU-enheten foruten direktøren to forskningsledere med forskerkompetanse henholdsvis på ungdomssiden og misbrukersiden og to forskertjenester. FoU-enheten har formulert sine hovedoppgaver på følgende måte (s 4):

- ”– bygga upp en modell för uppföljning och utvärdering av ungdoms- och missbrukarvården,
- ta initiativ till forskning inom området,
- följa den nationella och internationella forskningen inom verksamhetsområdet, etablera nära samverkan med universitet och högskolor samt andra myndigheter,
- föra ut forskningsresultat genom kunskapsöversikter, FoU-rapporter, seminarier och konferenser,
- översätta forskningsresultat till praktisk tillämpning genom utvecklingsarbete och försöksverksamhet vid SiS ungdoms- och LVM-institutioner.”

Frem til 1999 fikk SiS øremerkede midler på SEK 30 millioner per år til FoU-virksomheten, som ble delt med 10 millioner til henholdsvis utviklingsprosjekter, utdannelsestiltak og forskning. Etter 1999 har øremerkingen opphørt, men ifølge bevillingsbrevet kan inntil 30 millioner fremdeles benyttes til FoU-virksomheten.

Forskningsvirksomheten under SiS har i hovedsak skjedd gjennom bevillinger til prosjekter som utføres av utenforstående forskere – oftest knyttet til et universitet eller en høyskole – etter søknad om økonomisk støtte. Denne delen av forskningen, som denne evalueringen konsentrerer seg om, vil bli gjennomgått mer i detalj i det følgende.

Men dessuten foregår også en viss forskningsvirksomhet på andre felter. For det første er som nevnt en forskningsdirektør, to forskningsledere og to forskere ansatt ved SiS. I tillegg til forskningsadministrative oppgaver og ledelse av utviklingsprosjekter arbeider disse også med de såkalte ADAD- og DOK-systemene – hvor ADAD omfatter §12-institusjonene og DOK LVM-institusjonene. Gjennom disse dokumentasjonssystemene innhentes opplysninger gjennom intervjuer med de inntatte i institusjonene vedrørende bakgrunnsdata, aktuell livssituasjon og behov for hjelp. Formålet er dels å bygge opp en databank som kan benyttes av forskere som ønsker å belyse hvem som er inntatt i institusjonene og følge opp deres videre skjebne. Men dataene publiseres også i skriftserien ”SiS følger opp och utvecklar”. Selv om formålet med disse rapportene først og fremst er å presentere det innsamlede datamaterialet, gir de derigjennom også en beskrivelse av de inntatte som ligger nært opp til en mer deskriptiv forskning.

For det andre ligger enkelte av de utviklingsprosjekter som SiS har støttet også nært opp til forskning – og de er også tildelt forskere og /eller har vitenskapelige ledere som er tilknyttet universitet og høyskoler. Fra et faglig synspunkt vil det kunne være like naturlig å karakterisere enkelte av disse prosjektene som forskningsprosjekter som å se dem som utviklingsprosjekter. Dette gjelder f.eks. oppfølgingsprosjekter hvor man undersøker de inntattes tilpasning til samfunnet etter oppholdet, og ser dette i relasjon til ulike bakgrunnsfaktorer.

Dette innebærer at en evaluering av forskningen ved SiS basert utelukkende på de prosjekter som er finansiert qua forskningsprosjekter ikke gir et fullstendig bilde. Men fordi evalueringen er begrenset til ”den forskning om vård av unga och vård av missbrukare som finansierats under perioden 1994-2002”, har vi valgt å holde forskning utført av ansatte forskere ved SiS og forskning i forbindelse med utviklingsprosjekter utenfor evalueringen, og i stedet konsentrere oss om forskningsprosjekter utført av eksterne forskere finansiert av SiS. Dette synes også å være i samsvar med den forståelse Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap (FAS) og SiS har lagt i mandatet for evalueringen.

1.4. Evalueringsoppdraget

Ved ”Regleringsbrev för budgetåret 2003 avseende FAS” av 19. desember 2002 ble FAS pålagt å evaluere den forskning om behandling av unge og av misbrukere som ble finansiert av SiS i perioden 1994-2002. I brevets punkt 1,2.5 heter det:

”FAS skall, efter dialog med Statens institutionsstyrelse (SiS), utvärdera den forskning om vård av unga och vård av missbrukare som finansierats under perioden 1994–2002. Den finansierade forskningen skall analyseras vad gäller inriktning, vetenskaplig kvalitet samt praktisk relevans och skall i dessa avseende jämföras med annan svensk och internationell forskning under aktuell period. I tillämpliga delar skall den av SiS finansierade forskningen även utvärderas med utgångspunkt i de återrapporteringskrav (jämförbarhet, etik, unga forskare, tvärvetenskap, etc.) som gäller för forskningsstöd som fördelas av de statliga forskningsråden. Utvärderingen skall redovisas senast den 31 mars 2004.”

Ved skriv av 5. mars 2003 henvendte FAS seg til dosent Tine Egelund, København og professor Ragnar Hauge, Oslo, og anmodet dem om å forestå evalueringen. Etter at disse hadde påtatt seg evalueringsoppdraget, ble det 14. mai 2003 avholdt et møte på FAS hvor den nærmere gjennomføringen av evalueringen ble drøftet.

Som grunnlag for sitt arbeid har vi fått tilsendt samtlige publikasjoner fra de eksterne forskningsprosjekter som har vært finansiert av SiS i perioden 1994–2002, foruten annet materiale av betydning for evalueringen. Fra SiS har det dessuten blitt tilsendt eller innhentet andre opplysninger, dokumenter og litteratur som har vært ansett relevante for evalueringen. Det ble dessuten avholdt et uformelt møte med enkelte representanter for SiS' vitenskapelige råd i Stockholm 9. oktober 2003.

Vi har delt hovedansvaret for evalueringen mellom oss. Tine Egelund har hatt hovedansvaret for forskningen vedrørende §-12 institusjonene (ungdomsforskningen) mens Ragnar Hauge har hatt hovedansvaret for forskningen vedrørende LVM-institusjonene (misbruker-forskningen).

Som det fremgår av mandatet for evalueringen skal SiS' forskning bedømmes ut fra ”inriktning, vetenskaplig kvalitet samt praktisk relevans”, og dette er også temaet i det følgende. Det bør imidlertid understrekes at SiS' forskningsbidrag inngår i den samlede, offentlige støtte til svensk forskning – en støtte som også har andre målsetninger. En svært viktig oppgave er f.eks. å dyktiggjøre forskere med sikte på fremtidig forskning. Dette skjer normalt gjennom en vitenskapelig grad, og som det vil fremgå av tabell 5 nedenfor har finansieringen fra SiS resultert i 10 doktorgrader, tre lisensiatgrader og en magistergrad.

Gjennom finansieringen kan man også få kanalisert forskernes interesse mot bestemte forskningsfelt, i dette tilfelle tvangsinstitusjonene. Det har vært påpekt at inntil SiS ble etablert hadde dette vært et forsømt område for forskningen, og at det å fremme forskning om tvangsinstitusjonene var en viktig grunn til at SiS ble tilført forskningsmidler. Dersom man anser slik forskning for viktig, vil initieringen av forskning på dette området kunne bety økt interesse for feltet – noe som i et lengre perspektiv vil kunne gi seg utslag i at det vil kunne bli tema også innenfor forskningsprosjekter finansiert av andre kilder.

2. Fordelingen av forskningsmidler

Fremgangsmåten ved tildeling av forskningsmidler fra SiS til eksterne søkere skjer ved offentlig utlysning – primært ved at utlysningen sendes til en lang rekke forskningsinstitusjoner og forskere som anmodes om å spre informasjon om utlysningen og dessuten ved annonser i de viktigste fag- og fagforeningstidsskrifter – hvor forskere anmodes om å søke om støtte. I første omgang bes søkerne innsende en foreløpig, kortfattet beskrivelse av forskningsprosjektet innen første mars – en forskningsskisse som skrives på et særskilt formulær utarbeidet av SiS. Disse forskningsskissene gjennomgås av SiS' vitenskapelige råd som på dette grunnlag velger ut de ansøkningsprosjektene som man mener det er grunn til å gå videre med, og disse søkerne blir så bedt om å sende inn en mer fullstendig søknad innen utgangen av mai samme år – også denne på et særskilt formular. Denne søknaden sendes normalt til vurdering av en utenforstående sakkyndige, og på dette grunnlag beslutter det vitenskapelige råd hvilke søknader som skal innvilges.

Bevilgningen gis formelt for ett år. De fleste prosjekter går imidlertid over to eller flere år, og i søknaden skal det oppgis forventet startdatum og sluttdatum og forventet behov for forskningsbidrag for hele perioden som prosjektet er planlagt å vare. Dersom søknaden innvilges første år ligger det implisitt en forutsetning om at den også skal gis fortsatt støtte dersom ikke helt uforutsette forhold dukker opp. For slike pågående prosjekter er det en forenklet søknadsprosess knyttet til en fremdriftsplan for forlengelse av forskningsbidraget for et nytt år.

Tabell 1: Søknader om støtte til nye forskningsprosjekter fra SiS 1994–2002.

	Innkomne prosjektskisser	Derav: Invitert til å søke	Derav: Innvilget
1995	48	21	13
1996		3	1
1997	31	12	10
1998	34	14	11
1999	21	11	6
2000	26	9	5
2001	29	14	7
2002	23	9	4
Totalt	212 100%	93 44%	57 27%

Tabell 1 viser antallet innkomne projektskisser de respektive år, hvor mange av søkerne som ble bedt om å innsende en fullstendig søknad, og hvor mange av disse søknadene som ble innvilget. Årstallet angir det år søknaden om bevilgning gjelder fra – selve søknaden er normalt innsendt og behandlet året før. Tabellen omfatter bare de nye prosjekter som det ble søkt om støtte til inntil 2002, som er det tidsrom evalueringen omfatter. Tallene for innkomne projektskisser og antallet av disse som er invitert til å sende inn en mer utførlig søknad er tatt fra SiS' beslutningsprotokoll. Tallene over prosjekter som er besluttet gitt økonomisk støtte av SiS er tatt fra oversikten over forskningsprosjekter med utgangspunkt i det år bevilgningen begynner å løpe.

Som det fremgår av tabellen blir noe under halvparten av prosjektskissene (44 %) gitt anledning til å gå videre i søknadsprosessen etter den første behandling i det vitenskapelige råd. Vi har ikke foretatt noen nærmere analyse av hvilke prosjektskisser som forkastes og hvilke som resulterer i at søkerne blir bedt om å sende inn en mer utførlig søknad, fordi vi bare har tittelen på prosjektet å holde oss til. Men det synes særlig å være prosjektskisser som gjelder asosiale ungdommer og misbrukere generelt – uten særlig tilknytning til tvangsvården – som ikke går videre i prosessen. Av de prosjektskissene som resulterte i en mer utførlig søknad ble noe over halvparten gitt støtte, og de utgjorde 27 % av samtlige prosjektskisser.

Tabell 2: Antall prosjekter som har fått forskningsbidrag og bevilgningens størrelse etter prosjekttidens lengde 1994–2002.

	Ungdomsforskning			Misbruksforskning		
	Antal projekter	Bevilgningens størrelse, SEK 1000		Antall prosjekt	Bevilgningens størrelse SEK 1000	
		Totalt	Gj.snitt pr år		Totalt	Gj.snitt pr år
Inntil 1 år	2	840	420	3	595	264
Over 1 – inntil 2 år	6	5.802	484	7	4.684	360
Over 2 – inntil 3 år	8	5.805	242	10	9.080	313
Over 3 – inntil 4 år	6	6.344	264	3	4.152	377
Over 4 – inntil 5 år	4	6.739	337	1	1.026	228
Over 5 – inntil 6 år	4	6.094	254	1	1.934	351
Over 6 – inntil 7 år				1	4.150	638
Totalt	30	31.624	298	26	25.621	357

Av tabell 2 – som viser fordelingen av prosjektene og bevilgningens størrelse etter prosjekttidens lengde – fremgår det at et flertall av prosjekter gis bidrag for en periode på over ett og inntil 4 år for prosjektene vedrørende ungdomsforskningen og inntil 3 år vedrørende misbrakerforskningen. Men enkelte prosjekter skiller seg ut. Innenfor ungdomsforskningen er spredningen i bevilget prosjekttid fra 1 til 6 år. Innenfor misbrakerforskningen var tidsspennet noe større – ett prosjekt ble gitt støtte i bare 3 måneder, mens et annet som ble gitt støtte i hele 6,5 år. Den gjennomsnittlige årlige støtte var SEK 298.000 innenfor ungdomsforskningen og SEK 357.000 innenfor misbruksforskningen.

Av tabell 3 fremgår hvilke forskningsinstitusjoner som har fått bevilget forskningsmidler fra SiS i perioden 1994-2002. Når det gjelder ungdomsforskningen har institusjoner ved Stockholms universitet fått de klart største midlene, nær 15 millioner kroner, mens Lunds universitet med nær 9 millioner er den største mottager av midler til misbrakerforskningen, tett fulgt av Stockholms universitet med vel 6 millioner. Av de enkelte institusjoner er det Karolinska sjukhuset under Stockholms universitet innenfor ungdomsforskningen og Avdelningen för klinisk alkoholforskning MAS under Lunds universitet som har mottatt størst forskningsstøtte med henholdsvis 4,8 til ungdomsforskning og 4,4 millioner til misbrakerforskning. Institutionen för socialt arbete ved Stockholms universitet ligger nært opp til disse, og dersom de to forskningsområdene ses under ett er det sistnevnte institusjon som har mottatt de største bidrag fra SiS med 9 millioner til sammen.

Tabell 3: Bevilgede forskningsmidler 1994–2002 fordelt på de institusjoner som har fått midler.

	Ungdomsforskning	Misbrukerforskning
Stockholms universitet	14.912.171	6.431.000
- Institutionen för socialt arbete	4.815.000	4.192.000
- Statistiska institutionen		2.239.000
- Kriminologiska institutionen	3.409.000	
- Psykologiska institutionen	845.000	
- SORAD	967.694	
- Karolinska sjukhuset	4.875.477	
Lunds universitet	4.932.000	8.903.000
- Avdelningen för klinisk alkoholforskning MAS		4.434.000
- Institutionen för tillämpad psykologi		418.000
- Juridiska institutionen	1.000.000	600.000
- Sociologiska institutionen	675.000	895.000
- Socialhögskolan	2.617.000	1.869.000
- Avdelningen för psykiatri MAS		688.000
- Institutionen för barn och ungdomspsykiatri	640.000	
Uppsala universitet		1.026.000
- Pedagogiska institutionen		
Umeå universitet	3.626.000 ²	4.150.000
- Institutionen för tillämpad psykologi	1.900.000	
- Institutionen för psykologi	470.000	
- Universitetssjukhuset	1.256.000	
Göteborgs universitet		545.000
- Institutionen för socialt arbete		
Linköpings universitet	4.841.833	
- IPP	1.195.000	
- Tema Barn	770.000	
- Institutionen för pedagogik och psykologi	2.876.833	
Växjö universitet	2.691.000	
- Institutionen för pedagogik		
Örebro universitet	420.000	
- Institutionen för samhällsvetenskap		
Socialtjänstförvaltningen FoU, Stockholm		1.956.000
Ersta Sköndal högskola		2.202.000
Malmö högskola		350.000
Resursförvaltningen FoU, Stockholm		60.000
Hälsöskolan i Stockholm	200.000	
	31.623.004	25.623.000

² For et projekt ved Umeå universitet, institutionen för socialt arbete, er bevillingens størrelse ikke oplyst.

Innenfor de små, nasjonale forskermiljøer som man finner i Norden – hvor de forskere innenfor vedkommende forskningsområde som vurderer søknader om forskningsmidler, ofte selv vil kunne være søkere – blir habilitetsproblemene påtrengende. Dersom vedkommende selv er søker er det en selvfølge at vedkommende fratrer og ikke deltar i beslutningen, og det samme gjelder dersom søkeren er en nær kollega eller venn. At inhabilitet ikke er sjelden innenfor SiS' vitenskapelige komité illustreres av følgende: Ved behandlingen av prosjektskissene i 2002 og 2003 – som gjelder søknader hvor bevillingene eventuelt løper fra og med årene 2003 og 2004, og som derfor ikke er inntatt i ovenstående tabell – gis det opplysninger om hvorvidt medlemmer av den vitenskapelige komité har fratrådt ved beslutningen pga inhabilitet. Det viste seg at i 2002 fratrådte en eller flere medlemmer behandlingen ved avgjørelsen av syv av de 24 søknadene og i 2003 i ni av de 22 søknadene – og ved seks av disse søknadsbehandlingene fratrådte to og i en sak tre av medlemmene i det vitenskapelige råd.

Imidlertid vil man også indirekte komme opp i habilitetsproblemer ved behandlingen av søknader hvor man selv ikke er direkte inhabil, men hvor søknaden kan anses som en konkurrent til en søknad hvor man selv er inhabil. Dette trenger ikke bare gjelde i tilfelle hvor en søknad gjelder et beslektet emne, men gjelder også generelt, idet samtlige søknader står i et konkurranseforhold til hverandre i og med at de konkurrerer om en begrenset sum forskningsmidler. I Norge er det i den senere tid rettet sterk kritikk mot det norske forskningsrådet fordi de som sitter i faggrupper som avgjør forskningssøknader, i flere tilfelle har behandlet søknader som konkurrerer med søknader til prosjekter fra det forskningsmiljø de selv representerer.

Vi har selvfølgelig ingen grunn til å hevde at en slik indirekte inhabilitet har spilt inn ved fordelingen av SiS' forskningsmidler. Men det faktum at medlemmer av det vitenskapelige råd ofte er blant de forskere eller representerer forskningsmiljøer som har fått støtte fra SiS – noe som trolig er uunngåelig dersom man vil ha en høy grad av fagkunnskap i rådet – vil kunne oppleves som problematisk. På denne bakgrunn kan det være formålstjenlig å drøfte hvordan medlemmene til det vitenskapelige råd bør utvelges – derunder hvorvidt man i større grad bør benytte nordisk ekspertise – og om det bør utarbeides regler om habilitetsspørsmål.

3. Forskningsfeltet

3.1. Temaer for forskningen

Det er indlysende, at et forskningsfelt, der vedrører socialt udsatte, antisociale unges og misbruges møde med et institutionssystem, der yder tvangsmæssig behandling, må være meget bredt.

Både i forarbejderne vedrørende SiS og i en af SiS forud for evalueringen udarbejdet præliminær områdebeskrivelse af forskningen prioriteres effektforskning om indsatsen på institutionerne som nævnt højt blandt de temaer, som SiS forventer at støtte finansielt. Begrundelsen herfor er, at effektforskning udgør et specifikt behov i SiS' virksomhed og et grundlag for udvikling af virksomheden og præcisering af dens mål og metoder. En supplerende begrundelse er, at SiS' forskning forventes at spille sammen med den forskning, der foregår ved universiteter og andre forskningsmiljøer, således at SiS-finansierede projekter kan målrettes mod virksomhedens kerne. Samtidigt konstateres det, at en relativt stor andel af institutionsforskningen i Sverige til nu er foregået i SiS' regi, og at der inden for dette regi faktisk har været ydet støtte til forskning om en langt bredere emnekreds end indsatsens effekter. Der har været en tendens til, at også forskning, initieret før SiS' start i andet (fortrinsvis universitets-) regi, ved SiS' tilkomst er blevet finansieret herfra. Det konstateres yderligere, at institutionsfeltet – i det mindste ved SiS' opstart af virksomheden – ikke var parat til og tilrettelagt med henblik på effektstudier, fordi anvendelse af veldefinerede behandlingsmetoder ikke var den dominerende arbejdsmodel ved institutionerne.

Der tages derfor i denne evaluering udgangspunkt i, at det kundskabsfelt, SiS-financieret forskning skal belyse og analysere, fortsat er mangefacetteret og omfatter en stor bredde af problemstillinger. Forskningen kan omfatte de faktorer, der har betydning for de indsattes³ situation, konflikter og udviklingskarrierer. En institutionel helhedsanalyse af § 12- og LVM-institutionerne kræver desuden opmærksomhed på både de strukturelle forudsætninger for virksomheden (historiske forudsætninger, socialpolitik, lovgivning, organisering af virksomheden, magtforhold, synet på unges afvigelser m.v.) og de personlige forudsætninger først og fremmest de indsatte, men også praktikerne/de professionelle, bringer med sig til institutionernes virksomhed (de indsattes opvækstbetingelser, arten og styrken af deres konflikter m.v. og de professionelles kompetence, holdninger, behandlingsideologier m.v.). Forskningen vedrører også den organisatoriske praksis i tvangsbehandlingen ved institutionerne; spillet mellem de indsatte og den organisatoriske praksis; samt de resultater/effekter dette spil producerer i hverdagen på institutionen og i de indsattes senere liv.

Det er klart, at alle de nævnte perspektiver på institutionernes forudsætninger og praktiske virksomhed næppe kan integreres i nogen enkeltundersøgelse. Der er klart behov for undersøgelser, der tilstræber et institutionelt helhedssyn på institutionernes virksomhed, og der er i evalueringsmaterialet også nogle få eksempler på dette. For mange relevante

³ Her og i det følgende vil vi benytte ordet "indsat" eller "inntatt" som betegnelse for dem, som er besluttet tvangsplaceret efter bestemmelserne i LVU og LVM.

undersøgelser vil der dog gælde det, at kundskabsinteressen er mere specifik og perspektivvalget tilsvarende snævrere. Man må imidlertid på et forskningsfelt som institutionernes virksomhed kunne stille det krav til den enkelte undersøgelse, at forskeren reflekterer over sit valgte perspektiv og dets forklaringsmuligheder og – begrænsninger i en institutionel kontekst.

Det er også klart, at et forskningsfelt af denne bredde stiller krav til forskningssamarbejde på tværs af discipliner. Enkeltdisciplinære forskningsbidrag, der ikke er inspireret af teorier uden for den egne disciplin, kan i almindelighed næppe opfange den kompleksitet, som problemstillinger knyttet til institutionerne vil være præget af.

Nedenstående skal ikke opfattes som en udtømmende definition af det forskningsfelt, som SiS-financieret forskning kan omfatte. Der er snarere tale om et arbejdsgrundlag i evalueringen for at vurdere, i hvilket omfang relevante delområder for forståelsen af institutionernes virksomhed og resultater er belyst i den forskning, der til nu er publiceret inden for SiS' regi. Forskningsfeltet kan med dette udgangspunkt omfatte:

1. **Institutionen som organisation.** For eksempel forskning om anstaltens historiske rødder og udvikling, dens bærende ideer, opgaver, virkemåde, modsætninger og resultater.
2. **Institutionslivets organisatoriske praktikker og deres konsekvenser.** For eksempel studier af dagliglivets rutiner og ritualer og deres påvirkning af de indsatte, den organisatoriske skabelse af institutionelle identiteter m.m.
3. **Magtperspektiver på institutionerne.** Hvordan ser de ”store” og ”små” magtpraktikker ud i den institutionelle hverdag? Hvilken betydning har tvangen for de inntatte og hvilke typer af modmagt mødes de med? Hvad betyder den samfundsmæssige isolation i de inntattes udviklingsforløb? M.m.
4. **Behandlingsbegrebet og udformningen af den konkrete behandling.** Hvad vil behandling i institutionerne sige? Hvad er behandlingens dagligdags indhold og metode? Hvad betyder tvangen for behandlingen? Hvilke modsætninger eksisterer mellem tvang og behandling? Hvilke begrundelser hviler behandlingsprincipper og –teknikker på? Hvilke veldefinerede behandlingsmodeller anvendes faktisk?
5. **Skolegang, indlæring, uddannelse og motivation på institutionerne.** Dette specielle felt af institutionernes behandlingsindsats tages med særskilt. Blant de indsatte i ungdomshjemmene udgør skolegangen et problematisk område for mange, samtidigt med at skolegang er strategisk vigtig for de unges fremtidschancer. Derfor er det vigtigt at belyse, hvad skoleindsatsen faktisk består i, og hvilke resultater som opnås af undervisningen ved ungdomshjemmene? Inden for LVM-institutionerne er motivationsarbejdet med sigte på å få den indsatte til at søge over i frivillig behandling det centrale, som rejser tilsvarende spørgsmål.
6. **Effektstudier.** Her tænkes på forskning om resultaterne af veldefinerede og velimplementerede behandlingsmodeller, såvel klienteffekter, effekter for personalet som økonomiske effekter.

7. **Professionsperspektiver på institutionene.** Her kan være tale om en varieret vifte af problemstillinger, for eksempel personalets kundskaber, behandlingsideologi, syn på de indsatte situation, metodepræferencer m.m. Til dette punkt hører også studier af arbejdsvilkår, arbejdsmiljø og modsætninger i arbejdet. Også studier om samordning af indsatser af betydning for de indsatte på tværs af institutions- og professionsgrænser kunne være relevante.
8. **Hvad karakteriserer målgruppen som helhed?** Der tænkes her på detaljeret kortlægning af risiko- og beskyttelsesfaktorer (personlige, familiemæssige, relationelle uden for familien og sociale omverdensfaktorer) i de indsatte opvækst og analyse af faktorernes samspil i forskellige udviklingskarrierer for de indsatte.
9. **Hvad karakteriserer specielle grupper af indsatte?** Som i pkt. 8, men med særligt sigte på for eksempel køns- og etniske perspektiver på målgruppen.
10. **I hvor høj grad kan institutionsanbringelsen kompensere for den situation, der gav anledning til anbringelsen?** Dette punkt sigter på et bredere syn på ”effekter” end konkrete behandlingsmodellers påvirkning af forskellige konkrete effektmål og vedrører den psykosociale situation, tidligere indsatte opnår senere i livet.
11. **De indsatte opfattelse af deres situation, omverden og relation til behandlingssystemet?** Her tænkes på de indsatte egne refleksioner om deres opvækst, livschancer og indgrebene fra samfundets side. Desuden tænkes på studier af deres konkrete håndtering af institutionstilværelsen.

3.2. Karakteristik af evalueringens forskningsmateriale

På ungdomsområdet omfatter evalueringen 30 projekter, hvoraf 17 er afrapporteret. For syv projekter er projekttiden udløbet, uden at der foreligger nogen rapportering. For yderligere seks projekter er der tale om, at projekttiden ikke er udløbet, således at man endnu ikke kan forvente rapportering fra projekterne. På misbrugsområdet omfatter evalueringen 26 projekter, hvoraf 17 er afrapporteret. For fem projekter er projekttiden udløbet, uden at der foreligger nogen endelig rapportering. For et af disse er bevillingen tilbagebetalt til SiS. For yderligere fire projekter er projekttiden ikke omme.

Nedenstående tabeller 4a og 4b giver en oversigt over projekternes disciplinære tilknytning, bevillingernes størrelse og antallet af publikationer.

Projekternes disciplinære tilknytning er ikke ensbetydende med, at den udførte forskning kun henter teoretisk inspiration fra denne disciplin. En del af de forskere, der har produceret materiale, er inspireret af teoretiske perspektiver både inden for deres egen disciplin og tilgrænsende discipliner.

Tabell 4a: Ungdomsprojekternes disciplinære tilknytning og bevilling samt antallet af publikationer.

Disciplin	Projekter – afsluttede og afrapporterede			Projekter – projekttiden udløbet, men ingen rapport		Projekter – projekttid ikke udløbet, ingen rapportering		Projekter i alt		
	Antal projekter	Bevilling	Antal publikationer	Antal projekter	Bevilling	Antal projekter	Bevilling	Antal projekter	Bevilling	% af samlet bevilling
Psykologi	4	3.780.000	13	1	583.333	3	4.663.500	8	9.026.833	29
Psykiatri	2	1.168.000	5	2	3.357.747			4	4.525.747	14
Pædiatri				1	1.256.000			1	1.256.000	4
Socialt arbejde	2	1.350.000 ⁴	9	2	2.617.000	2	1.260.000	6	5.227.000	17
Pædagogik	4	3.666.000	13			1	420.000	5	4.086.000	13
Jura	2	2.450.000	7					2	2.450.000	8
Sociologi	2	1.642.694	6					2	1.642.694	5
Kriminologi	1	860.000	2	1	2.549.000			2	3.409.000	11
I alt	17	14.916.694	55	7	10.363.080	6	6.343.500	30	31.623.274	101

Tabell 4b: Misbrugerprojekternes disciplinære tilknytning og bevilling samt antallet af publikationer.

Disciplin	Projekter – afsluttede og afrapporterede			Projekter – projekttiden udløbet, men ingen rapport		Projekter – projekttid ikke udløbet, ingen rapportering		Projekter i alt		
	Antal projekter	Bevilling	Antal publikationer	Antal projekter	Bevilling	Antal projekter	Bevilling	Antal projekter	Bevilling	% af samlet bevilling
Psykologi	4	7.163.000	13			1	500.000	5	7.663.000	29,9
Medisin				1	1.350.000			1	1.350.000	5,3
Statistik				1	1.172.000			1	1.172.000	4,6
Socialt arbejde	8	6.705.000	18	2	2.695.000	2	850.000	12	10.250.000	40,0
Pædagogik	1	1.026.000	2					1	1.026.000	4,0
Jura	1	600.000	2					1	600.000	2,3
Sociologi				1	688.000	1	895.000	2	1.583.000	6,2
Sosialantropologi	2	1.917.000	2					2	1.917.000	7,5
Utredning	1	60.000	1					1	60.000	0,2
I alt	17	17.471.000	38	5	5.905.000	4	2.245.000	26	25.621.000	100,0

Dette gælder ikke mindst de projekter som er rubriceret under socialt arbejde. I mange tilfælde ville det have været næsten lige så naturligt at rubricere dem under sociologi, og i

⁴ I forhold til ét projekt med forankring i socialt arbejde kendes bevillingssummen ikke (projekt nr. U.30 i oversigten over projekter i bilaget). Den opførte bevilling vedrører således kun det ene projekt.

nogen tilfælde også som socialantropologi eller psykologi. Alligevel giver den disciplinære forankring et billede af, hvilke perspektiver ved tvangsinstitutionernes virksomhed, der vejer tungt i den SiS-financierede forskning.

Ud fra tabel 4a og 4b kan man på den ene side sige, at mange discipliner har bidraget til forskningen om tvangsinstitutionenes forudsætninger og virksomhed, som man kunne forvente i en helhedsbelysning af områdets mange delasppekter. På den anden side indgår disciplinerne med forskellig vægt, som måske ikke modsvarer behovet for forskellig disciplinær ekspertise i forskningen. Det skal understreges, at det forhold, at en disciplin har bidraget med relativt mange projekter naturligvis ikke er ensbetydende med, at der ikke kunne være behov for flere bidrag til forskningen fra denne disciplin. Det er der utvivlsomt fra samtlige discipliner, som har fået bevilling fra SiS. Oversigten kan blot anvendes som et groft mål for, hvilke disciplinære perspektiver der har været tilgodeset med forskningsmidler i forhold til forskningsfeltets samlede indhold. Når det gælder psykologiske/psykiatriske perspektiver indgår disse med relativt stor vægt i ungdomsforskningen, med godt en tredjedel af projekterne og over 40% af den samlede bevilling. Socialt arbejde og pædagogik vejer også i forskningsbilledet målt på antallet af projekter og bevillingsstørrelsen, uden dog på nær at indgå med den vægt, som de psykologiske perspektiver har. Bevillinger til sociologisk og i nogen grad til kriminologisk forskning ser mere sparsomme ud, og andre relevante samfundsvidenskabelige perspektiver (for eksempel socialpolitiske og økonomiske) er fraværende. Ikke mindst lægger oversigten måske op til en diskussion om sociologiens placering i forskningen om ungdomshjemmene, idet en væsentlig del af forskningens indholdsunivers forudsætter sociologiske analyser. Når det gælder misbrugsforskningen, er det socialt arbejde, som dominerer, men som nævnt kan nogle af disse projekter med næsten lige så stor ret rubriceres som for eksempel sociologiske.

Visse temaer i forskningen er temmelig éndisciplinært belyst, selvom temaerne påkalder sig analyse med udgangspunkt i flere disciplinære perspektiver. For eksempel bygger det eneste projekt inden for ungdomsforskningen, som eksplicit er bevilget med organisationsudvikling for øje, alene på en organisationspsykologisk begrebsverden. Her kunne et samspil med sociologiske organisationsteoretiske begreber have uddybet og kvalificeret analysen betydeligt. Også inden for misbrugsforskningen er organisationssociologiske problemstillinger svagt repræsenteret.

Samlet får de menneskebehandlende discipliner (psykologi, psykiatri, socialt arbejde og pædagogik) en dominerende vægt i forskningen. Ca. to tredjedele af projekterne både inden for ungdomsforskningen og misbrugsforskningen hidrører fra disse discipliner. Det skal gentages, at dette ikke er ensbetydende med, at der ikke i forskningen kan anvendes et bredt spektrum af teorier, herunder sociologiske. Det bliver der ikke mindst i en del af de publikationer, som hidrører fra socialt arbejde. Sandsynligheden for, at en dybtgående analyse af de strukturelle og institutionelle forudsætninger for institutionernes virksomhed bliver nedtonet, er imidlertid til stede, hvis ikke sociologisk og anden relevant samfundsvidenskabelig ekspertise deltager i forskningen med samme vægt som psykologisk orienteret ekspertise. Inden for misbrugsforskningen står sociologiske problemstillinger noget stærkere end i ungdomsforskningen, idet disse tages op i flere af de projekter, vi har rubriceret som socialt arbejde, men der er dog uden undtagelse tale om mikrosociologiske problemstillinger.

4. Publikationerne

4.1. Typer af publikationer

Der er i alt fremsendt 55 publikationer vedrørende ungdomsforskningen og 38 publikationer vedrørende misbrugsforskningen til denne evaluering. De fleste af publikationerne indgår i større forskningsprojekter, knyttet til et universitetsinstitut, hvori flere forskere (ikke mindst doktorander) har leveret bidrag (en kommenteret oversigt over samtlige projekter og de til dem knyttede publikationer fremgår af bilaget). Som eksempler på dette kan inden for ungdomsforskningen nævnes en større bevilling til socialt arbejde, Lunds universitet, som har affødt otte publikationer, eller to bevillinger til pædagogik ved Växjö universitet, som har frembragt i alt 10 publikationer. Inden for misbrugsforskningen har en bevilling til socialt arbejde ved Socialhögskolan ved Lunds universitet affødt otte publikationer.

Det må imidlertid understreges, at en optælling af antallet af publikationer kun siger lidt om publiceringsomfanget. Som publikation har vi medtalt alt fra kortfattede artikler til doktorafhandlinger, til trods for at sidstnævnte i omfang og arbejdsmængde kan sidestilles med flere artikler. Det er heller ikke foretaget en adskillelse mellem mere populære artikler og artikler på et højt faglig niveau. Der er også betydelig forskel på publiceringsformen og på det sprog, publikationerne er skrevet på, således som det fremgår af tabel 5.

Det springer umiddelbart i øjnene, at knap en fjerdedel af materialet er publiceret som ikke referee-bedømte artikler. Der er typisk tale om populariserede artikler, der beskriver et forskningsprojekt og dets hovedresultater for et praktikerpublikum. Nogle af de artikler, der er publiceret i institutskriftserier, har også denne karakter, så samlet er der tale om, at ca. en tredjedel af det publicerede materiale i sin form ikke fremtræder som forskningspublikation. Dette har yderligere den konsekvens, at der er megen ”re-cycling” af de samme resultater, uden at disse underkastes fornyede analyser ud fra nye perspektiver på materialet. Dvs. at man som læser af materialet af og til præsenteres for den samme undersøgelse i op til flere forskellige versioner, der kun afviger begrænset fra hinanden. Publikationerne fra Växjö universitets pædagogiske institut er et eksempel på dette, hvad ungdomsforskningen angår.

Tabell 5: Oversigt over publikationsformer og publikationssprog.

Publikationsform	Ungdomsforskningen			Misbrugerforskningen		
	Antal	Svensk	Engelsk	Antal	Svensk	Engelsk
Fil.dr. afhandling – hele afhandlingen	4	3	1	4	4	
Fil.dr. afhandling – del af afhandlingen	2	2				
Fil.lic. afhandling	2	2		1	1	
Magisteropgave	1	1				
Artikler, referee-bedømt	12	5	7	8	3	5
Artikler, ikke referee-bedømt	12	11	1	3	3	
SiS-rapport	8	8		13	13	
Monografi	1	1		1	1	
Artikel i antologi	6	6		4	4	
Andet (skriftserie o.l.)	7	7		3	3	
I alt	55	46	9	38	34	5

Det springer også i øjnene, at en begrænset del af materialet publiceres på engelsk. Ca. en sjettedel af publikationerne inden for ungdomsforskningen og en ottendedel inden for misbrugsforskningen henvender sig til en international læserskare. Dette er synd, idet materialet derved i høj grad bliver til lokal brug og ikke spiller op til en dialog med udenlandske erfaringer og forskningsresultater. Det er åbenbart, at specielt artikler til referee-bedømte tidsskrifter inspirerer til publikation på engelsk.

Både i forhold til publikationsform og sprog kan der være et betydeligt behov for en lettilgængelig, populariseret og svensk fremstilling i tidsskrifter, som praktikere typisk læser, for at sprede interessante resultater på en nem måde til praksis. Der er imidlertid grund til at skelne klarere mellem forskningsmæssig og populær formidling, end det fremsendte materiale vidner om (det hele er fremsendt som forskningspublikation), og måske til at klargøre retningslinierne for, hvilken eller hvilke former for formidling der forventes som følge af en forskningsbevilling.

4.2. Publikationernes temaer

Det siger sig selv, at publikationerne afspejler et vidt spektrum af temaer, som ikke enkelt kan kategoriseres. Det skyldes dels mangfoldigheden af temaer i sig selv, dels at nogle publikationer spænder over flere temaer, således at kategoriseringen beror på et valg af, hvilket tema, der er dominerende. Det skal alligevel forsøges for at søge at skabe et overblik i forhold til forskningsfeltet som helhed, idet et sådant overblik kan udgøre et groft mål for, hvilke temaer, der er mere eller mindre velbelyste gennem den SiS-financierede forskning. Nedenstående emneoversigt er vejledt af de forskningstemaer, vi indledningsvis fandt var centrale for det samlede forskningsunivers for SiS-støttet forskning.

Tabell 6: Oversigt over publikationernes temaer.

Temaer	Ungdomsforskning – antal publikationer	Misbrugsforskning – antal publikationer
Institutionen som organisation – organisatoriske praktikker i hverdagen	3	1
Behandlingsbegrebet – udmøntningen af den daglige behandling	11	12
Skolegang, indlæring	5	
Effekter af anbringelse	5 ⁵	4
Professions- og personaleorienterede temaer	12	6
Karakteristisk af målgruppen	5	5
Brugerperspektiver på forsorgen	2	4
Juridiske perspektiver	7	2
Forskningsmetodik	2	3
Andet	3	1
I alt	55	38

Som tabel 6 viser, er der tale om en stor tematisk spredning. Man kan ikke sige, at forskningsmidlerne har været anvendt til at lave nogle massive satsninger på nogle enkeltområder, der er anset for at have af særlig betydning for erkendelsen af institutionsfeltet. Snarere ser det ud, som om strategien har været at skabe nogen kundskab om mange elementer af institutionernes univers. Man kan diskutere, hvilken strategi der er mest hensigtsmæssig på et som udgangspunkt relativt uudforsket felt. Ser man på de mange disparate emner, der er belyst via forskningsindsatsen, kan man imidlertid få det indtryk, at den store spredning indebærer en risiko for at udvikle en ”tyndere” kundskab om mange dimensioner, men uden fælles sigte og fælles forståelse for institutionsfeltets egenart.

Umiddelbart forekommer flere temaer ud fra ovenstående sammenfatning underbelyste forskningsmæssigt i forhold til antallet af publikationer. Antallet af publikationer kan imidlertid ikke alene sige noget om belysningen af et givet tema, idet omfanget og kvaliteten af publikationerne er varieret. Det er ikke udelukket, at nogle temaer med måske kun en enkelt publikation kvalitetsmæssigt kan være bedre belyst end andre temaer, der er dækket af mange publikationer. Det er også i nogen grad tilfældet i dette materiale. Til trods herfor er antallet af publikationer et simpelt udtryk for en prioritering.

Det ene underbelyste tema vedrører SiS-institutionerne som organisation, dvs. en dyberegående empirisk baseret analyse af institutionernes opgaver og funktion. Både på ungdomsområdet og misbrugerområdet er der kun en publikation om organisation, der begge er af analytisk høj standard. Nogle publikationer, registreret under temaet behandlingsbegrebet, omhandler klart også institutionelle aspekter af institutionernes virksomhed. Trods dette må temaet både på ungdoms- og misbrugsområdet anses for så centralt, at det kan karakteriseres som underbelyst i helheden. Temaet har karakter af en slags grundforskning om ”anstalten” og udgør basen for en teoriudvikling, som ideelt set kan give redskaber til at

⁵ Det er kun to af disse publikationer, der i snævrere forstand søger at måle effekten af en behandlingsmodel.

begribe empiriske resultater i andre undersøgelser om allehånde dagligdags praktikker i institutionernes virksomhed.

Et andet underbelyst tema, er kortlægningen af de specielle faktorer, der er virksomme i målgruppens opvækst, udvikling og sociale karrierer. Det gælder både målgruppen som helhed og særlige subgrupper i målgruppen. Indenfor ungdomsforskningen kan det f.eks. peges på at unge med etnisk minoritetsbaggrund, der er overrepræsenterede i § 12-institutionerne, kun er belyst i én mindre undersøgelse i materialet⁶. De undersøgelser om unge-målgruppen, der indgår i materialet, er af høj kvalitet, men omhandler efter sagens natur kun få og udvalgte faktorer i de unges opvækstforhold og relation til omgivelserne. Måske skyldes underbetoningen af, hvilke unge indsatsen retter sig imod, en forventning om, at den mere grundlæggende karakteristik af de unges baggrund og udvikling varetages i andre forskningsregier. Det er tvivlsomt om en sådan forventning holder. En kortlægning af de unges udviklingskarrierer forudsætter en longitudinel strategi og store udvalg, og der er både i Norden og internationalt meget få longitudinelle (og aktuelle) studier, der har § 12-institutionernes mulige målgruppe som kundskabsinteresse. Det kan derfor være et spørgsmål, om en satsning på kortlægning af målgruppen inden for SiS' regi er nødvendig, hvis man skal opnå en præcis beskrivelse af de unges kendetegn på godt og ondt som udgangspunkt for indsatsen over for dem.

Også inden for misbrugsforskningen er en empirisk kortlægning og beskrivelse af, hvem der bliver indsat i LVM-institutionerne stort set fraværende. Dels kan dette skyldes, at forskningen i udpræget grad består af kvalitative studier inden for den enkelte institution, men en vigtig del af forklaringen kan også være, at man fra andre studier mener at have tilstrækkelige kundskaber om, hvem der udvikler et misbrug. På den anden side omfatter disse undersøgelser misbrugere generelt, og ikke misbrugere under LVM, som man må antage skiller sig ud på enkelte områder.

Det tredje underbelyste tema er effekterne af indsatsen, hvilket måske kan hænge sammen med den svage vægt, der lægges på kortlægningen af de faktorer, der kendetegner målgrupperne, fordi effektmåling forudsætter kundskab om demografiske data om målgrupperne. Når man imidlertid tager den stærke vægt, der i forarbejderne vedrørende SiS' forskning blev lagt på forskning om effekterne af institutionsbehandlingen, er dette overraskende.

Der er i alt i materialet om de unge kun fem publikationer om effekter af behandlingen⁷. En af disse publikationer belyser de unges generelle sociale situation nogle år efter udskrivningen fra ungdomshjem, hvilket er særdeles vigtigt, men ikke udgør effektforskning i snæver forstand. Det er efterhånden veldokumenteret, at anbringelse (generelt) ikke kompenserer børnene for de utilstrækkelige levekår, der gav anledning til anbringelsen. Det er mindre dokumenteret (og valideret i en nordisk kontekst), om specifikke behandlingsmodeller/teknologier bidrager til positive eller negative effekter eller ikke har nogen virkning, samt

⁶ I flere af materialets andre publikationer nævnes unge med etnisk minoritetsbaggrund kortfattet, oftest for at de udgør et særligt "problem" i behandlingen. Dette i sig selv kunne tale for større viden om, hvad gruppen er karakteriseret af.

⁷ Fire af disse publikationer vedrører desuden ikke behandling inden for § 12-systemet, men behandling af en muligvis sammenlignelig gruppe unge inden for børne- og ungdomspsykiatrien.

hvor store disse bidrag i givet fald er. Dvs. at introduktionen af nye behandlingsprincipper og –teknikker oftest ikke vil være evidensbaseret. I lyset af en socialpolitisk målsætning om at evidensbasere eller -inspirere det sociale arbejde – noget man rigtignok kan være mere eller mindre enig i – må det ses som en mangel, at det fylder ret lidt i SiS’ forskning at vurdere virkningerne for de unge af de relativt velbeskrevne metoder, man måtte tage i anvendelse i institutionsbehandlingen af dem.

Inden for misbrugsforskningen har vi rubriceret fire arbejder fra tre projekter under temaet effekterne af behandlingen. Dette er efterundersøgelser – dels af misbrugsbehandling generelt og dels af LVM-vård – og de er ikke knyttet til specielle behandlingsmetoder og kan mer træffende betegnes som effekterne af institutionsplaceringen. Spørgsmålet om effekter af behandlingen stiller sig også noget anderledes her end på ungdomsområdet, idet LVM-institutionernes målsætning ikke er at behandle med sigte på at modvirke misbrug, men at motivere de indsatte til at gå over i frivillig behandling. I en del publikationer tages også spørgsmålet om, hvorvidt og hvor mange i LVM-institutioner som går over i frivillig vård op, men uden at vi har rubriceret disse som effektforskning – ikke mindst fordi dette bare er et af mange spørgsmål, som tages op i publikationene.

Inden for ungdomsforskningen er endnu et underbelyst tema de unges erfaringer med, refleksioner over og handlinger i forbindelse med institutionsbehandlingen. I betragtning af at de unge er sagens kærne, må man sige, at ”bruger”synspunkter og –aktioner ikke har en central plads i forskningen. I det hele taget er et systemperspektiv dominerende i materialet. Skolegang på ungdomsinstitutionerne er for eksempel dækket af flere publikationer, men disse har – ud over en værdifuld redegørelse for de skole- og indlæringsmæssige forudsætninger, de unge bringer med sig – en delvis normativ karakter, idet de sigter på introduktion af et specielt uddannelsessyn på institutionerne. Mange af publikationerne har personalets forhold og udvikling som deres kundskabsinteresse. Andre fokuserer på myndigheders og enkelt-personalemedlemmers handlinger, tanker, refleksioner m.m. Dette kan naturligvis implicere nogle konsekvenser for de unge, hvilket der også peges på i flere publikationer, men det er ligefuldt personalet, der er i centrum for kundskabsinteressen⁸. Indenfor misbrugsforskningen er brugerperspektivet bedre repræsenteret – selv om antallet af publikationer, hvor brugernes oplevelser af deres situation, institutionen og personalet, ikke er talmæssigt ret mange.

Med hensyn til behandlingsmæssige eller organisatoriske praktikker i dagligdagen findes flere interessante mikrosociologiske studier i materialet om de unge og om misbrugerne. De har indholdsmæssigt et varieret fokus, flere beskæftiger sig specifikt med konstruktionen og håndteringen af pigers/unge kvinders seksualitet, andre med behandlingsideologi eller realiseringen af konkrete behandlingsmål på institutionerne. De har dog overvejende en beskrivende hensigt og går ikke i dybden med forsøg på forklaringer af den af og til forunderlige praksis, empirien afdækker.

⁸ Dette kommer klart til udtryk i en evaluering af en konkret institutions kvalitet. Evalueringen er kritisk over for en række organisatoriske og personalemæssige forhold og munder ud i relativt radikale forslag til rekonstruktion af institutionen. I denne evaluering kommer de unge slet ikke til orde om institutionens kvalitet for dem.

Der er kun få publikationer, hvis relevans i SiS' univers forekommer tvivlsom. Enkelte findes dog i materialet. Indenfor ungdomsforskningen kan for eksempel nævnes en artikel om integration af fritidsvirksomhed i en almindelig skole og en case-study om en fejlslagen sagsbehandling (der dog ikke implicerer § 12- hjem) i den sociale børneforsorg med tragiske konsekvenser for den unge pige, sagen vedrørte. Inden for misbrugsforskningen gælder dette særligt arbejder, som omhandler testmetodik eller afprøvning af medikamentel behandling.

4.3. Teorianvendelse i publikationerne

Ungdomsforskningen

Der er betydelig forskel i publikationerne på, i hvor høj grad forskningsarbejdet er teoretisk inspireret, hvilke teorier, der lægges til grund for analysen, samt i hvor høj grad teori anvendes analytisk eller normativt. Nedenstående tabel 7 illustrerer dette når det gælder forskning om de unge.

Der er intet overraskende i spredningen i de teoretiske perspektiver, der har informeret forskningen. Det må ses som en konsekvens af den store spredning i forskningsspørgsmålene i materialet. Der er imidlertid det problem, at en del af forskerne – men langt fra alle – ikke diskuterer det valgte teoretiske perspektivs relevans eller perspektivets forklaringsmuligheder og -begrænsninger i institutionsvirksomhedens regi.

Tabell 7: Teorianvendelsen i publikationerne på ungdomsområdet.

Teorier	Antal publikationer
Forskellige konstruktionistiske perspektiver ⁹	9
Habermas – om livs- og systemverden, herredømmefri dialog m.v.	5
Forskellige pædagogiske teorier	4
Salutogene perspektiver, fortrinsvis Antonovsky	4
Netværksteori	2
Organisationsteori og –historie	2
Feministisk teori om køn og krop	2
Developmental psychopathology	2
Retsdogmatik, teorier om retsproces og retsanvendelse	2
Psykoanalytiske/-dynamiske perspektiver	2
Historiske perspektiver på behandling	1
Økologisk teori	1
Metodologiske perspektiver ¹⁰	1
Teori med relevans for andre temaer end § 12-virksomheden ¹¹	1
Ingen eller overfladisk henvisning til teori	17
I alt	55

⁹ Der er tale om en stor spredning af teoretiske perspektiver, for eksempel etnometodologi, konversationsanalyse, diskursiv psykologi m.m. Også hyppige referencer til Foucault er medtaget her.

¹⁰ Vedrører specielt en artikel, der diskuterer en forskningsmetode, i hvilken der trækkes på international metodologisk diskussion.

¹¹ Dette gælder en afhandling, hvori § 12-virksomheden spiller en marginal rolle i helheden. Der er i overensstemmelse med kravene til afhandlinger en grundig gennemgang af teori, for eksempel socialisationsteori, som imidlertid ikke har væsentlig betydning for det afsnit, der specielt omhandler de unges relation til behandlingssystemet.

Et eksempel på dette kunne være anvendelsen af Habermas' tanker om en herredømmefri, refleksiv livsverdensdialog som grundlag for undervisningen ved institutionernes skoler. Det diskuteres ikke i de publikationer, der benytter sig af Habermas, hvorvidt det er realistisk at forestille sig en herredømmefri dialog i forbindelse med tvangsbehandling på institutioner, der ikke har megen lighed med livsverdenen. Derved bliver teorianvendelsen normativ mere end analytisk.

Der er yderligere det problem i teorianvendelsen, at en del af forfatterne i højere grad henviser til en teoretisk inspiration end anvender den i tolkningen af deres empiriske data. Derved kan teorien i flere af publikationerne fremtræde udvendig og ikke som et redskab til en fordybet forståelse af empirien. I denne sammenhæng skal det bemærkes, at det er ganske få af undersøgelseerne, der ser ud til at have en egentlig ambition om at gøre teorien til et lige så aktivt redskab som empirien i kundskabsudviklingen på området. Som eksempel på en integration mellem teori og empiri kan på ungdomsområdet nævnes nogle af de publikationer, der er forankret i socialt arbejde i Lund.

Det springer i øjnene, at knap en tredjedel af publikationerne ikke eller uhyre overfladisk er teoretisk forankrede. Graden af teorianvendelse hænger sammen med publikationernes karakter. Afhandlinger og referee-bedømte artikler er som hovedregel teoretisk grundigere, mens der i ikke referee-bedømte artikler sjældent gøres meget ud af teoretiske redskaber. SiS-rapporterne har forskellig karakter, de er mere eller mindre teoretisk orienterede.

Sammenfattende, men dækkende over store variationer i teoretisk kvalitet, må man konkludere, at der kunne stilles større krav til teoretisk tyngde i forskningen. Det gælder såvel anvendelsen af teori i det hele taget, en mere offensiv og aktiv brug af de teoretiske redskaber, som refleksioner om de anvendte teories relevans og forklaringsværdi for det studerede felt. De empiriske materialer taber i værdi, hvis de i for høj grad får lov til at stå alene og ikke perspektiveres teoretisk med henblik på at opnå en dybere forståelse af institutionernes virkemåde.

Misbrugsforskningen

Publikationerne inden for misbrugsforskningen varierer – på samme måde som inden for ungdomsforskningen – mellem publikationer, hvor det teoretiske aspekt står stærkt, og publikationer, hvor teoretiske overvejelser er mere eller mindre fraværende.

I nogle få arbejder danner mere specifikke teoretiske synspunkter en ramme om tolkningen af de empiriske data, for eksempel synet på LVM-opholdet som led i en "rites de passage", synspunkter på netværkets betydning for misbrug og afvænnings og misbrug som udslag af "rational choice". Men stort set udgør de teoretiske drøftelser bare et bagtæppe, der i ringe grad trækkes ind i tolkningen. For mange af publikationernes vedkommende er præsentationen af data det centrale, og i fortolkningen af data er det en vag, almen samfundsvidenskabelig forståelse, som slår igennem – hvor interaktionistiske teorier, betydningen af stempling og stigmatisering, læringsteorier m.v. trækkes ind. I atter andre tilfælde bliver data præsenteret uden forsøg på teoretisk fortolkning. Som en generel beskrivelse kan man måske

sige, at publikationerne i meget begrænset grad er præget af hypotesetestning eller forsøg på å udvikle bredere teoretiske ansatser.

Når dette er sagt, må det imidlertid tilføjes, at den store vægt, som lægges på empiri og deskription uden nogen teoretisk overbygning (eventuelt kombineret med teoretiske drøftelser uden at de i særlig grad sættes i relation til empirien), ikke er særlig overraskende. Dette præger store dele af forskningen om misbrugere også internationalt. Det gør heller ikke studierne mindre værdifulde. Beskrivelserne er ofte i sig selv indsigtsfulde og givende for den, som ønsker at skaffe sig indsigt i forholdene på LVM-institutionerne.

4.4. Metodebrug i publikationerne

Som det er forventeligt i lyset af spredningen i forskningens temaer, anvendes der også en bred vifte af forskningsmetoder i undersøgelserne.

Som altovervejende hovedregel er der valgt forskningsmetoder, der er velegnede til at belyse det, forskeren har sat sig for at undersøge. Til grund for 24 af publikationerne indenfor ungdomsforskningen ligger udelukkende kvalitative forskningsmetoder, som i sig selv udgør en bred vifte af strategier: ustrukturerede eller semistrukturerede individuelle interview, fokusgruppeinterview, terapeutiske interview, dokumentanalyser, deltagende observation, analyse af skriftlige materialer fra respondenter og feltarbejde omfattende flere af disse strategier samtidigt. Otte publikationer bygger alene på kvantitative data og en statistisk strategi. Af disse studier er fire baseret på store eller relativt store udvalg. Nogle få fremtræder som statistisk sofistikerede. 18 publikationer hviler på såvel kvalitative som kvantitative strategier. I de fleste af disse undersøgelser er der tale om, at det kvantitative udvalg er lille¹². Den hyppigste metodekombination i disse tilfælde er (få) spørgeskemaer suppleret med (relativt få) interview. I to tilfælde er metode irrelevant, idet der mere er tale om debatartikler, i et tilfælde kan metoden ikke identificeres ud fra artiklens beskrivelse.

Rubriceret efter forskningsmetode dominerer kvalitative arbejder også inden for misbrugsområdet. Af de 26 projekter på dette område benytter 12 så at sige udelukkende kvalitative metoder ved dataindsamlingen (inkluderet et juridisk projekt), mens der bare i seks projekter blev anvendt kvantitative metoder (inkluderet et rent medicinsk projekt). Brug af kvalitative metoder finder man særlig inden for projekter udført af forskere inden for socialt arbejde, mens de kvantitative særlig anvendes i psykologisk og medicinsk (derunder psykiatrisk) orienterede projekter. De øvrige otte projekter benyttede både kvalitative og kvantitative metoder, oftest ved anvendelse af spørgeskema- eller interviewundersøgelser som et supplement til observationsstudier.

Både indenfor ungdomsforskningen og misbrugsforskningen er dominansen i brug af kvalitative undersøgelser påfaldende. Der lægges ikke her op til en diskussion om, hvorvidt nogle metoder er at foretrække frem for andre. Metodeanvendelsen må naturligvis afhænge af, hvad man ønsker at undersøge. De kvalitative metoders dominans i forskningsbilledet betyder

¹² Der kan for eksempel være tale om et spørgeskema til samtlige § 12-institutioner, dvs. 35 skemaer.

imidlertid implicit, at det er særlige problemstillinger, der er prioriteret. Det er mikrosamspil, meningsskabelse, historiske forløb, konstruktionsprocesser m.m., der kan analyseres ved hjælp af de anvendte kvalitative metoder. Kundskab om forekomsten af forskellige relevante fænomener og om statistiske sammenhænge mellem forskellige typer af påvirkninger (under opvæksten eller institutionsopholdet) og forskellige typer af udfald kan imidlertid kun i begrænset omfang frembringes med det metodearsenal, der aktuelt er dominerende. Det er svært at vide, hvad der er hønen eller ægget. Det kan tænkes, at det er en tematisk prioritering, der styrer de kvalitative metoders dominans. Det kan også tænkes, at det er forskere, der overvejende er trænet i kvalitativt metodebrug, der er specielt interesserede i institutionernes virksomhed. I sidstnævnte fald vil det være væsentligt at udvikle flere alliancer med forskningsmiljøer, der er kyndige statistisk, hvis man i SiS ønsker at fremme forskning om for eksempel effekter af indsats eller de indsattes udviklingskarrierer.

Der er forskel på kvaliteten af metodebeskrivelse og -diskussion i publikationerne. Igen afspejler denne forskel publikationernes forskellige karakter, således at afhandlinger, referee-bedømte artikler og til dels SiS-rapporter som hovedregel kan opvise en mere ambitiøs metodebeskrivelse, mens metode i ikke referee-bedømte artikler som regel behandles mere summarisk. Der er dog eksempler på, at det kan være ganske vanskeligt at danne sig overblik over metode, udvalg, fremgangsmåde m.m. også i publikationer, der har en mere ambitiøs metodebeskrivelse. Der er også forskel på, i hvor høj grad metoders anvendelsesområde og metodeproblemer diskuteres kritisk. Med hensyn til kvantitative dataindsamlinger diskuteres metoden og metodeusikkerheder grundigt i de større statistiske undersøgelser, mens der er en tendens til, at de mindre studier hverken præsenterer deres statistiske bearbejdning eller diskuterer metodeproblemer, for eksempel små udvalg og store bortfald. I kvalitative studier eksisterer denne forskel i kvalitet også. I nogle studier diskuteres det, hvad den anvendte metode kan og ikke kan bruges til, mens metodebegrænsninger lades upåtalte i andre undersøgelser.

5. Generelle synspunkter om forskningen

5.1. Om kritisk forskning

I forskning om institutionsbehandling, der modtager bevilling fra samme myndighed, som har kompetencen til at styre virksomheden, kan der være grunde til at vurdere, i hvor høj grad forskningen forholder sig kritisk analytisk til genstandsfeltet.

I visse studier er spørgsmålet om en kritisk analyse mindre relevant, idet de ikke som hovedtema har institutionernes virksomhed, men for eksempel de indsatte udviklingskarrierer, effektmåling af en specifik og veldefineret behandlingsmetode eller forskningsmetodologiske spørgsmål. For alle de undersøgelser, der på den ene eller anden måde omhandler den påvirkning, de indsatte modtager i institutionsbehandlingen, er spørgsmålet imidlertid relevant.

Også i denne sammenhæng er der store forskelle på publikationerne, hvilket umiddelbart kan tale for, at der ikke i bevillingspraksis lægges bånd på forskernes uafhængighed af den bevilgende myndighed. Der er undersøgelser, der peger på institutionsbehandlings mange modsætninger og modsatsrettede formål og i analysen af de empiriske data er så kritiske overfor den tvangsmæssige, lukkede institutionsbehandlings muligheder for at gavne de indsatte, at disse studier grundlæggende sætter spørgsmålstejn ved, om institutionernes væsentligste formål er at skabe bedre udviklingschancer for de unge eller fører til, at misbrugerne motiveres til at gå ind i behandling med sigte på at ændre misbrugskarrieren. Disse studiers resultater er naturligvis kontroversielle, hvis forskningens formål ikke primært er at levere bidrag til den socialpolitiske proces, men snarere til forbedringer af den daglige praksis på de gældende socialpolitiske præmisser.

Der er imidlertid også en del af publikationerne, der ikke fremtræder kritiske i forhold til deres kundskabsinteresse. Det gælder publikationer, i hvilke de givne forudsætninger, for eksempel tvangen, så at sige tages til efterretning og ikke indgår som en del af analysen. Dette kommer eksempelvis klart til udtryk i to publikationer inden for ungdomsforskningen om personalets etiske dilemmaer, der for en væsentlig dels vedkommende refererer til tvangsbehandlingen af de unge, men som ikke problematiserer tvangen i analysen af data. Det fremgår ikke altid klart i denne type af publikationer, om begrænsningen i analytisk perspektiv er sat af forskeren selv eller af den måde, en (eventuelt bunden) opgave er stillet på. I begge tilfælde er der imidlertid tale om en analytisk begrænsning, som gør resultaterne vanskelige at anvende. En mindre kritisk tilgang gælder også publikationer, der anvender teori normativt. Et eksempel på dette kunne som allerede nævnt være den normative anvendelse af Habermas' teori med henblik på at ændre uddannelsessynet/ undervisningsvirksomheden på § 12-institutioner, uden en diskussion af teoriens kompatibilitet med institutionsvirksomhedens forudsætninger. Man kan endelig også diskutere, om flere af de studier, der er rendyrket mikrosociologiske og ikke sætter mikroprocesser i relation til strukturelle processer, måske uden at tilsigte det alligevel bliver analytisk ukritiske.

De studier, der fremtræder som mindre kritiske, leverer ofte handlingsanvisninger til den daglige praksis. Handlingsanvisningernes anvendelsesværdi begrænses imidlertid af, at vigtige forudsætninger for institutionsbehandlingen er udelukket af analysen. I de fleste (men ikke alle) af de studier, som vi vil vurdere som analytisk mindre kritiske, gør forfatterne rede for deres analytiske begrænsning. Men begrænsningen er ofte blot nævnt i forbifarten uden en grundig diskussion af, hvordan den påvirker resultaternes anvendelsesværdi.

Diskussionen om kritisk/mindre kritisk forskning kan være besværlig på et anvendt forskningsfelt, der har som sin fremmeste hensigt at bidrage til inden for de givne rammer at forbedre den daglige indsats. De publikationer, som vi vil karakterisere som kritisk forskning, kan meget vel ende med ikke at bidrage til handlingsanvisninger til praksis inden for de eksisterende institutionelle rammer. Omvendt bidrager de publikationer, som vi vil karakterisere som mindre kritiske, ofte med direkte handlingsanvisninger til praksis. Disse kan imidlertid vise sig at blive ganske ligegyldige eller marginelle for behandlingsvirksomhedens kvalitet i lyset af, at praksiskonteksten ikke indgår i den analyse, som har frembragt anvisningerne.

Der er som nævnt en stor spredning i, hvor kritisk de forskellige undersøgelser forholder sig til det fænomen, der studeres. Mange af de undersøgelser, der indgår i evalueringen, kaster imidlertid ikke et kritisk analytisk blik på det studerede fænomen. Det kan efter sagens natur ikke ud fra denne evaluering vurderes, om den SiS-financierede forskning er mere eller mindre kritisk end forskning i almindelighed. Men der er belæg for at konstatere, at en del af undersøgelserne ikke inddrager behandlingens kontekst i en kritisk analyse af den daglige praksis, de sigter på at give anvisninger til.

5.2. Kvalitet og kvalitetssikring

Der er store kvalitetsspring i de undersøgelser, SiS har finansieret. Som det fremgår af den kommenterede oversigt over de evaluerede undersøgelser (se bilag) er nogle undersøgelser af brilliant kvalitet af forskellige grunde, for eksempel deres analytiske skarphed eller metodologiske sofistikation. Andre undersøgelser er af god kvalitet uden at være ekceptionelle, mens der kan rejses væsentlige indvendinger mod kvaliteten i atter andre undersøgelser.

Denne store kvalitetsspredning rejser spørgsmålet om, hvordan SiS-financierede undersøgelser kvalitetssikres under undersøgelseernes gang og før deres publicering. Der kan med udgangspunkt i undersøgelseernes ujævne kvalitet være grunde til at overveje kvalitets-sikringsprocedurer, Der samtidigt yder støtte og inspiration til forskningsprocessen, for eksempel uafhængige referee-bedømmelser af manuskriptudkast eller seminarer over manuskriptudkast med opponenter med ekspertise i forskningsemnet?

5.3. Bevillinger uden publikation

Af SiS' samlede oversigt over bevillinger til forskning fremgår det, at 12 projekter, som er bevilget midler og skulle være afsluttet, aktuelt ikke er afsluttet med publikation fra projektet. Af disse er syv projekter inden for ungdomsforskningen og fem inden for misbrugs-

forskningen. Der er i alt tale om bevillinger til 46 projekter, der skulle være avsluttet, men kun fra de 34 foreligger der forskjellige former for publikasjon af projekternes resultater. Der er således tale om en ganske stor andel (vel 30%) af bevilgede projekter, fra hvilke publikasjon er forsinket. Det er også ganske store bevillinger (over 16 mio. SEK), der er bundet i ikke færdiggjorte projekter.

Det er fra SiS oplyst, at der er forskelligartede grunde til dette. I tre tilfælde er der tale om personlige grunde i form af sygdom eller graviditet. Et meget personfølsomt projekts start er forsinket af den etiske bedømmelse. I et tilfælde beror forsinkelsen på mangelfuld ledelse af projektet, i tre tilfælde er der tale om, at forventningerne om at kunne udtage tilstrækkeligt store stikprøver til statistiske undersøgelser har vist sig urealistiske inden for den stipulerede tid. Der er desuden et projekt, hvor projektplanen er væsentligt ændret, efter at bevillingen er blevet givet, fordi det oprindelige oplæg ikke lod sig gennemføre. Endelig er der for to projekters vedkommende ikke oplyst noget om, hvad udsættelsen skyldes.

Det er klart, at man ikke fuldstændigt kan forhindre, at nogle projekter ikke kan gennemføres som planlagt. Der kan opstå uforudsigelige problemer, som gør det legitimt, at projekter forsinkes eller ikke kan fuldføres. Af SiS' begrundelser kan det imidlertid se ud, som om flere af disse forsinkelser kunne være undgået enten gennem realistiske vurderinger på bevillingstidspunkter (for eksempel af hvilke udvalgsstørrelser der var realistiske) eller gennem løbende tilbakemeldinger til SiS om problemer (for eksempel ledelsesproblemer) i projekterne.

Den relativt store andel af forsinkede projekter rejser spørgsmålet om både vurderingen af ansøgninger forud for bevillingen og opfølgningen af projekter, som har fået bevilget penge. For en effektiv udnyttelse af forskningsressourcerne kan der være tale om, at kravene bør skærpes til vurderingen af, om ansøgningerne er realistiske og gennemførlige indenfor de rammer, de selv angiver, og at der etableres procedurer til jævnlig opfølgning af fremdriften i bevilgede forskningsprojekter.

5.4. Søkernes fordeling på kjønn, alder og tverrvitenskapelig samarbeide

I mandatet for evalueringen heter det at den SiS-finansierte forskningen også skal evalueres mht likestilling, etikk, unge forskere, tverrvitenskap etc. Når det gjelder likestilling har vi foretatt en enkel opptelling av søkerne og medsøkernes kjønn når det gjelder henholdsvis ungdoms- og misbrukerforskningen, slik det fremgår av tabell 8. Som medsøker har vi foruten dem som er oppført som dette, også inkludert de få tilfelle hvor det medsøkeren istedet er titulert som vitenskapelig konsulent eller rådgiver. Dersom vedkommende søker eller medsøker har fått forskningsstøtte to eller flere ganger, er vedkommende talt med det antall ganger støtte er gitt.

Tabellen viser at selv om flertallet av de impliserte forskerne både innenfor ungdoms- og misbrukerforskningen var menn, utgjorde kvinnelige forskere er vesentlig større andel av dem som deltok i forskningen på ungdomssiden enn på misbrukersiden. I de 30 ungdoms-prosjektene i perioden 1994-2002 var 18 menn og 12 kvinner, mens det blant medsøkerne var 12 av begge kjønn. I de 26 misbrukerprosjektene var 19 menn og bare 7 kvinner, mens

forholdet blant medsøkerne var 11 mot 5. Sett under ett utgjorde kvinnene 44 prosent innenfor ungdomsforskningen mot 29 prosent innenfor misbrukerforskningen.

Tabell 8: Søernes og medsøkernes fordeling 1994-2002 etter kjønn.

	Ungdomsforskning		Misbrukerforskning	
	Mann	Kvinne	Mann	Kvinne
Hovedsøker	18	12	19	7
Medsøker	12	12	11	5
Total	30	24	30	12

Når det gjelder alderen på søkerne har vi ikke data som kan belyse dette. SiS' administrasjon har imidlertid foretatt en opptelling som omfatter samtlige 67 hovedsøkere som frem til og med 2003 hadde mottatt forskningsmidler, hvorav 44 var menn og 23 kvinner. Fordelingen for disse fremgår av tabell 9. Også her er samme person talt flere ganger dersom vedkommende har fått forskningsstøtte mer enn en gang i perioden.

Tabell 9: Hovedsøkernes fordeling 1994–2003 etter alder.

	Kvinner	Menn	Total
30-39 år	4	4	8
40-49 år	2	3	5
50-59 år	16	20	36
60- år	2	16	18
Sum	24	43	67

Som det fremgår av tabellen ligger hovedtyngden av søkere i aldersgruppen 50–59 år, og i aldersgruppen 60 år og over er det flere enn i de to laveste aldersgruppene 30–49 år. Dersom man også hadde tatt med medsøkere er det grunn til å tro at alderssammensetningen ville vært noe lavere. I en del tilfelle er nemlig hovedsøkeren en meritert forsker som har påtatt seg veilederansvar overfor en yngre forsker, som er den som faktisk nyter godt av forskningsbevilgningen.

På grunnlag av kjønns- og alderssammensetningen kan det kanskje hevdes at kvinnelige forskere og yngre forskere er underrepresentert blant dem som er gitt økonomisk støtte fra SiS. Men at dette avspeiler noen bevisst utvelgelse har vi ikke grunnlag for å påstå. Det er mer sannsynlig at det er et resultat av søkergruppens sammensetning – uten at vi har data som kan belyse dette.

Ifølge mandatet skal det også vurderes hvorvidt prosjektene er tverrvitenskapelige. Ifølge FAS' er et prosjekt tverrvitenskapelig dersom to eller flere forskere fra forskjellige fagdisipliner har arbeidet sammen i prosjektet. I enkelte av de 56 prosjektene i årene 1994-2002 representerer hovedsøker og medsøker forskjellige disipliner – f eks finnes det

tilfeller hvor hovedsøkeren er medisiner mens medsøkeren er sosionom, psykolog eller teolog, og i enkelte prosjekter har ulike fagpersoner, f.eks. pedagoger og psykologer deltatt selv om det bare er en av dem som står som søker av forskningsbevilgningen. Ifølge SiS' egen vurdering har imidlertid prosjektene i liten grad vært tverrvitenskapelig innrettet.

5.5. Praktisk relevans av forskningen

Ifølge mandatet for evalueringen skal også den praktiske relevans av forskningen analyseres. For en utenforstående å bedømme hvorvidt forskningen er relevant byr imidlertid på problemer, fordi det bare er dem som står oppe i den daglige virksomhet på institusjonene – og dem som er inntatt på institusjonene – som kan bedømme dette, under forutsetning av at de i det hele tatt har kjennskap til de prosjekter og de publikasjoner som er sprunget ut av SiS' forskningsvirksomhet.

Riksdagens revisorer (2002) har imidlertid nylig foretatt en evaluering av SiS som er fremlagt i rapporten ”Med tvång och god vilja – vad gör Statens institutionsstyrelse”. Selv om rapporten i hovedsak tar opp andre deler av SiS' virksomhet, kommer den også inn på SiS' forskningsvirksomhet. Ett av de områder som granskningen rettet seg mot var nemlig følgende (s 18);

”Forskning och utvecklingsarbete. Är SiS forskning inriktad på metodutveckling? Har SiS lyckats sprida forskningsresultaten till institutionerna? Tillämpar institutionerna forskningsresultaten i praktiken? Hur arbetar SiS för att utveckla vården?”

Disse spørsmålene er i rapportens kapittel 10 (s 85-95) forsøkt besvart dels på grunnlag av en enquete til institusjonssjefene ved LVU- og LVM-institusjonene hvor de ble bedt om å angi hvorvidt forskningen etter deres oppfatning var innrettet mot å utvikle metoder for behandlingsarbeidet, om den hadde bidratt til utvikling av behandlingsarbeidet og endelig om SiS hadde lettet implementeringen av forskningsresultat. Dessuten ble det innhentet opplysninger gjennom intervjuer ved besøk på seks av institusjonene. I tabell 8 har vi stilt sammen svarene på de tre spørsmålene.

Tabell 10: Antall og prosent av institusjonssjefene ved 31 LVU- og 14 LVM-institusjoner som svarte ”Ja, i mycket hög grad” eller ”Ja, i viss grad” på spørsmål om forskningen.

	LVU-institusjon		LVM-institusjon	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Forskningen är inriktad på att utveckla metoder för behandlingsarbetet	26	84	6	43
Forskningen har bidragit till utveckling av behandlingsarbetet	14	45	5	36
SiS har underlättat implementeringen av forskningsresultat	11	35	1	7

Som det fremgår av tabellen er institusjonssjefene ved LVU-institusjonene vesentlig mer positive eller mindre negative til den forskning som er utført – i den forstand at de mener at den i større grad har utviklet behandlingsmetoder og behandlingsarbeidet – enn institusjons-

sjefene ved LVM-institusjonene. Av dem som svarer at forskningen er innrettet på metode-utvikling eller har bidratt til utvikling av behandlingsarbeidet er det imidlertid svært få som svarer at dette gjelder i meget høy grad – bare tre innenfor LVU-institusjonene svarer bekreftende på hvert av de to spørsmål, mens ingen av LVM-sjefene svarer bekreftende på det første og bare en på det andre spørsmålet. Av de som ikke mener at dette er tilfelle er det flere som mener at forskningen ikke kan anvendes i praksis, at avstanden mellom forskere og praktikere er for stor og forskningen mer innrettet mot forskernes enn praktikernes behov.

Hvordan man skal tolke dette resultatet er imidlertid uklart. Det er et faktum at praktikere ofte finner den forskning som foregår på deres område som lite nyttig – fordi den ikke gir svar på de spørsmål de konfronteres med i hverdagen. De kan også oppleve at forskningen på en urimelig måte stiller seg kritisk til deres virksomhet. At henholdsvis 45 og 36 prosent sier at forskningen har bidratt til utvikling av behandlingsarbeidet kan derfor like gjerne tolkes som at en overraskende stor andel stiller seg positiv til forskningen som det motsatte – særlig innenfor LVU-institusjonene.

Det tredje og siste spørsmålet om implementering gjelder ikke selve forskningen, men spredning av forskningsresultater – både av SiS' egen og annen relevant forskning. På dette område er institusjonssjefene mest negative. Men dette er mer en kritikk som retter seg mot SiS' administrasjon enn mot forskningen.

6. Sammenfatning

I det foregående har vi forsøkt å redegjøre for vår bedømmelse av den forskning som er finansiert av SiS, dvs den forskning som er utført av eksterne forskere finansiert med forskningsmidler fra SiS. Dette omfatter imidlertid som vi har vært inne på under pkt 1.3 bare en del av den forskning som utføres i regi av SiS. I tillegg er det enkelte av de utviklingsprosjekter som er finansiert av SiS som ligger nært opp til forskningsvirksomhet, samtidig som det drives en del forskning av forskere ansatt i SiS, som ikke er omtalt.

Utgangspunktet for vår evaluering har vært mandatet for evalueringen, hvor det som tidligere nevnt heter:

”Den finansierade forskningen skall analyseras vad gäller inriktning, vetenskaplig kvalitet samt praktisk relevans och skall i dessa avseende jämföras med annan svensk och internationell forskning under aktuell period. I tillämpliga delar skall den av SiS finansierade forskningen även utvärderas med utgångspunkt i de återrapporteringskrav (jämförbarhet, etik, unga forskare, tvärvetenskap, etc.) som gäller för forskningsstöd som fördelas av de statliga forskningsråden.”

Mandatet innebærer en begrensning om å evaluere innretningen og innholdet i forskningen ut fra vitenskapelige kriterier og nyttekriterier. Men betydningen av forskningen også vurderes ut fra andre kriterier. Rekruttering av forskere generelt er ett kriterium – og i pkt 1.4 har vi pekt på at en rekke av de prosjekter som har fått forskningsmidler fra SiS har ledet frem til doktor- og lisensiatgrader. Et annet kriterium kan være rekruttering av forskere til bestemte forskningsfelt – i dette tilfelle forskning om tvangsinstitusjonene. På begge disse områder synes SiS' forskningsfinansiering å ha hatt betydning.

Når det gjelder det spørsmål som mandatet reiser vedrørende innretningen av forskningen har vi under 4.2 gjort rede for at det etter vår vurdering er enkelte forskningstemaer som synes å være nokså svakt belyst. Dette gjelder for det første SiS-institusjonene som organisasjoner, hvor institusjonenes oppgaver og funksjon tas opp til empirisk belysning. For det andre savner vi empiriske beskrivelser av målgruppene og subgrupper av disse. For det tredje etterlyser vi undersøkelser av effektene av innsatsen overfor målgruppene. Og for det fjerde savner vi et brukerperspektiv i analysene av institusjonsbehandlingen av de unge, mens derimot brukerperspektivet er sterkere vektlagt innenfor misbrukerforskningen.

Det kan utvilsomt være mange grunner til at disse problemstillingene ikke har blitt tatt opp. Men vi har ingen grunn til å tro at det skyldes noen utvelgelse fra SiS' side når det gjelder å gi forskningsbidrag til slike prosjekter. At visse problemstillinger er dårlig representert er heller ikke overraskende. SiS' forskningsbevilgninger er tross alt begrensede, og de gir derfor ikke mulighet til å dekke alle områder like godt. Vi kunne også tatt et motsatt utgangspunkt i vår beskrivelse og valgt ut og fremhevet områder som er sterkt representert.

En vurdering av den vitenskapelige kvalitet i forskningen må bygge på de publikasjoner som er sprunget ut av de forskningsprosjektene som er støttet av SiS. Under pkt 4 i utredningen

har vi redegjort for vår gjennomgåelse av disse publikasjonene. Som det fremgår av pkt 4.1 viser det seg at ca en tredjedel av publikasjonene består av mer populære rapporter og artikler rettet mot praktikere. De øvrige to tredjedeler kan betegnes som forskningspublikasjoner. Publikasjonene har en sterkt vekslende kvalitet. Selv om det er mange av disse som har høy kvalitet, er det samtidig en del som kvalitetsmessig ikke fyller særlig høye krav. Dette reiser spørsmål om hvordan man skal kunne kvalitetssikre forskningsproduktene – enten sentralt fra SiS' side eller internt innenfor det forskningsmiljø som er gitt støtte – et spørsmål som imidlertid ligger utenfor vår oppgave.

Det store flertall av publikasjonene er svenskspråklige, mens bare en mindre del er publisert på engelsk. Selv om det er viktig med en dialog med andre forskere i Norden og i særdeleshet i Sverige, innebærer den lave engelskspråklige andel at man i liten grad når frem med forskningsresultatene til internasjonale fagfeller. Det er også grunn til å tro at publisering på engelsk i internasjonale tidsskrifter er en mer effektivt måte å nå også det nordiske forskermiljøet enn publisering på nordiske språk, og det bør derfor oppmuntres til dette.

Når det gjelder den praktiske relevans av forskningen kan en gjennomgåelse av publikasjonene ikke si særlig mye om dette. Det forutsetter innhenting av data fra dem som arbeider innenfor institusjonene, og noen slik datainnsamling ligger utenfor det vi har hatt mulighet til å utføre. Vi vil i stedet henvise til den evaluering som er foretatt av riksdagens revisorer, som det er referert til under pkt 5.5.

Ifølge mandatet skal forskningen under SiS på disse områdene sammenliknes med annen svensk og internasjonal forskning i den aktuelle perioden. Vi har naturlig nok ikke hatt noen muligheter til å foreta noen systematisk gjennomgåelse av denne forskningen, og vår vurdering må derfor nødvendigvis bygge på våre kunnskaper om dette ervervet gjennom vårt yrkesliv som forskere.

I forhold til annen svensk forskning på området er vårt inntrykk at de forskere som er gitt støtte gjennom SiS i noen grad er de samme som gis støtte også av andre forskningsmidler. SiS' forskningsmidler har mer kommet som et tillegg til den forskningsfinansieringen som skjer fra andre kilder for dem som arbeider på ungdoms- og misbrakerfeltet, enn den har virket til å trekke nye grupper av forskere inn i denne forskningen. Ved at det i noen grad er de samme forskere, forskergrupper og institusjoner som gis finansiell støtte av SiS som ellers opererer på dette feltet, er det vanskelig å peke på forskjeller mellom SiS-finansiert forskning og forskning finansiert av andre kilder. En annen sak er at finansieringen fra SiS utvilsomt har ført til at det legges større vekt på problemstillinger i tilknytning til tvangsvården enn det som ville vært tilfelle uten denne finansieringen.

Når det gjelder sammenlikningen med internasjonal forskning er det på ungdomsområdet et karakteristisk trekk ved internasjonal forskning at den ofte fokuserer på effekten av spesifikke behandlingsmetoder innenfor institusjonsbehandlingen. Det vil også si at mye av forskningen på området i utstrakt grad benytter seg av statistiske metoder. For øvrig er det vanskelig å sammenlikne forskning om tvangsbehandling av unge internasjonalt, i det de institusjoner

som de unge anbringes i på kan oppvise store variasjoner. For eksempel anbringes unge i konflikt med omgivelsene i de angelsaksiske land av og til i ungdomsfengsler, hvor graden av restriktivitet er større enn det man kjenner fra svenske tvangsinstitusjoner, samtidig som intervensjonsideologien er en annen og ofte utvetydig betoner straffelementet.

Når det gjelder misbrukerforskningen er på samme måte en internasjonal sammenlikning vanskelig fordi tvangsanbringelse av misbrukere på grunn av misbruket i liten utstrekning anvendes i andre land, og det følgelig også finnes lite forskning på området. Sammenlikninger med forskning vedrørende andre typer av anbringelse av misbrukere – enten i frivillig behandling eller i fengselsinstitusjoner pga kriminalitet – peker imidlertid på det særpreg ved svensk forskning at den i liten grad benytter seg av kvantitative metoder, som ellers dominerer forskningen fra andre land. Dette gjør at det på bakgrunn av forskningen er vanskelig å danne seg noe bilde av hvor utbredt tvangsanbringelse er, hvem som tvangs-anbringes og hvordan deres senere tilværelse arter seg. Til gjengjeld får vi vite mye om individuelle skjebner og den daglige tilværelse i og utenfor institusjonen. Kanskje kan man si at mens svensk forskning er mer interessert i misbrukerne som individer og i deres individuelle situasjon, er man innenfor internasjonal forskning mer interessert i misbrukerne som statistiske kategorier. Denne tematiske og metodologiske forskjellen innebærer imidlertid ikke i seg selv at den ene type forskning er mer eller mindre verdifull enn den andre, og sammenliknet med tilsvarende kvalitative undersøkelser internasjonalt er den SiS-finansierte forskningen gjennomgående fullt på høyden.

I mandatet for evalueringen heter det at forskningen også skal vurderes med utgangspunkt i de tilbakerapporteringskrav mht likestilling, etikk, unge forskere, tverrvitenskap, etc. som gjelder forskningsstøtte som fordeles av statlige forskningsråd. Dette har vi forsøkt å gjøre under pkt 5.4. Det fremgår at mannlige forskere og eldre forskere utgjør et flertall, men uten at dette kan tolkes som noen form for diskriminering. Når det gjelder tverrvitenskapelige undersøkelser er disse etter SiS' egen vurdering relativt få.

I pkt 2 sett nærmere på prosedyren ved fordelingen av forskningsmidler, og på dette grunnlag reist spørsmål om habilitetsreglene er tilstrekkelige. Ved at medlemmene av det vitenskapelige råd ofte er blant de forskere eller representerer forskningsmiljøer som får støtte fra SiS, bør man etter vår oppfatning – for å unngå at det stilles spørsmålstegn ved medlemmenes habilitet – drøfte hvordan medlemmene til det vitenskapelige råd bør utvelges og om det bør utarbeides nærmere regler om habilitetsspørsmål.

Referanser:

Regeringens proposition 1992/93: *Om ändrat huvudmannaskap för vissa institutioner inom ungdomsvård och missbrukarvård*

Riksdagens revisorer (2002): *Med tvång och god vilja – vad gör Statens institutionsstyrelse*. Rapport 2002/03:1.

Organisationskommittén (1993) för ändrat huvudmannaskap för vissa institutioner inom ungdomsvård och missbrukarvård: *Slutrapport 1993-06-10, dir 1992:96*.

Statens institutionsstyrelse (udatert): *Forskningsprogram*

Statens institutionsstyrelse (2003): *Preliminär områdesbeskrivning avseende forskning vid Statens institutionsstyrelse (SiS) 1994 t o m 2002*. Dnr 130-1037-02: 8. mai 2003

Socialutskottets betänkande 1992/93:SoU 10: *Ändrat huvudmannaskap för vissa institutioner inom ungdomsvård och missbrukarvård*.

SOU 1992:18: *Tvångsvård i socialtjänsten – ansvar och innehåll*. Betänkande av IUM-utredningen om tvångsinstitutioner inom socialtjänsten.

Delegationen för social forskning (1990): *Forskning om missbrukare och vården, särskilt tvångsvården*.

OVERSIGT OVER DE EVALUERED E FORSKNINGSPROJEKTER

U. Projektoversigt over ungdomsforskningen

U-1: Etiske konflikter inom tvångsvård av ungdomar (U 95-3009)

Ansøger: Fil dr Gunnel Colnerud, IPP, Linköpings universitet

Medansøger: Tf professor, docent Kjell Granström, IPP, Linköpings universitet

Projektperiode: 1995-07-01 til 1998-12-31

Bevilgede midler: 1 195 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Colnerud, G. (1997). *Etiska konflikter inom tvångsvård av ungdomar. Delrapport 1. Rapport nr 3 1997*, Statens institutionsstyrelse.

Colnerud, G. (1999). *Etik och ungdomsvård – slutrapport. Rapport nr 1 1999*, Statens institutionsstyrelse.

Hensigten med studiet er empirisk at undersøge etiske vanskeligheder i tvangsbehandling på ungdomsinstitutioner. Det er specielt personalets perspektiv, der belyses i undersøgelsen. Fokus er på personalets definition af etiske normkonflikter og personalets opfattelse og håndtering af sådanne konflikter.

De to publikationer hviler på et forskelligt datagrundlag. I delrapport 1 anvendes en kvalitativ metodologisk tilgang til studiet, den såkaldte critical incident method, som benytter sig af skriftlige data fra respondenterne. Dvs. at personalemedlemmerne er blevet bedt om at skitsere etisk vanskelige situationer og deres opfattelse og håndtering af disse. Der er foretaget et stratificeret udvalg, således at 10 % af personalemedlemmerne på 35 § 12-hjem er blevet bedt om at deltage, i alt 165 personer. Svarfrekvensen er knap 60 %, men kun ca. 50 % har beskrevet et etisk dilemma, således som forskeren efterspørger det.

Slutrapporten hviler også på en kvalitativ strategi i form af fokusgruppeinterview med henblik på at identificere centrale etiske dilemmaer i arbejdet. 10 institutioner forespurgtes om deltagelse, ni sagde ja til deltagelse, i alt deltog 60 personer i fokusgruppeinterview. Selve interviewet foregik som en næsten fri og ikke struktureret diskussion om etiske konflikter i arbejdet.

I delrapport 1 nævnes kortfattet nogle teoretiske perspektiver, der har givet inspiration til undersøgelsen, eksempelvis professionsteoretiske perspektiver og magtperspektiver. Også centrale begreber søges defineret som udgangspunkt for undersøgelsen (for eksempel ”etisk konflikt”, ”professionsetik” m.v.). Slutrapporten virker kun i begrænset grad teoretisk informeret. I slutningen af rapporten gennemgås nogle teoretiske perspektiver på moralsk modenhed, ekspertise m.v. Disse teoretiske overvejelser anvendes imidlertid sparsomt, idet de ikke bruges som analyseredskab i forhold til den indsamlede empiri. I begge rapporter forekommer den teoretiske perspektivering af de undersøgte fænomener spinkel.

Resultaterne identificerer en række etiske dilemmaer, som præger personalets hverdag. I delrapport 1 nævner personalet oftest 1) etiske konflikter i forbindelse med modsætningen mellem systemkrav og elevhensyn og mellem fremtidsmål og nutidssituationer (for eksempel en misbrugsfri fremtid og tvangsforanstaltninger nu for at kontrollere misbrug). Desuden nævnes 2) konflikter mellem behandling og den enkeltes integritet. (Behandling forstås i undersøgelsen bredt som for eksempel også isolation eller indtrængen i den unges private rum), 3) konflikter mellem tvangsbehandling og den unges selvbestemmelse, 4) konflikter mellem den unges behov for fortrolighed til personalemedlemmer og personalets indbyrdes forventning om fuldstændig åbenhed mellem kollegaer, 5) konflikter i forbindelse med at skulle beskytte den unge mod skadevoldelse på sig selv og 6) loyalitetskonflikter (som regel konflikten mellem loyalitet over for den unge og over for kollegaer). Endelig nævner personalet 7) de unges etniske minoritetsbaggrund som en kilde til etiske konflikter. (Det er dog tvivlsomt, om de i dette tilfælde egentlig taler om etiske konflikter, eller om et arbejdsområde, som personalet simpelthen finder svært at håndtere, min kommentar).

Slutrapporten modsvarer delrapportens resultater. Personalet hæfter sig ved etiske dilemmaer i forhold til: 1) indlåsningen (tvangen, isolationen, krops- og rumvisitation m.v.), 2) opdragelsesværdier, som lægges til grund for den daglige træning af social adfærd (personalet opfatter disse værdier som ”medelsvensson-værdier”, som de ofte ikke selv efterlever i deres private liv). Igen nævnes, at 3) indvandrereliver volder personalet problemer. (Og igen kan man spørge, om dette er et etisk dilemma eller snarere udtryk for begrænset viden og deraf følgende usikkerhed, min kommentar). Personalet oplever desuden 4) konflikter i deres behandlings- og relationsarbejde, ikke mindst i forbindelse med de unges forventninger om fortrolighed. Endelige finder personalet konflikter 5) i de eksterne relationer (til socialforvaltningen, politi m.v.) og 6) i de interne relationer, ikke mindst i personalets forventninger om, at der er total åbenhed over for kolleger, og i et vist pres for gruppekonformitet.

Det er værdifuldt, at etiske konflikter i arbejdet på ungdomsinstitutionerne undersøges. Forfatteren nævner selv, at dette tema ikke tidligere er underkastet empiriske undersøgelser. Kritikken af undersøgelserne vedrører, at der er tale om et studie, som er sparsomt teoretisk inspireret, til trods for at emnet kunne lægge op til forskellige typer af teoretisk perspektivering, for eksempel om etiske konflikter i en tvangs- og total institutionel kontekst m.v. Det er desuden iøjnefaldende, at rapporterne ikke diskuterer de af personalet identificerede etiske dilemmaer kontekstuelt. Det siges eksplicit i rapporterne, at personalet ikke problematiserer de eksisterende tvangsmæssige rammer, og at forskerens analyse heller ikke vil gøre dette. Dette er med Bourdieu’s ord en forbavsende ”spontan sociologisk” fremgangsmåde. Praktikerne har ikke så mange andre valg end at godtage de eksisterende rammer, men forskningen har en mulighed for at vælge en større analytisk bredde. Studiet kommer på denne baggrund til at overtage en politik- og praksisdefineret opfattelse af ungdomsinstitutionerne og bliver rent beskrivende. Der foretages således ikke en dybtgående diskussion af, hvilke af de empirisk belyste etiske modsætninger, der er ægte i den forstand, at de er en integreret del af organiseringen af arbejdet i de særskilte ungdomshjem.

Sandsynligvis af denne grund får rapporterne afslutningsvis en normativ karakter, hvor hensigten er at danne udgangspunkt for diskussion/refleksion om udvikling af etikken i arbejdet, uden at grænserne for denne udvikling er antydnet i en teoretisk inspireret analyse af data. Forfatteren argumenterer i denne sammenhæng for en ”konsekvensetisk tankemodel”, som ikke defineres, men kan fremtræde som en noget tautologisk legitimering af tvangen.

Tankegangen er, at der er brug for etisk vågenhed og diskussion, fordi tvangen kun kan legitimeres af, at der er tale om det bedst tilgængelige behandlingstilbud. Dermed bliver de normative handlingsanvisninger også relativt tynde og uspecifikke: Det er vigtigt at holde den etiske diskussion åben.

U-2: Flickors röst under utredning och behandling – Hur ungdomar med olika bakgrund blir hörda i samtal och i skriftliga dokument (U 97-3005)

Ansøger: Professor Karin Aronsson, Tema Barn, Linköpings universitet.

Medansøger: Doktorand Karin Osvaldsson, Tema Barn, Linköpings universitet.

Projektperiode: 1997-01-01 til 2002-12-31

Bevilgede midler: 770 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Osvaldsson, K. (2002). *Talking trouble. Institutional identity in a youth detention home*. Linköping: Linköping university, Faculty of arts and sciences.

Osvaldsson, K. (1999). Social accounts in conference talk: A case study on the voice of a girl in an assessment centre. Indgår i Linell, P., Ahrenberg, L. & Jönsson, L. (red), *Samtal och språkanvändning i professionerna. Rapport från ASLA:s höstsymposium Linköping, 6-7 november 1997*, 181-188. Uppsala: Svenska föreningen för tillämpad språkvetenskap.

Aronsson, K. (2001). Ideologiska dilemmaer och en flyktningsfamiljens röst. Ingår i Aronsson, K. (red), *Haverier i social barnevård? Fem fallstudier*, 139-166. Stockholm: Gothia.

Dette projekt omfatter forskellige typer publikationer. Projektets førstnævnte publikation er en fil.dr. afhandling. Den næste publikation er et oplæg på et symposium. Den sidste publikation er en antologi-artikel forfattet på svensk.

Formålet med Osvaldssons del af projektet er at kortlægge de hverdagsagtige institutions-praktikker, som er en integreret del af institutioners arbejde, og som påvirker identitets-beskrivelsen og identitetsarbejdet. Der er ikke tale om en evaluering, men om en undersøgelse af det grundlæggende dialogiske forehavende, gennem hvilket forskellige deltagere forfølger forskellige mål, herunder hvordan konkurrencen om den korrekte eller ønskværdige måde at beskrive nogen eller noget på foregår på. Aronssons formål er beskrivelse af et "havari", dvs. en børneforsorgssag hvis sagsbehandling er gået galt.

Den teoretiske inspiration for Osvaldsson er etnometodologi, diskursiv psykologi og konversationsanalyse. Aronsson peger på diskursiv psykologi som en inspirationskilde. Desuden peges på magtperspektiver (Foucault og Bachtin).

Til grund for Osvaldssons publikationer ligger metodisk en casestudy på et ungdomshjem, omfattende observation af 18 netværksmøder, interview med 11 unge kvinder samt journalanalyse. Aronsson bygger på dokumentanalyse, ikke mindst af artikler i pressen og ombudsmandens udtalelser om den sag, der endte som et "havari".

Resultaterne fra de to førstnævnte publikationer i projektet er i korthed, at "institutionalitet" bliver opnået på de observerede møder både gennem formelle praktikker og informelle praktikker (for eksempel kaffedrikning og small-talk). De formaliserede praktikker består

først og fremmest af en stram mødestruktur, hvor mødelederen styrer, tildeler ordet mv. Forsøg på brud på disse formelle praktikker udløser omfattende forhandlinger i møderne. Gennem denne formelle og uformelle strategi opnås en fælles produktion af en institutionaliseret plan for den unge.

I møderne foregår en beskrivelse og redigering af sociale fakta, som må ses som et forsøg på at sikre en beskrivelse i overensstemmelse med det, hver deltaget finder ønskværdigt. Eksemplerne vedrører mest forskellige professionelles forsøg på at redigere fakta i overensstemmelse med deres version. I denne redigeringsproces spiller grammatiske former (for eksempel aktiv-/passivform eller nutids-/datidsform af verber) en væsentlig rolle for eksempel i beskrivelsen af ansvarsfordelingen i forbindelse med den unges problemer. En særlig iagttagelse omhandler latterens rolle og latterens forbindelse med uenigheder. Latter følger ofte uenigheder og tjener i dette tilfælde til at føre samtalen i en anden retning. Latteren behøver ikke at blive initieret af de uenige parter, men startes ofte af en 3.-part. Latteren tillader også alle at deltage i en nonverbal form. Dette er specielt af betydning for klienterne, idet deres deltagelse ofte er mindre markant end de professionelles.

Endelig beskæftiger interviewene sig med, hvordan de unge kvinder arbejder med at skabe en "normal" identitet i en "afvigende" kontekst. Alle søger at skildre sig selv som normale. Dette sker i opposition til den etikettering af dem, som finder sted på institutionen. Normaliteten skabes gennem at se sig selv i et normalt liv i fremtiden, ved at give omstændighederne og ikke sig selv skylden for det hændelsesforløb, der har ført til institutionsanbringelse, og ved at præsentere afvigende handlinger som normale.

I Aronssons artikel er der fortrinsvis tale om en beskrivelse af sagen F, der vedrører en unge pige med etnisk minoritetsbaggrund, der blev dræbt af sin bror og fætter som følge af, at de anså hende for frigjort og for forsvensket i sin adfærd. Artiklen indeholder også en diskussion ud fra pressekommentarer om de mange forskellige forståelser af sagens forløb og problemer, ikke mindst forskellige opfattelser af, om man skal kulturalisere sagen eller anse den for en social tragedie.

Osvaldssons publikationer omfatter detaljerede og interessante mikrosociologiske analyser af skabelsen af institutionelle identiteter. Der er imidlertid den begrænsning i forskningen, at der er tale om en entydigt mikrosociologisk analyse, der ikke gør forsøg på at forklare strukturelle forholds indflydelse på de identiteter, der skabes, hvilket forfatteren også selv gør opmærksom på.

Aronssons artikel er også interessant, men virker i yderkanten af det relevante for en SiS-financieret publikation. Det skyldes, at pigen i den valgte case ikke er anbragt på ungdomshjem, og at hendes problembillede ikke umiddelbart ligner de anbragtes.

U-3: Utvärdering av behandlingen av pojkar på särskilda ungdomshem (U 98-3037)

Ansøger: Fil dr Rolf Holmqvist, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet.

Medansøger: Fil mag, doktorand Lena Adamsson, doktorand Teci Hill, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet.

Projektperiode: 1998-09-01 til 2002-12-31

Beviljede midler: 2 293 500 kroner
Status: Afsluttet, men ikke avrapportert
Publikationer: Ingen

Undersøgelsen er beskrevet således:

Undersøgningens syfte er at utvärdera behandlingsresultatet av kognitiv beteendeterapi, som sedan några år används vid Sundbo ungdomshem. Behandlingsutfallet kommer att jämföras med resultaten från Långanässkolan och Stigbyskolan. Utvärderingen kommer att ge kunskap om KBT-modellens värde i svensk behandlingsmiljö.

U-4: Förutsättningar för en god behandlingsallians mellan personal och elever på särskilt ungdomshem (2000-0003)

Ansøger: Professor Rolf Sandell, Inst för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet
Medansøger: Doktorand Teci Hill, Inst för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet
Projektperiode: 2001-01-01 til 2003-12-31
Beviljede midler: 583 333 kroner
Status: Projektet pågår
Publikationer: Ingen

Undersøgelsen er beskrevet således:

Undersökningens syfte är att analysera ungdomshemmens organisatoriska förutsättningar att etablera en produktiv behandlingsallians mellan elev och personal. Den organisations-teoretiska utgångspunkten är Larsens distinktion mellan institutionens primära och sekundära uppgifter. Den metodologiska utgångspunkten är att studera agerade (i motsats till verbala) principer, d v s hur institutionen faktiskt agerar för att lösa de två uppgifterna. Projektets uppläggning är en s k cases-within-cases design, där två fall/ärenden på vardera tre olika ungdomshem följs genom behandlingsprocessen med hjälp av dokumentstudier, deltagande observation, halvstrukturerade intervjuer och standardiserade frågeformulär på alla nivåer i ärendet, från socialsekreterare i hemkommunen, över institutionsledning och behandlingspersonal, till ungdomen.

U-5: Behandlingsbegreppet i teori och praktik (U 95-3023)

Ansøger: Professor Sune Sunesson, Socialhögskolan, Lunds universitet.

Medansøger: Fil dr Hans Swärd, Socialhögskolan, Lunds universitet.

Projektperiode: 1995-07-01 til 1998-12-31

Beviljede midler: 1 350 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Levin, C. (1998) *Uppfostringsanstalten. Om tvång i föräldrars ställe*. Lund, Arkiv.

Levin, C. (1997) *Ungdomar i tvångsvård. Råbyundersökning 94*. Rapport nr 2 1997. Statens institutionsstyrelse.

Levin, C. (1996) Barnen mellan straff och behandling, i Armelius, B-Å., m fl (red). *Vård av ungdomar med sociala problem*. Liber utbildning och Statens institutionsstyrelse, Stockholm.

- Levin, C. (1999). Hur går det för ungdomar efter tvångsvård? *Social forskning* nr 1/99.
- Levin, C. & Sunesson, S. *Social forskning*, nr 1/95.
- Levin, C., Sunesson, S. & Swärd, H. (1998) Behandling. I Denvall, V. & Jacobsson, T. (red). *Hverdagsbegreber i socialt arbejde*. Ideologi, teori og praxis, Köpenhamn, Hans Reizel (utgiven på svenska av Norstedt juridik, Stockholm).
- Svensson, K. (1998) *Straff eller behandling – om statens strategier mot gränsöverträdande ungdom under 1900-talet*. Meddelanden från Socialhögskolan 1998:1, Lunds universitet.
- Svensson, K. (2000). Kvinnorollen i institutionsvården (insänd till Socialvetenskaplig tidskrift).

Publikationslisten er lang under dette projekt, og der er tale om publikationer af forskellig karakter. De fire første publikationer af Levin og den femte publikation af Levin og Sunesson refererer alle til det afhandlingsarbejde, Levin har udført og publiceret i 1998. Den første publikation er fil.dr. afhandlingen, den anden er en SiS-rapport, der redegør for en af de undersøgelser, der også indgår i afhandlingsarbejdet. Den tredjævnede publikation er en artikel i en antologi, mens de to sidstnævnte artikler er beskrivelser af delresultater i et ikke-referebedømt tidsskrift.

Levin, Sunesson & Swärds artikel indgår i en antologi, der har lærebogskarakter. Svenssons publikationer er henholdsvis en fil.lic. afhandling og en artikel, hvoraf det ikke fremgår, om og hvor den er publiceret.

Projektets overordnede formål er at analysere behandlingsbegrebets indhold. Herunder er det hensigten at analysere de drivkræfter, som har påvirket behandlingsideologien i forskellige perioder, og disse drivkræfters kobling til bredere økonomiske og ideologiske udviklingsmønstre. Det er desuden hensigten at analysere relationen mellem behandling og straf og denne relations karakter i forskellige epoker.

De første fem publikationer vil blive søgt sammenfattet med udgangspunkt i Levins dybtgående afhandlingsarbejde. Dernæst vil lærebogskapitlet (Levin, Sunesson & Swärd) og Svenssons arbejder kort blive omtalt.

Levins afhandlings problemstilling sammenfattes i fem spørgsmål: 1) Hvad er arbejde inden for en tvangsopdragelsesanstalt? 2) Hvad gør personalet, når det gør, hvad det siger, det gør? 3) Hvilket billede har personalet af sin samfundsopgave, den behandling, det giver, og de unge, det behandler? 4) Hvilket billede har de anbragte unge af den behandling, de har fået? 5) Hvad er "behandling" i deres øjne? 6) Hvordan går det senere i livet for de unge, der har været placeret på en opdragelsesanstalt? 7) Hvordan skal vi forstå sammenhængen mellem struktur og teknologi og det konkrete udfald af det arbejde, som bedrives på en opdragelsesanstalt?

Metodisk bygger afhandlingsarbejdet på flere datasæt fra § 12-institutionen Råby. I afhandlingsarbejdet indgår observationer, personaleinterview, et registerstudie/journalstudie og en efterundersøgelse ved interview med de tidligere anbragte unge. 208 unge, der har været indskrevet ved Råby fra 1983 – medio 1993, er beskrevet via deres journaler. 61 tilfældigt udvalgte unge (af 94 mulige), udskrevet fra Råby 1985-87 og 1990-93 er interviewet 2-10 år efter udskrivningen.

Afhandlingen (og de øvrige publikationer, udsprunget heraf) bygger på grundige teoretiske analyser af den menneskebehandlende organisation, herunder med særlig inspiration fra nyinstitutionel organisationsteori. Desuden præges afhandlingen teoretisk af analyser af disciplinerings og anstalts historie og af behandlingsbegrebet og dets udvikling over tid.

Nogle væsentlige resultater summeres her kort. Af aktstudiet bliver det klart, at 65% af de unge indskrives akut, 30% planlagt (5% indskrives frivilligt efter SoL). Dvs. at den akutte indskrivning er den normale indskrivningsform til trods for, at de fleste unge har været kendt af socialforvaltningerne gennem længere tid. Det bliver også klart, at gennemsnitsanbringelsen varer 13 måneder, heraf 7 måneder indlåst. Disse lange indlåsningstider er et resultat af en stigende behandlingsorientering, i hvilken der blandt andet lægges vægt på kontinuitet i kontaktpædagogordningen.

Interviewene efter anbringelsens ophør beskæftiger sig med de unges psykosociale situation efter udskrivning. 80% af de unge har efter udskrivning fortsat med kriminalitet, kun 13% er helt ude af kriminalitet. 70% har misbrugt efter udskrivning, heraf en mindre ”tragisk gruppe”, der lærte at misbruge under opholdet på Råby. 13% er ude af misbrug. 43% har ikke efter udskrivningen været anstaltsanbragt (i fængsel, psykiatrisk hospital eller § 12-hjem). Omvendt vil dette sige, at 57% har været anstaltsanbragt efter anbringelsen på Råby. For drengenes vedkommende er der tale om, at kun 29% ikke siden udskrivningen har været anstaltsanbragt. 14% har hverken udøvet kriminalitet, misbrugt eller været på anstalt efter udskrivningen. Hvis man korrigerer for dem, der heller ikke havde kriminalitet eller misbrug som begrundelse for indskrivningen, er der tale om, at 7% kan karakteriseres som rehabiliterede.

Flere af de unge giver udtryk for, at de under opholdet værdsatte ”asylfunktionen”, dvs. beskyttelsen mod en fjendtlig omverden. Til denne asylfunktion hørte glæde ved at få mad, fritidstilbud mv., dvs. ting fattige børn ikke tager som en selvfølge. Til de værste erfaringer hører indlåsningen, isolationen fra samfundet og dårlig forberedelse af udskrivningen. Desuden oplevede de unge, at de blev anset for uansvarlige børn. 80% mener, at anstalten skabte flere problemer, end den løste.

Med hensyn til deres voksne liv beretter de unge, at 60% af dem savner erhvervsuddannelse, 40% forsørges ved lønarbejde eller arbejdsløshedsdagpenge, øvrige ved socialbidrag o.l. Mange flytter ofte og er præget af rastløshed og rodløshed. Målt på kriminalitet, misbrug, senere anstaltsanbringelse og psykisk tilstand, klarer 30% sig godt eller ganske godt. 70% klarer sig dårligt eller meget dårligt. Der er væsentlige kønsforskelle, idet pigerne for halvdelen vedkommende klarer sig godt, mens det samme kun gælder 20% af drengene.

Forfatteren peger på, at væsentlige faktorer i dette negative billede af anbringelsens effekter er: den ubestemte tid, det uklare formål med anbringelsen, manglen på reel behandling, de unges egen behandlingsmodstand, anstalts isolation og den dårlige forberedelse af udskrivningen.

Fra observationerne tegnes et billede af et personale, som er fanget mellem en behandlingsambition og et kontrollerende regelsæt. Der er en indbygget modsætning i arbejdet, som lammer personalet, og som ikke kan løses, fordi modsætningen vedrører grundvilkårene for

arbejdet ved et § 12-hjem. Desuden behandles i resultaterne de unges modkultur mod behandlingen, som er en måde at håndtere de vilkår, som anbringelsen tvinger dem til at leve under.

Levin diskuterer desuden behandlingsbegrebet. I socialt arbejde kan begrebet ikke præciseres – som i dele af medicinen – til iværksættelse af indgreb, der har en verificeret sandsynlighed for at afhjælpe veldefinerede problemstilstande. I socialt arbejde bliver behandlingsbegrebet vagt, bredt og diffust og kommer til at omfatte alle de forskelligartede praktikker, som til hver en tid puttes i det, dvs. alle foranstaltninger, uanset indhold, som besluttet for at opdrage eller tilpasse de unge.

Konklusionen er den pessimistiske og kontroversielle, at behandlingssucces ikke legitimerer ungdomshjemmenes eksistens. Ungdomshjemmene kan ikke ses uafhængigt af deres omverden og de institutionelle forventninger, denne omverden stiller til hjemmene i form af for eksempel afskærmning af antisociale unge, sikkerhed for den øvrige befolkning m.m. Kan hjemmene opfylde disse institutionelle dimensioner af deres virksomhed, legitimerer det i tilstrækkelig grad deres eksistens til trods for åbenbare behandlingsfiaskoer. Der er tale om en notorisk dårlig, men alligevel kulturelt selvfølgelig løsning på unges antisociale adfærd.

Artiklen om behandling i lærebogsantologien (Levin, Sunesson & Swärd) tager udgangspunkt i historiske perspektiver på behandling og kommer til samme hovedkonklusion som Levins afhandlingsarbejde. Behandling i socialt arbejde er et uklart, udvandet og diffust begreb. Mens behandling kan være et uproblematisk begreb i medicinsk virksomhed, gælder det samme ikke for sociale indgreb. På det sociale felt er behandlingsbegrebet et ideologisk begreb, der dækker over de indgreb af allehånde arter, der til hver en tid sættes i værk og som ikke nødvendigvis har til hovedhensigt at forbedre situationen for dem, der behandles.

Svenssons fil.lic. afhandling har til formål at diskutere statens strategier igennem 1900-tallet i forhold til straf eller behandling af unge, der er grænseoverskridende. Hvordan har man ræsonneret om straf og behandling i beskrivelsen af de unges problemer, i forbindelse med foranstaltningernes udformning og indhold og med professionernes rolle?

Metodisk er afhandlingen baseret på dokumentanalyse af statslige svenske udredninger/betænkninger. Teoretisk er den inspireret af teorier om ”moralsk panik” (Goode & BenYehuda, Cohen). Desuden refereres til Foucaults begreber biografering og diskurs som udgangspunkt for en diskussion af professionernes ”diagnostiske spil” og kundskabsudviklingen om afvigergrupper.

Forfatteren deler det 20. århundrede op i fire epoker: århundredets begyndelse, 30’erne, 60’erne og 90’erne. 1900 kendetegnes ved den ”moralsk-solidariske diskurs”. Den gode forælder (=staten) skal tilbyde børn, der vokser op under normal standard, en individual-præventiv behandlende og reddende indsats. Anstalten er det dominerende middel i denne redningsproces. 1930’erne betegnes ved ”den administrative diskurs”. Folkehjemmet er under begyndende opbygning, og socialdemokratiet indgår alliancer med (partito) videnskabsfolk om, hvordan individuelle og moralske problemer i den opvoksende ungdom skal løses. Der er optimisme overfor, at staten kan løse dette problem, og midlet bliver tidlig diagnosticering af undermålere/psykopater og efterfølgende relevant opdragelse. Opdragelse uden for anstalt er i sin vorden. 1960’erne kaldes den ”prognostiske diskurs”. Der er begyndende skepsis over for resultaterne af statens forældrerolle. Biograferingsprocesserne er udvidet og forløber før,

under og efter behandlingsprocessen, og omfanget af foranstaltninger uden for anstalt øges. 1990 karakteriseres som "lov- og ordensdiskursen". Grænseoverskridende handlinger er et individuelt og ikke et samfundsproblem. Der er en rædsel for vold i samfundet og en opmærksomhed på risikominimering. De unges handlinger og ikke deres biografi skal styre valget af reaktion. Videnskabelige instrumenter trænger langt ind i behandlingssfæren, blandt andet som manualer til forandring af den unges kognition. Forfatterens konklusion er, at der eksisterer yderst diffuse grænser mellem straf og behandling, som ses som hinandens forudsætninger i indgreb over for gruppen af grænseoverskridende unge.

Svenssons artikel har til hensigt at se på, hvilken kvinderolle der skabes i kønsopdelte institutioner for piger, og sigter på at besvare spørgsmålet, om det gavner kvinderne at få deres "egne rum". Metodisk er der benyttet dokumenter fra arkiverne for to institutioner, oprettet for Malmø by i 1908, for henholdsvis piger og drenge. Et hovedresultat er, at man i dokumenterne fokuserer på pigers "væren" og drenges "handling". Desuden fokuseres på kontrol med pigernes seksualitet. Forfatterens konklusion er, at kønsopdelte institutioner kan betyde, at det tages for givet, at piger har særlige kønsspecifikke kendetegn, og at kontrol med kvinderoollen skærpes.

Projektet som helhed er ambitiøst og har frembragt væsentlige resultater om så centrale begreber som behandling, straf, anstalt, menneskebehandlende organisationer mm. Det er godt, at SiS har set det som sin opgave at støtte forskning, der skaber en grundlæggende forståelse af, hvad "behandling" vil sige i en § 12-institutionernes kontekst. Specielt skal Levins arbejde, mundende ud i hans fil.dr. afhandling, fremhæves. Det er en usædvanligt dybtgående og interessant empirisk baseret analyse, som næsten har klassiker-karakter, af anstalten, dens modsætningsfulde opgaver, funktionsmåde og konsekvenser for de unge, der anbringes der.

U-6: Inkorporeringen av anhöriga i behandlingsarbetet – en sociologisk studie (U 95-3032)

Ansøger: Docent Malin Åkerström, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Medansøger: Maria Arvidsson, Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Projektperiode: 1995-07-01 til 1998-12-31

Bevilgede midler: 675 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Bangura-Arvidsson, M. & Åkerström, M. (1996). *Anhörigarbete på särskilda ungdomshem – en preliminär rapportering*. Network for Research in Criminology and Deviant Behavior at Lund University. 1996:4.

Bangura-Arvidsson, M. & Åkerström, M. *När anhöriga involveras – Personalens beskrivning av anhörigarbete på särskilda ungdomshem*. Network for Research in Criminology and Deviant Behavior at Lund University, 1999:1.

Åkerström, M. (1998). Ambivalens i anhörigarbete – teoretisk acceptans och acceptande motretorik. *Nordisk Tidskrift för Kriminallvidenskab*, 85:2:100–112.

Bangura-Arvidsson, M. Att sätta gränser för det normala. *Stencil*. Lunds universitet.

Dette projekt har givet anledning til fire publikationer af forskellig karakter. En publikation er en SiS-rapport, to publikationer er udgivet i en skriftserie inden for et kriminologisk netværk, mens en publikation er en artikel i et referee-bedømt tidsskrift. Alle publikationer er på

svensk. Hensigten med projektet som helhed er at analysere, hvad der hæmmer og fremmer et konstruktivt samarbejde mellem personale, unge og deres pårørende. Projektet hviler teoretisk på symbolsk interaktionisme og en konstruktivistisk tankegang (Gubrium). Tankegangen er, at ideer objektiviseres gennem sproglige konstruktioner, men at der kan være forskel på den ideologiske og den praktiske tilslutning til ideerne, hvilket kan tage sig udtryk i en modretorik i praksis.

Metodisk hviler de tre førstnævnte publikationer på spørgeskema til alle §12-institutioner (35, hvoraf 31 svarede), interview med 12 personalemedlemmer (chefer og behandlingsassistenter), 11 interview med unge og 4 med pårørende. Desuden er anvendt observation af interaktionen mellem personale og unge på møder og i reflekterende team.

Resultaterne fra de tre førstnævnte publikationer er kort, at de fleste af institutionerne havde etableret programmer eller retningslinier for, hvordan kontakt med pårørende skulle finde sted som en del af behandlingsarbejdet, og netværksidéen havde sat sig spor i et accepteret vokabularium (netværk, deltagelse i behandlingsarbejdet, information og kontaktpersons-ordning). Svarene på spørgeskemaets spørgsmål er positive over for inddragelse af de pårørende og formulerer det sådan, at de pårørende er en forudsætning for behandlingen. I interview og observationer iagttages imidlertid nogle forbehold over for netværksarbejdet. Der er tale om en forsigtig modretorik, der af og til sætter grundlæggende spørgsmålstejn ved, om pårørende hører til kernen i behandlingsarbejdet. Pårørende ses som en ressource i arbejdet, når de kan motivere den unge til behandling, give eksklusiv information om den unge og i det hele taget hjælpe til i behandlingen. Samtidigt opfattes pårørende af og til som besværlige og kravstillende. Der finder en stadig typificering af de unge og deres pårørende sted, som forandres løbende i takt med nye informationer. Men af og til stivner typificeringen, således at pårørende står over for et tvingende definitionssystem, som de skal leve op til. Personalets typificeringer indeholder klare moralske undertoner.

Der skelnes i forhold til personalets ambivalens mellem en accepterende modretorik og en grundlæggende tvivl. Den accepterende modretorik handler om eksterne forhindringer for at arbejde med de pårørende, om at initiativer til behandlingsændringer bør udspringe af praksis, og om at pårørende er vanskelige at arbejde med. Den grundlæggende tvivl giver sig udtryk i refleksioner, om det hører til arbejdets kerne at tage sig af de pårørende, om de unge egentlig har godt af at omgås forældrene, og om der ikke er tale om et arbejde, som andre personalekategorier burde tage sig af.

Både de unge og deres pårørende har et ambivalent forhold til pårørendearbejdet. Forældre/pårørende tilkendegiver at føle sig udsatte. Det kan se ud, som om de unges ambivalente holdninger er et spejl af de pårørendes.

I den sidstnævnte publikation er formålet at analysere, hvordan de ansatte ved ungdomshjem, åbent gennem tale eller gennem interaktion tolker adfærd som normal respektive afvigende og på denne baggrund konstruerer de unges tilværelse, i særdeleshed gennem grænsesætning og kontrol. Metodisk hviler undersøgelsen på interview med unge og deltagende observation ved 2 institutioner. Resultaterne er, at de to ungdomshjem trods lidt forskellige opfattelser af behandlingsmål og -principper ønsker at "skabe struktur" for de unge. Problembeskrivelsen, der kalder på struktur, er også lidt forskellig. De unge beskrives som jeg-svage, regredierende, afvigende og udadreagerende, og deres pårørende beskrives på samme niveau som børnene og

som personer, der er svære at holde fast. Disse personbeskrivelser fører til indgreb i form af markering af faste grænser, at sidde på de unge (i bogstaveligste forstand), isolationscelle, jeg-styrkende behandling, appeller til de unges ansvarlighed mm.

Projektet rejser den relevante problemstilling, at nye principper/ideer integreres forskelligt på det ideologiske og det praktiske niveau. Det er interessant i sig selv, men kan desuden have nogle implikationer for, hvordan man skal forske om implementeringen af nye behandlingsprogrammer.

Den undersøgelse, der ligger til grund for projektets sidstnævnte publikation, er relativt lille, men interessant, fordi den viser, hvordan de unges problemer konstrueres "bagfra" ud fra institutionelle behov og behandlingsforestillinger.

U-7: Vård av unga – En rättslig studie av tvångsvård av barn och unga (U 95-3008)

Ansøger: Jur kand, tf lektor Titti Mattsson, Juridiska institutionen, Lunds universitet.

Medansøger: Professor Lotta Westerhäll, Rättsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet.

Projektperiode: 1995-07-01 til 1999-12-31.

Bevilgede midler: 1 000 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Mattsson, T. (1998). Barnets mening i LVU-processen. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 1998:1.

Mattsson, T. (2002). *Barnet och rättsprocessen. Rättsäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Lund: Juristförlaget i Lund.

Der er tale om to publikationer, hvoraf den ene er en tidsskriftartikel til et referee-bedømt tidsskrift, mens den anden er en fil.dr. afhandling. Begge publikationer er skrevet på svensk.

Sigtet med afhandlingen er at belyse, om børns retssikkerhed, integritetsbeskyttelse og gradvist stigende autonomi opfyldes i svensk lovgivning og i den praktiske retsudøvelse i länsretterne. Formålet med den tidligere publicerede artikel er ligeledes at belyse lovgivning og retsanvendelse med fokus på retssikkerheden.

Datagrundlaget for artiklen er en kvalitativ dokumentanalyse af 12 retssager ved Länsretterne (fra 1987-96). Sagerne er sluppmæssigt udvalgt og omfatter i alt 17 børn. Der er anvendt publicerede domme og aktmaterialet, som har ligget til grund.

I afhandlingen er der gennemgået 390 domme af i alt 2.291, der er afsagt ved fire länsretter i 1998. Der er foretaget en struktureret gennemgang af domme og sagsakter, således at data har kunne bearbejdes statistisk. Desuden er nogle få sager udvalgt som idealtypiske med henblik på at vise, i hvor høj grad og under hvilke omstændigheder unges synspunkter indgår aktivt i beslutningen om deres fremtid. Sagerne dækker både tvangsafgørelser begrundet i barnets opvækstmiljø og i barnets egen adfærd.

Teoretiske perspektiver i disse publikationer afspejler, at der er tale om juridiske arbejder. Artiklen indeholder således en grundig gennemgang af gældende ret. Afhandlingen omfatter

ligeledes en retsdogmatisk gennemgang. Desuden defineres og diskuteres centrale begreber (for eksempel autonomi, integritetsbeskyttelse m.v.). Herudover peger afhandlingen ikke på teoretiske perspektiver, som har ydet særlig inspiration.

Resultaterne i artiklen peger på, at barnet ikke er nærværende i rets- og andre dokumenter om det. Socialforvaltningerne fokuserer ofte i de akter, der lægges til grund, på børnenes mødre, mens barnets egen beretning om dets hverdag og situation savnes i akterne. Det er ofte svært af akterne at se, om socialforvaltningspersonalet overhovedet har mødt barnet direkte, eller blot indirekte har modtaget oplysninger om det. Barnets offentlige bisidder har nogle gange heller ikke truffet barnet, men henholder sig til voksnes beretninger om barnet. I det hele taget beskrives via akterne en tilbagetrukken rolle for bisidderen i retsforhandlingerne.

Afhandlingen afdækker, at børn kun i begrænset omfang bliver synlige og kommer til orde i retsprocessen. For små børns vedkommende er dette markant, selvom kravet om, at barnets synspunkter skal indgå i overvejelserne, er obligatorisk også for mindre børn. (Lovens ord ”alder og modenhed” kommer først ind efterfølgende, når man skal tolke, hvor stor vægt, der skal lægges på børnenes udsagn). Små børn synliggøres entydigt via voksnes udsagn om dem. Mellemstore børn bliver i højere grad spurgt, og deres synspunkter kommer til orde via voksne. I forhold til denne mellemgruppe finder forskeren imidlertid, at voksnes repræsentation af børnenes udsagn varierer fra person til person, ligesom børnenes synspunkter på relationen til forældrene præsenteres forskelligt afhængigt af børnenes køn. Store børn, der er over 15 år og har partsstatus, kommer direkte til orde i retsprocessen. Dette har imidlertid ikke altid den konsekvens, at børnenes udsagn får indflydelse på beslutningen. De store børns udsagn anvendes lige så vel til at diskvalificere deres modenhed som til at lytte til deres synspunkter. Forskeren konkluderer, at retsreglerne yder børnene en tilstrækkelig retssikkerhed, integritetsbeskyttelse og hensyn til deres autonomi, mens udmøntningen af reglerne lader noget tilbage at ønske.

Der er (specielt i afhandlingen) tale om en omfattende og væsentlig kortlægning af, i hvor høj grad retssikkerheden i det praktiske retlige arbejde varetages for børn i forskellige aldre. Undersøgelsen dokumenterer, som anden nordisk forskning på området, at børnene kun i begrænset omfang bliver synlige i (tvangs)sager vedrørende dem. Desuden medfører den særlige juridiske vinkel en påvisning af, at gældende ret, der garanterer børnenes retssikkerhed, forvaltes på en sådan måde, at retssikkerheden ikke fuldt ud realiseres.

Man kan diskutere, om en afhandling, som fokuserer på beslutningsprocessen, har så meget med tvangsbehandling af unge på § 12-hjem at gøre. Dette er ikke en problematisering af undersøgelsens kvalitet, men snarere af undersøgelsestemaets centrale placering i et SiS-univers. Man kan argumentere for, at undersøgelsen siger noget væsentligt om, at man ikke kan forvente, at unge på § 12-hjem – og specielt ikke, hvis de var under 15 år ved placeringen – har oplevet, at deres syn på situationen er tillagt tilstrækkelig vægt. Trods dette kan der også argumenteres for, at en undersøgelse med dette tema ligger i yderkanten af det område, SiS bør yde forskningsmidler til.

U-8: Salutogen utredning och behandling. En kvasiexperimentell studie med inriktning på asociala ungdomar (U 98-3002)

Ansøger: Docent Kjell Hansson, Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri, Lunds universitet.

Medansøger: Professor Marianne Cederblad, Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri, Lunds Universitet.

Projektperiode: 1998-01-01 til 1998-12-31

Beviljede midler: 640 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Hult, S., Waad, T., Cederblad, M. & Kjell Hansson (1996) *Salutogen miljöterapi i teori och praktik – en introduktion för blivande salutogener*. Forskning om barn och familj, nr 7/1996. Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri, Lunds universitet.

Hansson, K., Olsson, M & Schüller, P. (2002). Så kan beteendestörda ungdomar få hjälp. *Socionomen*, 5, 2000, 32-36.

Hansson, K, Olsson, M. & Cederblad, M. (2003). A salutogenic investigation and treatment of conduct disorder. Results from a long-term follow-up of youths diagnosed with CD (Conduct Disorder) investigated and treated in in-patient psychiatric care. *Nordic Journal of Psychiatry*. (Nummer og sidetal ikke angivet).

Hansson, K. & Olsson, M. (2001). Känsla av sammanhang – ett mänskligt strävande. *Nordisk Psykologi*, 53 (3), 238-255.

Der er tale om forskelligartede typer publikationer, hvoraf tre er forfattet på svensk, en på engelsk. Den førstnævnte publikation er publiceret i en løbende skriftserie fra Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri. Tre publikationer er artikler, hvoraf to er publiceret i referee-bedømte tidsskrifter, en i et ikke referee-bedømt tidsskrift.

Den overordnede hensigt med projektet er at vurdere effekterne af en salutogen udrednings- og behandlingsindsats over for en tungt belastet ungdomsgruppe. Den teoretiske inspiration til publikationerne er først og fremmest Antonovsky's mestringsteori, specielt begrebet "sense of coherence". Der anvendes desuden i et par af artiklerne et sundhedsbegreb udviklet af Emmy Werner, der omfatter dimensionerne: love well, work well, play well og expect well. Metodisk har publikationerne forskellige grundlag.

Den førstnævnte publikation er i sin art ikke forskningsmæssig, men sigter på i populariseret form at præsentere salutogen miljøterapi for praktikere på området. De to næstnævnte publikationer vedrører samme opfølgningsstudie af 186 unge diagnosticeret for Conduct disorder (CD) og indlagt på BUP til salutogen undersøgelse. Undersøgelsen er foretaget over 4 uger og har fra 1985-87 mindst (undersøgelsesbatteriet er i et vist omfang individuelt fastsat) omfattet neuropsykologisk undersøgelse, almen somatisk undersøgelse, undersøgelse af familie- og skoleforhold, en individuel psykometrisk undersøgelse og personlighedstest. Efter 1990 er også salutogene faktorer kortlagt i undersøgelsesprocessen. Undersøgelsen mundedde ud i forslag til behandling og i mindst tre opfølgende konferencer over de kommende 18 måneder. Den forskningsmæssige opfølgning er foretaget mindst 5 år efter udskrivningen, hvor de unge er mindst 20 år gamle. Der er tale om et quasi-eksperimentelt studie, som benytter et tids-serie design. Der er benyttet en række standardiserede test, samt et semistruktureret interview og journaldata. De strukturerede tests er: Sense of Coherence

(SOC, 29 item-versionen), Ladder of Life (som måler tilfredshed med livet), SCL-90 (symptom check-liste), Self-declared antisocial behaviour instrument, General Assessment of Functioning Scale, Social Functioning scale (måler aktivitet i uddannelse og arbejde og The social belonging scale.

Den sidstnævnte artikel har til hensigt at analysere de metodiske indvendinger, som er rejst mod Antonovsky's redskab til at måle Sense of coherence (SOC. På svensk hedder redskabet KASAM).

Det metodiske grundlag for artiklen er en gennemgang af en række empiriske studier, hvori forskellige versioner af KASAM er anvendt samt anvendelse af egne datasæt til tydeliggørelse af reliabiliteten og validiteten.

Resultaterne fra publikation 2 og 3 er i korthed, at de unge, der blev indlagt for CD har en "sense of coherence", som er signifikant højere ved opfølgningen, men lavere end for en kontrolgruppe. Det samme gælder livsforventninger. Kvinderne er mest belastet med psykosociale symptomer, men begge køn har en signifikant højere belastning end en ikke-klinisk gruppe. Den selvrapporterede antisociale adfærd er på linie med, hvad der rapporteres for unge, der har været anbragt på § 12-hjem. Ved indtagningen til undersøgelse udviser CD-unge endda højere antisocial belastning. 49% har en god psykisk funktion. Med hensyn til social funktion ligger 53% inden for normalområdet. 66% ligger inden for normalområdet, hvad angår relationer til andre (social belonging). Med udgangspunkt i Werner's sundhedsmodel konstateres det, at 31% opfylder samtlige fire af Werner's sundhedskriterier, mens 51% opfylder tre af kriterierne.

Udgangspunktet for den sidstnævnte artikel er, at der er rejst indvendinger mod Antonovsky's teoretiske klarhed (dette behandles dog ikke i artiklen), mod reliabiliteten og validiteten i redskaber, som måler "sense of coherence", mod begrebets vestlige inspiration, mod at KASAM skulle være stabilt over tid, mod at KASAM er konstant og ikke påvirkes af forskellige livshændelser, mod at KASAM er upåvirkeligt af behandling, og mod usikkerheden omkring, hvorvidt KASAM er en beskyttende faktor eller blot det modsatte af sygdom. Forfatterne behandler disse indvendinger punkt for punkt med udgangspunkt i to versioner af KASAM-instrumentet (med henholdsvis 29 og 13 items), og finder at reliabiliteten har vist sig høj i flere studier. Med hensyn til den vestlige inspiration konstateres det, at instrumentet er anvendt i mindst 20 lande med forskellig kulturbaggrund. Med målrettet behandling kan KASAM forandres i positiv retning vises det i nogle studier, men billedet er ikke entydigt. Nogle studier har vist, at salutogene faktorer er sygdomsforebyggende, men det vides ikke, om KASAM også er beskyttende i højrisikosituationer. Der er heller ikke sikker viden om udviklingen af KASAM fra barn til voksen.

Det kan måske undre, at dette projekt falder inden for SiS' mandat. Dette er ikke en indvending mod publikationernes kvalitet og specielt ikke mod kvaliteten af den opfølgningsundersøgelse, der er endeligt rapporteret i projektets næstsiddende nævnte publikation. Man kan argumentere for, at der er lighedstræk mellem unge med CD-diagnose og mange af de anbragte på § 12-hjem, hvilket ville gøre relevansen noget klarere. Alligevel står tilbage, at den salutogene udrednings- og behandlingsmodel, der effektvurderes, foregår i et andet behandlingsregi end § 12-institutionernes, hvilket kan forringe dens relevans for SiS. Den metodologisk orienterede artikel har en generel relevans for behandlingsforskning, der er

inspireret af Antonovsky's teori og anvender redskaber med udgangspunkt i teorien. Det er mere usikkert, om artiklen specifikt er relevant for indsatsen ved § 12-institutioner.

U-9: Hur tänker man behandling? (U 99-3019)

Ansøger: Fil dr Claes Levin, Socialhögskolan, Lunds universitet

Medansøger: Professor Sune Sunesson

Projektperiode: 1999-01-01 til 2001-12-31

Bevilgede midler: 1 267 000 kroner

Status: Afsluttet, men ingen avrapportering

Publikationer: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Tjugofem ungdomar på en behandlingsavdelning vid ett särskilt ungdomshem jämförs med lika många ungdomar som efter akut- eller utredande placering blir föremål för andra typer av åtgärder. Projektet söker svar på frågorna: Vilka föreställningar styr behandling och rehabilitering av omhändertagna ungdomar? Vilka samband finns mellan dessa föreställningar, sättet att utföra och organisera behandlingsarbetet och vilka konsekvenser får behandlingsarbetet för de unga? I studien intervjuas socialsekreterare och behandlare upprepade gånger. En uppföljning sker 18 månader efter intagningen på ungdomshemmet.

U-10: Länsrättens tillämpning av LVU och flickors respektive pojkars asocialitet (U 95-3016)

Ansøger: Fil dr Astrid Schlytter, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet

Projektperiode: 1995-07-01 til 2000-12-31

Bevilgede midler: 1 450 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Schlytter, A. (1997). LVU ur ett könsperspektiv. Ingår i Edgren-Schori, M. (red), *FORSA-symposium, 18-20 september 1997*, 148-162. Stockholm: Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete – Socialhögskolan.

Schlytter, A. (1999). *Kön och juridik i socialt arbete*. Studentlitteratur, Lund.

Schlytter, A. (1999). *Flickor på undantag*. Socionomen.

Schlytter, A. (1999). Samhällets ansvar för utsatta barn. Hearing inför LVU-utredningen den 7 december 1999 i Riksdagshuset.

Schlytter, A. (2000). Kvinnokroppen som text. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2000;1-2, s. 109-119.

Der er tale om fem uhyre forskellige typer af publikationer. Den første publikation er en artikel i en konferencerapport. Den næste publikation er en lærebog i socialt arbejde. Den tredje artikel er nærmest en debatartikel, der skal gøre socialarbejdere opmærksomme på et problem i lovgivningen, som får konsekvenser for en bestemt klientgruppe ("stille" piger). Den fjerde publikation er et indlæg på en høring, mens den sidstnævnte artikel indgår i et referee-bedømt tidsskrift.

Projektets overordnede formål er at belyse, om der eksisterer et kønsbias i bedømmelsen af børns asocialitet og i tildelingen af foranstaltninger (inklusive tvangsindsatser). Herunder er det projektets hensigt at analysere, om LVU's § 3 i højere grad afspejler drengenes end pigers problemer. Det er yderligere en hensigt med projektet at belyse, i hvor høj grad udredninger danner grundlag for både det sociale arbejde og for domstolsprøvelse af afgørelserne.

Metodisk bygger flere af publikationerne på samme datagrundlag, som er en gennemgang af 398 länsrättsdomme fra 1994 vedrørende børn fra 13-17 år, herunder 293 domme (209 drenge og 84 piger) med støtte i § 3 i LVU. En af publikationerne bygger dog ikke på et eksplicit datagrundlag, idet den mere har karakter af en debatartikel. Den teoretiske inspiration er ikke lige eksplicit i publikationerne. I tre publikationer angives ikke et specifikt teoretisk grundlag. I artiklen Kvinnokroppen som text henvises til feministisk teori om kroppens betydning (for eksempel Moi, Solheim, Fridlitzius). Lærebogen er baseret på en retssociologisk gennemgang af retsprocessen og af socialt arbejdes retsanvendelse. Desuden præsenteres teoretiske perspektiver på patriarkat (for eksempel Smith, Harding m.fl.).

Nogle hovedresultater fra de publikationer, der er baseret på domsgennemgangen, er følgende. For drengenes vedkommende er kriminalitet den væsentligste begrundelse for dommene. Domme vedrørende piger begrundes i højere grad med misbrug og med "anden socialt nedbrydende adfærd". Anden socialt nedbrydende adfærd er for godt ½ af pigerne forskellige former for udadreagerende adfærd. For knap ½ omfatter anden socialt nedbrydende adfærd piger, der har psykiske forstyrrelser (for eksempel selvmordforsøg), piger, der mishandles hjemme (for eksempel etniske minoritetspiger, der straffes hårdt for ikke at være konforme med forældres normer) og piger, der er seksuelt udadreagerende.

Med hensyn til misbrug dømmes pigerne på et misbrug af mindre omfang end drengenes. Endvidere anvendes der andre beviser/argumenter end selve misbruget til at støtte dommenes begrundelser, ikke mindst pigernes seksuelle adfærd. Dvs. at pigerne ikke må kunne opvise et misbrug af en størrelse, så de taber kontrollen over deres krop. Også når domme er begrundet i "anden socialt nedbrydende adfærd" spiller pigernes seksualitet en rolle, hvilket ikke er tilfældet for drengenes vedkommende. Der er således ikke tale om kønsneutrale doms-afgørelser.

Forfatteren konkluderer, at de normer, drenge dømmes efter er synlige i loven og vedtaget i den politiske proces. For pigers vedkommende er normerne ikke i samme grad synlige, hvilket åbner op for langt større (personlige) tolkningsmuligheder for socialtjenesten og domstolene.

I lærebogen beskæftiger forfatteren sig også med socialt arbejdes anvendelse af lovgivningen og finder, at det er legitimt at tage hensyn til biologiske forskelligheder (for eksempel mands- og kvindekroppens forskellige sårbarhed over for alkoholskader). Bortset herfra finder forfatteren, at socialt arbejde må ledes af, at piger er fysisk og psykisk mere sårbare i seksuel henseende. Forfatteren opfatter pigerne som "fortrykte" i denne henseende og mener, at socialt arbejde må bidrage til at lette denne undertrykkelse. Dette kan blandt andet ske ved at bryde med gamle forestillinger om kvinders seksualitet og ved ikke at falde i samme grøft som länsrätterne i deres afgørelser: at laste pigerne for deres seksuelle udsathed.

Der er tale om en grundig empirisk belysning af kønsbias i tvangsprocessen. Man kan diskutere hvor centralt projektets tema er for § 12-institutionernes virksomhed, bortset fra, at det illustrerer en del af praksis' (länsrätternes) fokusering på pigernes seksualitet, hvilket kan have bredere gyldighed for praksis. Der er i artiklerne en tendens til "genbrug" af de samme resultater, således at ikke alle publikationerne bidrager med noget nyt.

U-11: 24-års uppföljning av ungdomar som under åren 1990–95 varit inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholm (U 97-3001)

Ansøger: Professor Jerzy Sarnecki, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Medansøger: Socionom Ulrika Bergström, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Projektperiode: 1997-01-01 til 2001-12-31

Beviljede midler: 2 549 000 kroner

Status: Afsluttet, men ikke avrapportert

Publikationer: Ingen

Projektet beskrives således:

Syftet med undersökningen är dels att studera om och i så fall på vilket sätt som de f.d. § 12-ungdomarna nu fyllda 24 år och på tröskeln till vuxenlivet, skiljer sig från en normalgrupp ungdomar. Man kommer också att studera hur olika grupper av § 12-ungdomar skiljer sig från varandra vid uppföljningstillfället.

U-12: Dolda resurskrävande problem i vård och omsorgsorganisationer (U 97-3019)

Ansøger: Fil dr Gurli Fyhr, Institutionen för klinisk neurovetenskap, Karolinska Institutet.

Projektperiode: 1997-01-01 til 1999-12-31

Beviljede midler: 990 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Fyhr, G. (1999) *En välintegrerad akutinstitution Klockbacka. Delrapport 1 i projektet Dolda resurskrävande problem i vård- och omsorgsorganisationer*. SiS, 3/99.

Fyhr, G. (2000). *Hammargården. Problem, resurser och förslag til åtgärder*. (Uden udgiver).

Fyhr, G. (2001) Ett § 12-hem på fall, *Socionomen* 5/2001:78–82.

Fyhr, G. (2001). Fritidskulturen hotas vid integration med skolan. *Psykologitidningen*, 3/01, 4-7.

Fyhr, G. (2002). "Planned barriers" against destructive psychological processes in care organizations. *The Qualitative Report*, Vol. 7, Number 2, (Uden sidetal).

Samtlige artikler skriver sig på den ene eller anden måde ind i samme større projekt, der kunne lignede ved en kinesisk æske, og som er ganske svært at følge tråden i. Udgangspunktet har været et projekt om udvikling af supervision på HVB-hjem. I forløbet er registreret problemer, som i nogle tilfælde har betydet, at det har været vanskeligt for institutionerne at nyttiggøre sig supervisionen. Dette har ført forfatteren til at ville formulere en "teori" om problemer på institutioner. Denne "teori" skal derefter afprøves empirisk, ikke kun på § 12-institutioner, men også på andre virksomhedsområder. "Teorien" bygger på, at personale-

privilegier, konkurrerende kundskabstraditioner og organisationens ”psykiske reparationsbehov” kan stille sig hindrende i vejen for udviklingen og opretholdelsen af konstruktive organisatoriske processer. Det er denne hypotese, som empiriske undersøgelser skal af- eller bekræfte.

Forfatteren angiver selv, at hun metodisk arbejder med grounded theory med rod i Glasser & Strauss og Strauss & Corbin. Den konkrete metode er imidlertid svært gennemskuelig i publikationerne. Det skyldes dels, at metode beskrives indforstået, for eksempel at interview-teknikken et ”et lån fra psykoterapien”, hvilket ikke forklares nærmere, dels at oplagte metodiske problemer (for eksempel bortfald på over 50%) ikke diskuteres dybtgående. I alle publikationer er der tale om mindre undersøgelser, dvs. et mindre antal udsendte spørgeskemaer og interview.

Teoretisk refereres til arbejdslivspsykologi, inden for hvilken psykodynamisk/psykoanalytisk teori og begrebsverden er dominerende i disse publikationer. De teoretiske begreber uddybes specielt i den engelske artikel.

Resultaterne fra den førstnævnte publikation, som er det mest gennemarbejdede empiriske produkt, belyser en institution, der efter den af forfatteren udarbejdede teori anses for velfungerende. Hovedresultater er, at oplevelsen af privilegier i den undersøgte institution samspiller med institutionens opgaver, idet personalet oplever det som et privilegium i sig selv at få lov at udføre arbejdet, arbejde sammen med seriøse kolleger, arbejde selvstændigt og være med til at vælge nye medarbejdere. Der er ikke på institutionen konkurrence om kundskabsparadigmet. Der arbejdes ud fra en praksistradition, hvor medarbejderne forventes at være ”gode voksne”, dvs. stabile, intuitivt sikre og handlende ud fra sund fornuft. Denne praksistradition fortsættes ved institutionen, idet medarbejderne selv vælger nye medarbejdere, der er ”lempelige” til at indgå i traditionen. I ansættelsen af nye vælges medarbejdere, der er ”vokset færdigt” ud fra deres psykologiske personlighedstræk. Dette tolkes af forfatteren som grunden til, at der ikke eksisterer et stort ”reparationsbehov” af ubevidste konflikter. Alt i alt bekræfter de empiriske resultater således den teori, forfatteren har opstillet.

Det er en ejendommelig rapport. Dels forekommer det mangelfuldt at belyse organisationsprocesser overvejende ved hjælp af psykoanalytiske begreber. Dels er resultaterne paradoksale: at tilstanden og indavlen skaber en velfungerende institution. Det velfungerende ses desuden udelukkende fra et systemperspektiv. Om det er velfungerende for de unge, omtales ikke i rapporten.

Også evalueringsrapporten om ”Hammargården” skal nævnes. Det er en konkret institutions-evaluering på baggrund af en tidligere kritisk rapport om institutionen. Evalueringsrapporten omfatter forslag til ændringer, dvs. at den udgør et grænseområde mellem en evalueringsrapport og en konsultativ opgave. I rapporten anvendes igen den teori, der er udarbejdet af forfatteren og omtalt ovenfor.

Der er for i alt 61 personalemedlemmer (81% af personalet) udfyldt spørgeskema og/eller gennemført interview. I alt er der tale om 44 interview og 49 spørgeskemaer. Der er ifølge evalueringen tale om en organisation, der slides mellem forskellige kundskabsformer. Personalet har gennem kurser lært noget om psykodynamisk objektrelationsteori, miljøterapi

og netværksarbejde, men der er tale om en overfladisk uddannelse, der ideologisk har fortrængt tidligere erfaringsbaseret viden, men samtidigt ikke kan implementeres, fordi kundskaben ikke stikker dybt nok. Dette betyder både afmagt hos personalet og forringer efter forfatterens opfattelse de unges retssikkerhed, fordi de bedømmes ved hjælp af begreber, som ikke er velintegrerede.

Det er desuden en organisation, der på alle niveauer karakteriseres som lederløs. Den er uden fælles idé og planer for en målrettet udvikling. Der er desuden ikke en ledelse, der skaber planlagte hindringer for en destruktiv udvikling. Disse hindringer konkretiseres ud fra "teorien" som: en struktur, som er udformet for at beskytte institutionens opgaveudførelse; en kobling mellem problemer, behandlingsmetoder, placeringens varighed og mål; Rutiner, som bygger på opgaven og på realistiske mål; ansvarlige lederes kundskab om angstreaktioner hos personalet; personaleprivilegier, der er afpasset efter den opgave, som skal løses; personale-udvælgelse ud fra personlighedspsykologiske retningslinier; supervision, der overensstemmer med den opgave, der skal løses og et uafhængigt tilsyn. I alle disse henseender vurderes organisationen at komme til kort.

Det er en ganske drastisk evalueringsrapport i den forstand, at der foreslås radikale indgreb (lederskifter, lukninger af afdelinger m.m.) på et begrænset empirisk grundlag. Faktisk er fremlæggelsen af empiri om institutionens aktuelle tilstand af relativt kort omfang. Det er også bemærkelsesværdigt, at de unge ikke indgår med nogen stemme i evalueringen, der har et rent systemperspektiv.

Som det fremgår er jeg ganske kritisk over for dette projekt, som teoretisk er begrænset til psykologiske perspektiver på organisationer og organisationsudvikling inden for SiS-universet, som metodisk ikke er klart fremlagt og diskuteret, som ser ud til som hovedhensigt at afprøve forfatterens udvikling af en organisationsteori frem for at forholde sig åbent og kritisk til de empiriske materialer, og som ikke tager de unges stemme alvorligt i en evaluering med potentielt vidtrækkende konsekvenser.

U-13: Ungdomar från särskilda ungdomshem i brottsliga nätverk (U 98-3021)

Ansøger: Socionom/doktorand Charlotta Fondén, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Videnskabelig leder: Professor Jerzy Sarnecki, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet

Projektperiode: 1998-09-01 til 2000-12-31

Beviljede midler: 860 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Sarnecki, J. (1999) *Ungdomar från särskilda ungdomshem i Stockholms brottsliga nätverk*, Rapport nr 3 1999. Statens institutionsstyrelse.

Fondén, C. (2001) "Gola aldrig ner någon". Intervjuer med personer som i tonåren misstänkts för brott. I Estrada, F. & Flyghed, J (red) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*, Studentlitteratur, Lund.

Sarneckis rapport har flere formulerede formål: 1) Hvordan ser netværk af kriminelle relationer blandt unge på § 12-hjem ud? 2) Hvordan påvirker indskrivningen på ungdomshjem de kriminelle netværk? 3) Medfører indskrivningen på § 12-hjem, at der etableres nye netværke, i hvilke de unge begår kriminalitet efter udskrivningen? Fondén ønsker kvalitativt at belyse unges kriminelle virksomhed, deres omgang med andre kriminelle, som de begår kriminalitet sammen med, og deres syn på dette fælleskab omkring kriminaliteten.

Sarnecki anvender tre eksisterende datasæt ("Brottsliga nätverk i Stockholm", "Utvärdering av socialtjänstens institutionsvård av barn och ungdomar" og "24-årsuppföljning av ungdomar som varit inskrivna på särskilda ungdomshem") og supplerer disse med nyindsamlede data. Undersøgelsen omfatter alle under 21 år, der i 1991-95 mistænkte af politiet for at have begået kriminelle handlinger i Stockholm, i alt ca. 22.000 aktører. Desuden er der søgt oplysninger om unge indskrevet ved § 12-hjem. I begge tilfælde er hensigten en kortlægning af de unges kendte eller formodede medgerningsmænd.

Fondén har interviewet 68 af de unge i 1998-99, hvor de var 22-28 år gamle. 30 af de 68 havde mange kriminelle relationer til hverandre. De resterende 38, som også indgik i kriminelle netværk, var kendetegnet af at have været anbragt eller forsøgt anbragt på ungdomshjem. I artiklen indgår data om 32 af de unge, der blev interviewet. Interviewene er gennemført struktureret, dog således at en del spørgsmål havde åbne svarmuligheder.

Sarnecki præsenterer i rapporten teorier om netværks- og gruppeindflydelse på unges kriminelle handlinger. Desuden defineres centrale begreber i netværksteori. Også Fondén gennemgår gruppeperspektiver på unges kriminalitet.

Resultaterne fra det statistiske studie er for gruppen af unge som helhed, at jo længere en kriminel karriere, den unge har haft, og jo alvorligere den begåede kriminalitet er, jo større sandsynlighed er der for, at kriminelle handlinger foretages sammen med medgerningsmænd (co-offending). Konkrete lænker i netværket holder sjældent længe, det er således ikke tilknytningen til konkrete personer, der ser ud til at bære en fortsættelse af den kriminelle karriere. Snarere er det sådan, at det er kontakten med kriminelt aktive i almindelighed, som ser ud til at være af betydning for, at den kriminelle karriere fortsætter. Blandt de unges netværke findes et stort centralt netværk, som omfatter ca. 20% af de unge. Alle andre netværke er både mindre og mindre stabile over tid. Inden for det centrale netværk findes en kerne af personer med mange lænker til det kriminelle miljø.

De anbragte på § 12-hjem udgøres af 540 personer i netværksmaterialet. Disse er kriminelt stærkt belastet. Af dem indgår 44% i det centrale netværk, dvs. at de er kraftigt overrepræsenterede blandt unge, der indgår i dette netværk. § 12-anbragte udgør 6% af det centrale netværk, men disse 6% er knyttet til ca. 1/4 af det centrale netværks medlemmer. Der viser sig ikke nogen markant specialisering i de forskellige netværke afhængigt af de unges problemprofil. Dette betyder, at det er individer, snarere end netværk, der specialiserer sig.

Efter udskrivningen fra ungdomshjem har de unge en noget højere kriminalitet end en kontrolgruppe. Kriminaliteten finder imidlertid som hovedregel ikke sted sammen med unge, som de tidligere anbragte har været anbragt sammen med. Lænker mellem unge, som på et givet tidspunkt befandt sig på samme institution udgør kun 1,5% af lænkerne mellem de tidligere indskrevne og co-offenders. Opholdet på ungdomshjem ser derfor ud til at have en

helt marginal betydning for etablering af nye netværk. (Forfatteren understreger dog, at dette kan være påvirket af, at de fleste af de unge er indskrevet i kort tid).

Forfatteren peger på praksiskonsekvenser af resultaterne. Ikke mindst er de unges netværks-tilknytning af betydning for at bedømme deres prognose og vurdere effekterne af behandlingen. Dette skyldes, at tilhørsforholdet til netværk ser ud til at have større betydning for de unges fortsatte kriminelle karriere end karakteren af de unges problemer.

Nogle hovedresultater af Fondéns interviewstudie er, at de unge indgik i kriminelle netværk både i deres nærmiljø og i city. Ofte var grupperne mindre i nærmiljøet og større i byen, og typerne af kriminalitet var forskellige de to steder. Som yngre havde de unge begået både spontan kriminalitet og mere målrettet, planlagt kriminalitet. Alle, bortset fra en enkelt, havde begået kriminalitet siden 1990, men en majoritet angav, at kriminaliteten havde ændret karakter til færre og mere avancerede lovbrud. ½ af de unge mente, at de aldrig ville have begået kriminalitet uden gruppetilknytningen, den anden ½ mente, at de ville have været kriminelle også uden gruppen. I 1990 mente 2/3, at det var acceptabelt at begå kriminalitet (visse ting var dog ikke acceptable, for eksempel røveri mod gamle mennesker eller voldtægt). På interviewtidspunktet mente knap ½, at kriminalitet ikke var acceptabelt. Normerne i de unges kriminelle netværk handlede først og fremmest om ikke at sladre om de andre til politiet og om at vise loyalitet.

Den ambitiøse statistiske undersøgelse er interessant og velgennemført. Den er desuden innovativ i den forstand, at den sætter spot på det kriminelle netværks betydning for kriminalitetskarrieren, hvilket sandsynligvis i almindelighed ikke tillægges den store opmærksomhed i diagnosticeringen af og den kliniske praksis med de unge. Den kvalitative interviewundersøgelse skaber vigtige indsigter i de kriminelle netværks betydning for de unge og i den interne moralkodeks i netværkene.

U-14: Svåra uppväxtförhållanden bland flickor – bakgrund, konsekvenser och åtgärder (U 98-3026)

Ansøger: Professor Lars R Bergman, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet.

Medansøger: Fil dr Margit Wångby, Psykologiska institutionen, Stockholms universitet.

Projektperiode: 1998-01-01 til 1999-12-31

Bevilgede midler: 845 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Bergman, L.R. & Wångby, M. (1998). Are boys more than girls subjected to disrupted conditions of upbringing? *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 7, 194-203.

Wångby, M. & Bergman, L.R. (2001). The relative importance of disrupted upbringing conditions an early externalising problems for later antisocial problems. (Stencil).

Sigtet med projektet er at skabe fordybet kundskab om den proces, der leder til, at visse piger får alvorlige udadreagerende problemer. En sådan kundskab vil kunne føre til både forslag til præventive indsatser og behandlingsprogrammer. Metodisk anvendes der longitudinelle data fra undersøgelsen "Individual Development and Adaptation (IDA)" over en kohorte, født i 1955 i en svensk provinsby. Der er i alt 517 drenge og 510 piger i datasættet.

I den førstnævnte artikel anvendes data om graden af omskiftelighed (herunder anbringelse uden for hjemmet), karakterer i 6. klasse, lærerbedømmelser af skolerelateret antisocial adfærd, skolefravær i 8. klasse, kontakt med PPR, BUP og socialforvaltningen inden 9. klasse samt mødres uddannelse. I sidstnævnte artikel anvendes data om graden af omskiftelighed i børnenes opvækst og graden af skolerelateret, antisocial adfærd samt registerdata om senere alkoholmisbrug og kriminalitet.

Artiklerne angiver ikke eksplicit en teoretisk inspiration, men refererer til relevante empiriske forskningresultater, ikke mindst inden for developmental psychopathology traditionen.

Formålet med førstnævnte artikel er at finde ud af, i hvor høj grad piger er udsat for større omskiftelighed i deres opvækst end drenge, samt i hvilken grad dette har indflydelse på antisocial adfærd i barndom og ungdom. Resultaterne er kortfattet, at piger udviser langt større omskiftelighed i opvæksten end drenge, specielt hvad angår anbringelse uden for hjemmet. Piger er tre gange så ofte underlagt turbulente opvækstforhold, hvilket er en stærkt signifikant forskel. Disse piger tilpasser sig dårligere i skolen end andre piger. Specielt scorer de højt på adfærd, som er relateret til hyperaktivitet, for eksempel motorisk rastløshed og koncentrationsproblemer.

Piger, der har været i kontakt med BUP, PPR eller socialforvaltningen, har signifikant flere udadrettede symptomer end andre piger. De udviser imidlertid ikke i højere grad internaliseret adfærd, kun hvis denne forekommer i en kombination med eksternaliseret adfærd.

I den anden artikel rejses tre forskningsspørgsmål: 1) Hvor stærkt er omskiftelige opvækstforhold (disrupted upbringing conditions) relateret til senere antisocial adfærd, og hvordan ser eventuelle kønsforskelle ud? 2) Var velfungerende voksne, der var underkastet omskiftelige opvækstforhold, ”sande” succeser, eller havde de som teenagere eksternaliserende eller internaliserende problemer? 3) Hvad er andre faktorerers relative betydning ved udviklingen af senere antisocial adfærd?

Et hovedresultat er, at udtalt udadreagerende adfærd er sjælden for piger. Kønsratioen er mindre end 1:5. Der er en moderat sammenhæng mellem udadreagerende adfærd og omskiftelige opvækstforhold. Flertallet af børn med udadreagerende adfærd har ikke oplevet omskiftelige opvækstforhold. Det gælder 64% af pigerne og 69% af drengene. For begge køn gælder det, at både omskiftelige opvækstforhold og antisocial adfærd i opvæksten har en substantiel effekt på senere alkoholmisbrug. Det samme gælder for kriminalitet, men effekten er mindre end for alkoholmisbrugets vedkommende. For kvindernes vedkommende har omskiftelige opvækstforhold specielt en effekt på deres senere kriminalitet. Med hensyn til alkoholmisbrug er det den antisociale adfærd, der udøver en effekt.

Begge publikationer vedrører undersøgelser af grundforskningskarakter, idet de beskæftiger sig med udviklingskarrierer for socialt udsatte og problembelastede børn. Dette er en væsentlig kundskab at udvikle som forudsætning for at kunne arbejde såvel præventivt som behandlende med disse børn. Den longitudinelle strategi, det relativt store udvalg og den sofistikerede statistiske bearbejdning bidrager til publikationernes høje kvalitet.

U-15. Ungdomar i §12-vård – Önskemål om hjälp och delaktighet (U 98-3028)

Ansøger: Fil dr Anne Hermodsson, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Videnskabelig leder: Professor Karsten Åström, Avdelningen för rättssociologi, Lunds Universitet.

Projektperiode: 1998-09-01 til 2002-12-31

Beviljede midler: 1 350 000 kroner

Status: Afsluttet, men ikke avrapportert

Publikationer: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Syftet med undersøgningen er at låta ungdomarna på SiS institutioner ”komma till tals” genom att själva få uttrycka sina åsikter, sina önskemål om hjälp och delaktighet i behandlingen. Som grundmaterial används SiS dokumentation om ungdomsvården (ADAD). Intervjuer med ungdomar i behandling kommer att utgöra komplement. Resultaten bör få betydelse för institutionernas metodutvecklingsarbete.

U-16: Utvärdering av sluten ungdomsvård (U 98-3036)

Ansøger: Professor Eckart Kühlhorn, SORAD, Stockholms universitet.

Medansøger: Doktorand Jessica Palm, SORAD, Stockholms universitet.

Projektperiode: 1998-10-15 til 2001-12-31

Beviljede midler: 967 694 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Kühlhorn, E. (2002). *Sluten ungdomsvård. Rättsliga reaktioner på de unges brott före och efter införandet 1999*. SiS, FoU-enheten, Forskningsrapport nr 5 2002.

Palm, J. (2003). *Ungdomars upplevelse av sluten ungdomsvård. En jämförelse med LVU-placeringar och fängelse*. SiS, FoU-enheten, Forskningsrapport nr 2 2003.

Publikationerne afrapporterer en evaluering af lov om ”sluten ungdomsvård” (LSU), hvorefter unge mellem 15-17 år kan dømmes til lukket, tidsbestemt ophold på en SiS-institution som alternativ til fængselsophold. Projektet skal besvare spørgsmålet om, i hvilket omfang lovgivningens intention om, at ”sluten ungdomsvård” skal være et alternativ til fængselsstraf for unge lovovertrædere, kan anses for at være opfyldt.

I den første del af evalueringen er sigtet, om lovgivers intentioner er opfyldte, eller om loven har utilsigtede bivirkninger. Specielt ses der på, om dommene har ændret karakter (andre domme for samme forseelse eller domme for forhold, der tidligere ikke pådømtes til fængsel), og om straftiderne er blevet længere. I den anden rapport er hensigten at sammenligne LSU-dømte med LVU-anbragte samt unge, der er dømt og placeret i fængsel. Sammenligningen gælder specielt, om de unge er udsat for negativ påvirkning fra ældre, om der ydes ensartet behandling til de forskellige grupper, og om det niveau af repression, som lovgiver forudsætter over for de LSU-dømte, effektueres på SiS-institutionerne. Desuden undersøges særskilt, om LVU-anbragte modtager negativ påvirkning fra de LSU-dømte, som de anbringes sammen med. Sammenligningerne refererer kun til, om LSU lever op til lovgivers intentioner. Det er således ikke hensigten at foretage bredere effektstudier af henholdsvis LSU, LVU og fængselsdomme for gruppen af unge.

Metodisk bygger den første rapport på registerdata fra kriminalstatistikken. Årene 1999-2000 efter LSU's indførelse sammenlignes med 1990-98 og med 1995-1997. De sidstnævnte år finder forfatteren mest relevante i en sammenligning med 1999-2000, (idet året 1998 skulle være meget atypisk, idet man da afventede de nye regler om LSU). Den anden rapport bygger på en spørgeskemaundersøgelse rettet til samtlige, der på et givet tidspunkt af 2000 var anbragt på fire udvalgte § 12-hjem, samt til indsatte i to fængselsanstalter, hvor koncentrationen af unge lovovertrædere er stor. Dataindsamlingen foretages igen i 2001 for fem § 12-hjems vedkommende, men ikke for de fængselsindsattes vedkommende. I alt i de to dataindsamlinger indgår 158 unge fra § 12-hjem, heraf 61 LSU-dømte og 97 LVU-placerede. Desuden indgår 70 indsatte, hvis alder ikke er specificeret, hvilket gør sammenligningen med dem vanskelig at vurdere.

I den første rapport defineres centrale begreber, for eksempel "net-widening". Derudover er rapporten ikke informeret af specifikke teoretiske perspektiver. Det samme gælder den anden rapport.

Resultaterne i den første rapport er, at der i en sammenligning med 1990-98 ikke er sket "net-widening" i nævneværdig målestok. I sammenligning med 1995-97 konstateres nogen, men ikke markant "net-widening". Mønstrer i dette er fortrinsvis, at der pådømmes flere frihedsstraffe for alvorligere overtrædelser, mens omvendt mindre alvorlige overtrædelser sjældnere fører til frihedsstraf.

Med hensyn til straffter sker der en klar forlængelse af straffterne ved LSU. Hvis unge dømmes til fængselsstraf, gælder bestemmelserne om prøveløsladelse efter en vis tids afsoning. Dette er ikke tilfældet for LSU, hvilket medfører, at LSU ofte modsvarer bruttoafsoningstiden for fængselsindsatte. Specielt gælder straffterforlængelsen for de korte straffe, hvilket forklares med, at LSU har et behandlingsformål, som ikke kan opnås ved meget korte ophold. Dvs. at retfærdighed viger for behandling. Før LSU dømmes for eksempel 60% af aldersgruppen til mindre end 3 måneders frihedsstraf, efter LSU gælder det samme 19%. Forfatteren anser dette for et "alvorligt negativt reformudfald". Den anden rapport peger på, at for alle placeringsformer gælder, at der er en overforekomst af unge med etnisk minoritetsbaggrund.

De unges kontakter finder i højere grad sted på peer-niveau end med personalet. På § 12-hjem kontakter unge, dømt efter LSU, mest andre LSU'ere, og LVU-anbragte har mere kontakt med LVU'ere (blandt andet som en konsekvens af, at de anbringes på hver sine særskilte afdelinger). I alle tre grupper er der en majoritet af de unge, der mener, at de gennem anbringelsen/afsoningen modtager en negativ indlæring om kriminalitet og narkotikamisbrug. De fængselsindsatte angiver at trives bedst, LVU dårligst og LSU midt imellem. Men i alle grupper opgiver en majoritet af de unge, at opholdet er til "stor eller en vis skade". På behandlingsområdet ses en vis forskel mellem LVU-anbragte på den ene side og LSU-dømte og fængselsafsonere på den anden. For LVU-anbragte findes der for flertallets vedkommende en behandlingsplan, mens de to andre grupper for under halvdelens vedkommende er bevidste om, hvorvidt en behandlingsplan foreligger. Synet på personalets rolle varierer også, således at de fleste af de fængselsanbragte betragter personalet entydigt som vogtere. Dette gælder en meget mindre gruppe af de LVU-anbragte. I alle grupper synes de fleste, at de ikke har behov for behandling. Blandt de, der synes, de har det, er der et stort mindretal, der ikke synes de modtager den fornødne behandling. Over halvdelen af de unge i

alle grupper er blevet mere irritable, kede af det og urolige af anbringelsen, meget få føler sig glattere eller friskere af opholdet. Kun knap en tredjedel af de unge tror, at opholdet drejer sig om at behandle dem med henblik på at give dem bedre muligheder i fremtiden. De fleste hælder til, at opholdet er straf, skal beskytte samfundet eller har en almenpræventiv hensigt. LSU-dømte oplever større repression end de fængselsdømte i form af mindre udgang, mindre overblik over, hvornår næste udgang er m.m. De LVU-anbragte kan ikke påvises at være negativt påvirkede af anbringelsen sammen med LSU-dømte.

Rapporterne refererer to velgennemførte undersøgelser, om end den teoretiske forankring er svag. Der er imidlertid tale om, at selve evalueringsopgaven er defineret snævert ud fra et myndighedsperspektiv, idet kundskabsinteressen alene vedrører, om LSU-ordningen lever op til lovgivers intentioner. Denne begrænsning angives klart af forfatterne, men ikke desto mindre er der tale om en væsentlig begrænsning, idet et bredere effektperspektiv om de unges nytte af ordningen derved bliver relativt irrelevant. Dette springer så meget mere i øjnene, fordi undersøgelserne faktisk formidler resultater, der kunne give anledning til at anlægge et bredere perspektiv.

***U-17: Att tala om övergrepp och svåra erfarenheter. Behandling på särskilda ungdomshem.
(U 99-3001)***

Ansøger: Fil dr Margareta Hydén, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

Medansøger: Professor Karin Aronsson, Tema Barn, Linköpings universitet

Projektperiode: 1999-01-01 til 2001-12-31

Bevilgede midler: 1 175 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Överlien, C. (2003). Innocent girls or active young women? Negotiating sexual agency at a detention home. *Feminism & Psychology*, Vol. 13, Issue 3, 2003. (Forthcoming).

Överlien, C, Aronsson, K. & Hydén, M. (uden årstal). The focus group interview as an in-depth method – young women talking about sexuality. Er indsendt til *International Journal of Social Research Methodology*.

Överlien, C. & Hydén, M. (uden årstal). Work identity at stake: The power of sexual abuse stories in the world of compulsive youth care. *Narrative Inquiry*, 13 (1), 1-26.

Projektets formål er, med udgangspunkt i to § 12-institutioner, at analysere de problemer og dilemmaer, som personalet oplever i mødet med piger, der har været udsat for seksuelle overgreb samt den måde personalet håndterer dilemmaerne på. Projektet har desuden det udviklingsformål at bidrage til en kundskabsopbygning om behandlingen af denne gruppe af piger. En af artiklerne har et mere metodologisk sigte, idet anvendeligheden af fokusgruppe-interview analyseres i forhold til undersøgelser, der efterspørger personligt følsomme data.

I den førstnævnte artikel diskuteres kønsbegrebet teoretisk med udgangspunkt i Butler's dekonstruktion af køn og introduktion af en mere pluralistisk forståelse af køn. Davies' og Benhabib's redefinition af Giddens' agency-begreb og betoning af subjektiviteten omtales. Specielt anvendes Moi's forståelse af køn som et relationelt begreb, ifølge hvilket krop (i overensstemmelse med de Beauvoir) ikke er en skæbne, men en situation, der antager

karakter af samspil med omverdenen. Den anden artikel er baseret på diskussion af metodologisk litteratur, herunder en diskussion af ”dybde-viden”. I den tredje artikel diskuteres magtperspektivet i konstruktionen af fortællinger (med udgangspunkt i Foucault). Det klargøres desuden med udgangspunkt i Mishler, at der her er tale om institutionelle fortællinger, som vedrører arbejdsidentitet.

Metodisk bygger den første artikel på en slags case study, hvori deltagende observation på ungdomshjemmet indgår. Der identificeres i den daglige praksis dilemmaer af betydning for forskningens problemstilling, som følges op umiddelbart med fokusgruppeinterview med personalet. Også individuelle interview med personalemedlemmer indgår i data. Desuden er gennemført fokusgruppeinterview med de unge piger/kvinder (der på hjemmet kan være mellem 13 og 21 år). Den tredje artikel bygger på samme datagrundlag, suppleret med en workshop med personalet om seksuelle overgreb.

Resultaterne fra projektets artikler er i korthed i artikel 1, at personalet, der består af ligeså mange mandlige som kvindelige medlemmer, i deres praksis med pigerne oplever en række seksualiserede ytringer, som imidlertid tolkes som umodne pigers markeringer af ikke-seksuelle behov, som har fået en (fejlagtig) seksuel form på grund af pigernes erfaringer. Personalet genskaber i tolkningen af pigernes ytringer myten om det asekuelle barn, og forfatteren ser dette som en måde at håndtere de overgreb, mange af pigerne har været ude for, på. I personalets håndtering ligger indbygget det mål, at pigerne skal hjælpes til kontrol over deres krop. Personalet søger at genoprette den forstyrrede uskyld ved at skabe en ”pause” eller en ”hvile” fra seksualiteten. Derved gøres seksualiteten til en uønsket del af pigernes liv, og de unge opfattes ikke som seksuelle aktører. Paradoksalt nok bliver alle relationer seksualiseret i et miljø, der udfolder så mange bestræbelser på at skabe en seksualitetsfri zone. De unge piger har en anden beretning at fortælle om seksualitet. De er klare over og tager ansvar for, når de udsender seksualiserede signaler (via påklædning, adfærd m.v.). De opfatter sig som en del af en mandsdomineret verden, hvor forskellige regler gælder for drenge og piger, og finder, at de som piger ofte er ”flinke” for længe og finder sig i for meget. Pigerne reflekterer over, hvilken adfærd der kvalificerer til betegnelsen ”hore” eller andre lignende pejorative betegnelser for seksuelt aktive piger. De finder, at det ikke er seksualiteten som sådan, men den manglende kontrol over den, der er stemplende. Hvem, hvor mange partnere og i hvilke situationer er afgørende for, om pigerne stemples af deres seksualitet. Forfatteren konkluderer, at de professionelle mister muligheden for at rådgive pigerne om seksuelle konflikter i og med forsøget på at skabe en seksualitetsfri zone. Der ville ellers være oplagte muligheder for rådgivning, hvis man mødte pigerne i den situation, som de selv oplever at befinde sig i.

Konklusionen på den anden artikel er, at det er muligt at anvende fokusgruppeinterview i forhold til problembelastede grupper og ved diskussion af følsomme (high-involvement) temaer. Desuden at det er muligt at opnå dybde-viden på en ikke grænseoverskridende måde. Dette skyldes blandt andet, at der i interviewene udvises støtte og empati deltagerne imellem, som frembringer en rig og varieret datamængde og samtidigt er selvansurierende med hensyn til, at ingen fremkommer med informationer, som går ud over, hvad de ønsker. Det er dog også et resultat, at fokusgruppeinterview med en sådan gruppe er krævende for moderatoren.

Resultaterne af den tredje artikel er, at fortællinger pendulerer mellem ”must be told stories” og ”cannot be told stories”. Fortællinger, der skal fortælles er dem, der har en terapeutisk

effekt. Fortællinger, der ikke kan fortælles er dem, der medfører ødelæggende konsekvenser for pigen selv eller hendes omgivelser (for eksempel selvmord). Det vanskelige for personalet er, at man ikke på forhånd ved, om en fortælling hører til den ene eller den anden kategori. En særlig art af fortællinger, der ikke kan/bør fortælles, er historier, der får pigen til at repetere overgrebene, blot med personalet som gerningsmænd. Denne mulighed ligger indlejret i isolationsbeføjelsen og rammer specielt det mandlige personale, som på grund af, at de er fysisk stærkest, ofte er dem, der placerer pigerne i isolation og derved kommer til at føle sig som overgrebsmænd. Forfatterne konkluderer (via en ikke helt gennemskuelig analyse), at uanset med hvilke fortællinger personalet søger at håndtere deres arbejdsidentitet, så har fortællingerne den effekt, at personalet undgår at tale med pigerne om overgreb på dem. I fortællingerne reflekterer personalet desuden ikke over den overvågning, isolation m.v., der er en integreret del af det institutionelle miljø, historierne refererer alene til pigernes individuelle problemer og formidler det budskab, at det er pigen og hendes problemer, der bærer ansvaret for, at fortællinger ikke bør fortælles.

Der er tale om interessante artikler, der yder en relevant og kontroversiel analyse af praksis i forhold til pigers seksualitet, som ofte er begrundelsen (eller en begrundelse blandt flere) for anbringelsen. Til den tredje artikel kunne man måske dog lidt kritisk anføre, at dens analyse er noget uklar på centrale punkter, ikke mindst hvad angår den centrale pointe, at personalet søger at håndtere deres egne dilemmaer i arbejdsrollen via en individualisering af de unges situation, der ikke tager højde for den kontekst den unge indgår i på et ungdomshjem.

U-18: Straff eller vård – ett paradigmskifte i synen på unga lagöverträdare? (2000-0023)

Ansøger: Professor Anna Hollander, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet

Medansøger: Socionom Michael Tärnfalk

Projektperiode: 2001-01-01 til 2003-12-31

Bevilgede midler: 840 000 kroner

Status: Projektet pågår

Publikationer: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Projektets syfte är att undersöka de motsägelsefulla ändamålen i lagstiftningen för unga lagöverträdare och hur socialtjänsten förhåller sig till dessa motsägelser för att utforma sina uppgifter för och ta ansvar för unga lagöverträdare och vilket resultat detta får för ungdomarna. Hur socialtjänstens insatser utformas och används och hur lagstiftningen tillämpas för att lösa den inneboende konflikten mellan straff och vård är centrala frågor i projektet. I projektet studeras relationen mellan straff- och socialtjänstlagstiftningen. Det görs en totalundersökning av samtliga ungdomar mellan 15 och 18 år som åren 1989 och 2000 dömts för mord, mordbrand, dråp, vållande till annans död, misshandel/grov misshandel och rån/grovt rån. Ett urval av verkställda domar delas i fyra grupper och jämförs med varandra: de som 1989 dömts till fängelse och de som överlämnats till vård inom socialtjänsten för vård enligt LVU, de som under 2000 dömts till LSU (Lagen om slutna ungdomsvård) för brotten enligt ovan samt de som överlämnats till vård inom socialtjänsten för vård enligt LVU.

U-19: Psykiska störningar hos ungdomar med sociala problem (U 98-3008)

Ansøger: Professor Bengt-Åke Armelius, Institutionen för tillämpad psykologi, Umeå Universitet.

Medansøger: Docent Bruno Hägglöf, Psykiatriska institutionen, Umeå universitet.

Projektperiode: 1998-01-01 til 2003-12-31

Beviljede midler: 1 900 000 kroner

Status: Projektet pågår

Publikationer: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Projektet anknyts till pågående projekt vid Institutionen för tillämpad psykologi ("Behandlingshemsprojektet") och barnpsykiatri vid Umeå universitet och utgör en longitudinell studie med omfattande intervjuer med ungdomar samt större datainsamlingar vid projektets början och slut. Avsikten är att fokusera på ungdomar med psykiska problem på SiS institutioner.

U-20: Affekter och relaterandeförmåga hos ungdomar med problem. En integrering av affektteori och interpersonell teori (2000-0002)

Ansøger: Docent Kerstin Armelius, Institutionen för Psykologi, Umeå universitet.

Projektperiode: 2001-01-01 til 2003-12-31

Beviljede midler: 470 000 kroner

Status: Projektet pågår

Publikationer: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Syftet är att undersöka vilka relaterandemönster ungdomar med sociala problem använder för att hantera negativa affekter (skam och aggressivitet) och hur detta påverkar deras självbild. Relaterandemönster och självbild beskrivs utifrån interpersonell teori och SASB-modellen, där viktiga begrepp för att beskriva relationer är fokus (agerar-reagerar), komplementaritet (hur agerande och reaktioner hänger ihop) och komplexitet samt introjektion (sambandet mellan självbild och relationsmönster). Den empiriska delen av studien består av 1. Att anpassa ett relationstest för ungdomar med sociala problem, som visar hur relationsmönster och självbild påverkas av det sätt på vilket ungdomar hanterar negativa affekter och 2. Att på basis av detta utveckla en metod för att öka ungdomarnas självkännet och deras kunskaper om hur de hanterar negativa affekter och vilken betydelse detta har för deras självbild.

U-21: Transnationellt adopterade ungdomar på §12-hem (U 99-3009)

Ansøger: Professor, överläkare Torsten Tuvemo, Akademiska Barnsjukhuset, Uppsala.

Medansøger: Professor, överläkare Anne-Liis Knorrning; professor Lennart Melin; Dr Med Sc Lemm Proos.

Projektperiode: 1999-01-01 til 2002-12-31

Beviljede midler: 1 256 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Projektet avser att identifiera orsakerna till de transnationellt adopterades överrepresentation på särskilda ungdomshem. I studien ingår en matchad kontrollgrupp av ej placerade transnationellt adopterade ungdomar. Ytterligare kontrollgrupper, en svensk grupp placerade samt placerade med invandrarbakgrund på samma ungdomshem kommer att jämföras. Somatiska, sociala och psykologiska data kommer att insamlas. Intervjuer och allmänpsykologisk och neuropsykologisk undersökning kommer att genomföras.

U-22: Sverige som socialisationskultur. En studie av utlandsadopterades syn på sina uppväxtvillkor och sin livssituation (U 97-3003)

Ansøger: Doktorand Katarina von Greiff, Hälsohögskolan i Stockholm.

Medansøger: Professor Birgitta Qvarsell, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Projektperiode: 1997-01-01 til 1997-12-31

Beviljede midler: 200 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikation:

von Greiff, K. (2000) *Adopterade från Latinamerika – deras uppfattningar om sina uppväxtvillkor, sin livssituation och Sverige som socialisationskultur*, (kapitel 8). Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Publikationen er en fil.dr. afhandling, hvor den af SiS finansierede forskning vedrører kun et kapitel i afhandlingen og omhandler, hvordan børn adopteret fra Latinamerika ser på deres anbringelse på ungdomsinstitution. Dette indgår imidlertid i en bredere ramme i afhandlingen, der beskæftiger sig med opvækstbetingelserne generelt for disse adoptivbørn i Sverige og børnenes eget syn på deres baggrund og opvækst. De adopterede børn har alle deres baggrund i Columbia.

Metodisk hviler afhandlingens kapitel om de institutionsanbragte adoptivbørn på kvalitative interview med ni udenlandsadopterede unge, der er anbragt på § 12-hjem efter LVU. Interviewene er tematisk bredere end de unges institutionserfaringer og vedrører deres syn på deres samlede opvækstsituation i Sverige.

Afhandlingen har som nævnt et bredere sigte. Dens hovedformål er en analyse af adoptivbørnenes socialisering og opvækst i det svenske samfund, og teoriforankringen afspejler dette bredere sigte, for eksempel præsenteres og diskuteres socialisationsteori. I relation til kapitlet om anbringelser på ungdomsinstitution henvises ikke til særskilte teoretiske perspektiver. De præsenterede resultater afspejler afhandlingens bredere sigte, idet resultaterne omhandler de unges oplevelser af at være adopterede, deres minder fra en anden verden forud for adoptionen, deres barndomsbilleder fra Sverige, relationer til adoptivforældrene, deres etniske baggrund og racisme samt deres behov for at søge deres rødder. Desuden behandles af direkte relevans for SiS' univers deres oplevelser med systemet og særsomt deres oplevelser med skolegang på § 12-institutionerne. Oplevelserne af anbringelsen er overvejende, at de unge føler, at de bliver "institutionsskadede". Opholdet er overvejende med tristesse og en opfattelse

af, at de skal straffes og ikke får hjælp. Dog fremstår skolegangen på institutionen som positiv for disse unge, til trods for at mange af dem har tidligere yderst dårlige skoleerfaringer.

På grund af afhandlingens brede ramme, forekommer kapitlet om de § 12-placerede adoptivbørn, som er en lille del af afhandlingen, og børnenes møde med § 12-systemet får en relativt marginal placering i afhandlingen. I realiteten er det meget lidt af afhandlingen, der omhandler børnenes anbringelseserfaringer, og disse erfaringer er i højere grad beskrevet end analyseret.

U-23: Pedagogikens villkor och möjligheter inom de särskilda ungdomshemmen (U 95-3039)

Ansøger: Fil dr Per Gerrevall, Institutionen för pedagogik, Växjö universitet

Projektperiode: 1995-07-01 til 1998-12-31

Bevilgede midler: 900 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Jenner, H. & Gerrevall, P. (red) (2001) *Kommunikativ pedagogik och särskilda ungdomshem*. Forskningsrapport nr 2 2001. Statens institutionsstyrelse.

Fritzén, L. (1998) *Pedagogikens janusansikte. Om det kommunikativa handlandets didaktiska villkor och konsekvenser*. Lund Studies in Education 8. Lund university press. Akad. Avh.

Gerrevall, P. & Jenner, H. (red) (1997) *När skola möter behandling. Om pedagogikens villkor vid de särskilda ungdomshemmen*. Högskolan i Växjö, Inst för pedagogik. Pedagogisk rapport nr 1.

Skola och behandling på ungdomshem. *Socialt perspektiv*, 1997, vol 76, nr 1.

Skola som vändpunkt. *Socialt perspektiv*, 2001, vol 80, nr 1.

Alle publikationer er skrevet på svensk, men de har noget forskellig karakter. Jenner & Gerrevall (2001) er en SiS-rapport, der har karakter af en antologi. Fritzén (1998) er en fil.dr. afhandling, hvoraf en mindre del vedrører pædagogikken ved ungdomshjem. Gerrevall & Jenner (1997) er en delrapport, der også har antologikarakter. De sidstnævnte to publikationer er et tidsskrift, knyttet til det pædagogiske institut ved Växjö universitet. Så vidt man kan se, er der ikke tale om referee-bedømte artikler. Begge de opførte numre af tidsskriftet er temanumre, hvoraf det førstnævnte er overvejende forskningsbaseret, mens det sidstnævnte fortrinsvis beskriver konkrete udviklingsprojekter i praksis.

Hensigten med det samlede projekt er dels at belyse de komplekse skoleerfaringer – og forudsætninger, de unge bringer med sig til skolegangen på ungdomshjemmene, dels at bidrage til en udvikle en specialpædagogisk model for undervisningen på institutionernes skoler. Det er ambitionen, at en sådan model skal tage hensyn til såvel de unges særlige behov som til de rammer, inden for hvilke undervisningen foregår.

Empirisk bygger publikationer på de afholdte lærerkurser, der også er det empiriske grundlag i projekt nr. 5 om "Læring og kundskabsanvendelse". Dvs. at det primære datagrundlag er synspunkter, som studerende ved efteruddannelseskurser for SiS-personale har fremsat om deres virksomhed ved undervisning på § 12-hjemmene. Dette datagrundlag er suppleret med institutionsbesøg på fire ungdomshjem og et vist omfang af observation i

klasserummene (hvor megen observation angives ikke). Hertil kommer, at der er foretaget en kortlægning af, hvor mange elever med læse- og skrivevanskeligheder og dyslexi, der findes på §12-institutionerne, samt af, hvilke test man anvender ved institutionerne for at fastslå elevernes indlæringsniveau og undervisningsbehov.

Hele projektet bygger på tankegods fra Habermas om livs- og systemverden og om kommunikativ og strategisk handling. Anvendelsen af Habermas får imidlertid et normativt præg i projektet. Kommunikativ handling ses som tilstræbelsesværdig som sådan, og en praksis, der tilgodeser dialog, de unges erfaringer og inddragelse m.v., bliver dermed det normative mål for projektet. Teorien anvendes således ikke som tolkningsredskab for at forstå/analysere empirien bedre, men som det mål, den empiriske virkelighed i et vist omfang kontrasteres imod. I lyset af den normative brug af teorien savnes en kritisk diskussion om, hvorvidt Habermas' kommunikative handlen er et realistisk mål i § 12-institutioner.

Det er vanskeligt at resumere indholdet i så mange publikationer, der har antologikarakter. Som udgangspunkt kan siges, at en række af forfatterne går igen i de forskellige publikationer (det gælder for eksempel Jenner, Gerrevall, Fritzén, Fritzell, Nilsson, Svensson, Jacobson og Lundberg), hvor de skriver om ensartede emner, dog lidt forskelligt vinklet fra publikation til publikation. Desuden deltager enkelte andre forfattere med en enkelt artikel hver.

Meget kortfattet skal nævnes de væsentligste temaer, der behandles i publikationerne.

- 1) Centrale begreber med rod i Habermas' tænkning defineres, for eksempel livs- og systemverden, kommunikativ og strategisk handling, individuel, social og kulturel kontekst mv. Desuden identificeres væsentlige områder, hvor udvikling er påkrævet, hvis § 12-hjemmene skal nærme sig en kommunikativ praksis. De centrale områder er: 1) lærernes syn på elevernes læring, 2) lærernes syn på kundskab, 3) relationen mellem læring og socialisering, 4) relationen mellem teori og praksis, 5) forholdet mellem skole og behandling, 6) den overordnede organisation af arbejdet. Ikke overraskende ud fra det valgte teoretiske perspektiv anbefales en styrkelse af elevernes subjektstatus i indlæring; et kundskabssyn, der i højere grad sigter på at skabe mening og sammenhæng end blot kundskabsakkumulation; en større integration mellem læring og socialisering/social integration; en større værdi til praktiske undervisningsmomenter og mindre vandtætte skodder mellem skole og behandling.
- 2) Resultaterne fra en kortlægning af elevernes læse- og skrivevanskeligheder og dysleksi præsenteres. Desuden gennemgås en mindre kvalitativ undersøgelse af lærernes vurdering af, hvad skrive- og læsevanskeligheder betyder for eleverne nu og i fremtiden. 10-20% af de indskrevne på § 12-hjem læser på underskoleniveau og vil have så store problemer med at læse, at de i praksis næsten kan sammenlignes med analfabeter. En mellemgruppe på lidt over halvdelen læser ikke godt, men har forudsætninger for at komme videre. Myterne om, at en meget stor gruppe af eleverne er dyslektiske eller analfabeter, mener forfatterne således ikke holder. Skrivefærdigheder er for en mindre gruppe også så dårlige, at de faktisk holder op med at forsøge at skrive. Der gives også anvisninger på, hvordan man søger at kompensere for læse- og skrivevanskeligheder, såvel psykologisk som teknisk.
- 3) Vilkår for kompetence- og virksomhedsudvikling diskuteres i flere artikler. I denne sammenhæng diskuteres begreber som "den lærende organisation", råderum, refleksion m.m.

- 4) Endelig beskrives nogle udviklingsprojekter i praksis, der alle bygger på/tilnærmer sig Habermas' tanker om kommunikativ handling.

Den del af projektet, der kortlægger de unges skolemæssige forudsætninger og indlæringsproblemer, er værdifuld og udgør et væsentligt grundlag for § 12-institutionernes undervisningsvirksomhed.

Jeg er imidlertid kritisk over for måden at anvende teori på i projektet som helhed. Teorien anvendes mere normativt end analytisk, hvilket betyder, at det ikke diskuteres seriøst, i hvor høj grad kommunikativ handling i Habermas' forstand er mulig på ungdomshjemmene. Det samme gælder, om man, således som hensigten med projektet anfører, kan udforme en pædagogik, der både tilgodeser de unges behov og de eksisterende socialpolitiske og organisatoriske rammer. Desuden er vægtningen mellem empiri og (normativ) teori i projektet som helhed skæv, idet der argumenteres mere for den kommunikative handling, end den aktuelle empiri ser ud til at kunne bære. Empirien forekommer mindre vigtig for forfatterne end formidling af normativ teori, hvilket måske kan skyldes, at målet i sidste ende er udvikling mere end forskning.

U-24: Lärande och kunskapsanvändning – En studie av reflektion och handledning som resultat av personalutbildning på SiS institutioner (Ö 98-3010)

Ansøger: Fil mag, doktorand Ingemar Svensson, Institutionen för pedagogik, Växjö universitet.

Medansøger: Professor Håkan Jenner, Inst för pedagogik, Växjö universitet.

Projektperiode: 1998-01-01 til 1999-12-31

Bevilgede midler: 1 371 000 kroner

Status: Afsluttet

Publikationer:

Nilsson, L. (2002). *Lärande och kunskapsanvändning – en studie om kompetensutveckling genom personalutbildning och arbete vid särskilda ungdomshem*. Växjö: Institutionen för pedagogik, Pedagogisk licentiatuppsats.

Nilsson, L. & Svensson, I. (2001) Villkor för kompetens- och verksamhetsutveckling, i Jenner, H. & Gerrevall, P (red) *Kommunikativ pedagogik och särskilda ungdomshem*, Forskningsrapport nr 2 2001. Statens institutionsstyrelse.

Nilsson, L. & Svensson, I. (1999) *Att utveckla yrkesrollen genom utbildning – Behandlares och lärares uppfattning om två utbildningar inom SiS*. Inst för pedagogik, Växjö universitet.

Nilsson, L. & Svensson, I. (1999). *Lärande och kunskapsanvändning. Redovisning av en delfistudie*. Pedagogisk kommunikation, nr 6. Växjö universitet.

Nilsson, L. & Svensson, I. (1999) Förutsättningar för reflektivt lärande. *Socialt perspektiv*, nr 4, 1999.

Publikationerne fra dette projekt har forskellig karakter. En publikation er en fil.lic. afhandling. En er en artikel i en SiS-rapport, der har karakter af en antologi. To publikationer er offentliggjort i forskellige typer af skriftserier fra et universitetsinstitut, mens den sidste publikation er en artikel i et, så vidt det fremgår, ikke referee-bedømt tidsskrift. Alle publikationer er skrevet på svensk.

Det fælles overordnede sigte med publikationerne er at diskutere, hvordan erfaringsbaseret kundskab kan udvikles via efteruddannelse af personale ved ungdomshjemmene, og hvilke vilkår, der eksisterer for, at arbejdspladsens praksis kan fremme refleksion. Det fælles tema afspejles ved, at der er mange indholdsmæssige overlapninger i publikationerne, trods delvist forskellige vinkler på temaet.

Publikationerne bygger på evalueringer af efteruddannelsessatsninger inden for SiS område. Det gælder fil.lic afhandlingen, der bygger på evaluering af en længerevarende efteruddannelse af lærere ved § 12-hjemmene. Den tredje i rækken af publikationer vedrører samme emne og har først og fremmest til hensigt at besvare spørgsmålet om, hvordan deltagerne af efteruddannelserne vurderer uddannelserne. Publikationen belyser i mindre grad, hvad personalet faktisk har lært via uddannelsen, og hvordan det påvirker deres adfærd og institutionernes videre arbejdsresultater. Også den fjerde nævnte publikation beskæftiger sig med evalueringen af efteruddannelserne, men med særligt sigte på en del af evalueringen, der har benyttet den såkaldte delfi-metode. Også den sidstnævnte publikation har samme tema som de foregående. Artiklen i SiS-antologien er begrebsafklarende og beskæftiger sig med begreber som den lærende organisation, råderum, refleksion m.m.

De forskellige publikationer har lidt forskellige datagrundlag, idet forskellige efteruddannelser (for lærere og behandlingspersonale ved SiS) er blevet evalueret. For undersøgelserne som helhed er der anvendt spørgeskemaer til deltagerne om deres syn på uddannelserne, og der er anvendt notater fra løbende evalueringer af undervisningssituationerne. Der er desuden anvendt delfi-metoden i forhold til færre udvalgte deltagere. Delfi-metoden er karakteriseret af, at respondenterne svarer skriftligt på spørgsmål, hvilket kan tjene som grundlag for at formulere nye spørgsmål til nye skriftlige svar. Der er også foretaget fokusgruppeinterview. Desuden er et mindre spørgeskema udfyldt af institutionschefer, der har haft personale på uddannelse.

Den overordnede teoretiske inspiration for projektet er Habermas' teori om kommunikativ handlen. Det indebærer, at forskningsprojektet tager udgangspunkt i den teoretiske opfattelse, at livsverdenens refleksivitet og herredømmefrie dialog er et væsentligt mål i pædagogisk virksomhed. Der defineres i publikationerne flere relevante begreber, for eksempel tavs kundskab, refleksion m.m. Specielt licentiatafhandlingen inddrager desuden organisatoriske perspektiver som forudsætning for at kunne diskutere indlæring/udvikling kontekstuel og beskæftiger sig i denne sammenhæng med begreber som for eksempel råderum for handling og organisationskultur.

Resultaterne (kort gengivet) i de mange publikationer er, at uddannelserne har haft stor betydning for de individuelle deltagere og udvidet deres refleksion over deres arbejde. Deltagerne er overvejende glade for uddannelserne og finder, at de har udviklet et nyt syn på virksomheden. Uddannelsen har for mange givet større tryghed i arbejdsrollen og skabt forudsætninger for udvikling. Respondenterne har et eklektisk kundskabssyn og ser kundskab både som opsamling af fakta, udvikling inden for individet og udvikling i et samspil med andre. I læreprocessen anser de samvirken med andre og erfaringsudvekslinger for centrale. Desuden lægger de vægt på, at læreprocessen er præget af fortløbende evalueringer af de opnåede kundskaber og giver mulighed for dybdeindlæring, der skaber mening og sammen-

hænge. I forhold til lærerrollen betoner respondenterne lærernes evne til at variere arbejdsformer og både formidle viden og give rum for bearbejdning.

Det er mere tvivlsomt, om det kan påvises, at efteruddannelserne har sat sig kollektive spor, således at arbejdet er ændret af denne grund. Der peges dog på, at der er sket ”visse forandringer” af arbejdet, og at mange, der har gennemgået uddannelserne ”har en vilje til at udvikle arbejdet”. Det konstateres, at der er gode muligheder for personalet på § 12-institutionerne for at mødes og udveksle synspunkter om arbejdet, dvs. at der principielt skulle være gode rammer for at udvikle arbejdet fortløbende. Det er imidlertid oftest spørgsmål af konkret og sagsorienteret karakter, der tages op i kollegiale fora. Sjældent eller aldrig behandles større temaer som målene med arbejdet, generel refleksion over arbejdet m.m. Dvs. at de gode rammer ikke anvendes særskilt udviklingsorienteret. Det konkluderes på denne baggrund, at undersøgelserne rejser flere spørgsmål, end de giver svar på, hvilke forudsætninger der skal være til stede for forandring af virksomheden.

Trods disse empiriske resultater er publikationerne præget af normative budskaber om ”den lærende organisation”.

Projektet giver anledning til nogle kritiske kommentarer. Der er en vis diskrepans mellem forskernes dokumentation af den individuelle nytte af uddannelsen og af den sagsorienterede, konkrete mødekultur på den ene side og de normative anvisninger på den anden. Det kunne have været interessant med en dyberegående analyse af, hvorfor uddannelser med individuelt udbytte ikke sætter sig kollektive spor i arbejdet, og hvorfor en mødekultur, der skaber gode rammer for dialog og udvikling, ikke anvendes til udviklingsformål. Dette ville være det relevante grundlag for at vurdere realismen i normative anvisninger. Man kan under læsningen få det indtryk, at en udviklingsambition i projektet i nogen grad kommer til at kollidere med en kritisk forskningsanalyse. Det er også tankevækkende, når man ser på udgivelser over 4 år, at der er relativt lidt udvikling i behandlingen af emnet. Der tages ikke mange nye perspektiver op i den proces, som publikationerne afspejler, og der er ganske megen ”recycling” af det samme indhold i publikationerne.

I en vis forstand forekommer publikationerne endelig underligt løsrevet fra den daglige praksis på § 12-institutionerne. Der fokuseres således i væsentlig grad på tilfredshedsmåling blandt deltagerne i efteruddannelserne, og mindre dybtgående på, hvorvidt denne tilfredshed sætter sig kollektivt spor i en ændret praksis.

U-25: Skolan som erfarenhet. En studie av en grupp SiS-elevers skolbakgrund som villkor för integrering och pedagogiska insatser på särskilda ungdomshem (2001/0004)

Ansøger: Professor Håkan Jenner, Institutionen för pedagogik, Växjö universitet.

Projektid: 2002-01-01 til 2003-12-31

Bevilgede midler: 420 000 kroner

Status: Projektet pågår

Publikationer: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Projektets syfte är att öka kunskapen om de skolerfarenheter som ungdomar på särskilda ungdomshem har för att därigenom utveckla den pedagogiska verksamheten inom SiS och bidra till den pedagogiska diskussionen om den reguljära skolan. Två huvudfrågor att studera är a) inslag i skolans organisation och arbetsformer som riskerar att skapa eller vidmakthålla enskilda elevers skolproblem, b) alternativa strategier och metoder. Forskningsprojektet är tänkt att samordnas med ett pågående utbildningsprojekt för lärare på särskilda ungdomshem.

U-26: Kontinuitet som förändringsagent i socialt arbete med tvångsomhändertagna ungdomar på institution – en studie med fokus på relationen som transformatör (2000-0010)

Ansøger: Socionom, Fil mag Jürgen Degner, Inst för samhällsvetenskap, Örebro universitet.

Videnskabelig vejleder: Professor Lars Oscarsson, Institutionen för samhällsvetenskap, Örebro universitet.

Projektperiode: 2001-01-01 til 2003-12-31

Beviljede midler: 420 000 kroner

Status: Projektet pågår

Publikasjoner: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Studien lyfter fram olika faktorer som kan påverka utfallet av vårdinsatser som genomförs enligt LVU. Utgångspunkten är att relationen till psykologiskt nära personer; föräldrar, släktingar och vänner, såväl som till olika socialarbetare, vilka kommer i kontakt med den unge under vårdtiden, kommer att spela en avgörande roll för hur vårdinnehållet kommer att gestalta sig för den unge. Studiens syfte är att studera vilka relationsbestämda faktorer som påverkar huruvida den unge kommer att ingå i en relation med någon eller några sociala agenter. I detta ligger att kartlägga vilka komponenter som får avgörande betydelse för att en förändringsprocess skall äga rum. Studiens teoretiska inramning är relations- och kommunikationsteori. Metodformen är kvalitativ och det empiriska materialet omfattar 20–30 pojkar och flickor i ålder 15–20 år, som vid första intervjutillfället är omhändertagna enligt LVU och placerade på särskilt ungdomshem.

U-27: Asociala ungdomars sociala nätverk (U 97-3007)

Ansøger: Psykolog Jan Swaling, Barn- och ungdomspsykiatriska enheten, S:t Görans barnkliniker, Karolinska Institutet.

Medansøger: Professor Per-Anders Rydellius, Institutionen för kvinnors och barns hälsa, S:t Görans barnkliniker, Karolinska Institutet.

Projektperiode: 1997-01-01 til 1998-12-31

Beviljede midler: 528 000 kroner

Publikationer:

Brendler-Lindqvist, M. (2000) *Asociala ungdomars sociala nätverk* med focus på ungdomar med invandrar- och flyktningbakgrund. Research Report nr 17, Karolinska Institutet och Stockholms universitet.

Der er tale om en magisteropgave, skrevet på svensk. Hensigten er at foretage en mindre undersøgelse som udgangspunkt for at bidrage til udviklingen af netværksarbejde med de unge. Der er således tale om et grænseområde mellem forskning og udvikling.

Metodisk hviler undersøgelsen på interview med 20 unge, heraf halvdelen med anden etnisk baggrund end svensk, fra to institutioner i Stockholm-området. Den teoretiske inspiration er økologisk (Bronfenbrenner). Desuden er den netværksterapeutiske tilgang baseret på sprogsystemisk terapi (Anderson & Goolishian og Seikkula).

Hovedresultatet af undersøgelsesdelen er, at der som helhed er tale om en uhyre heterogen gruppe med hensyn til problembillede, etnisk baggrund og netværkenes størrelse og struktur. Blandt unge med anden etnisk baggrund er der heller ikke nogen ensartethed. Der er uledsagede flygtningebørn, børn født i Sverige og børn fra en stor variation af etniske grupper (herunder finner). Mest markant i materialet er, at de fem uledsagede flygtningebørn hurtigt er gledet ind i en kriminell karriere i Sverige. Der peges på, at de unge trods alt har netværk af forskellig størrelse, struktur og kvalitet, og der slås til lyd for, at man på ungdomshjemmene skal arbejde mere bevidst med netværksmøder allerede ved indskrivningen.

Der er efter sagens natur i en magisteropgave tale om en lille undersøgelse. Den er imidlertid den eneste publikation, der eksplicit beskæftiger sig med etniske minoritetsunge, som ellers er et stærkt forsømt område i den præsenterede forskning.

U-28: Självmord och våldsam död före 25 års ålder – Följder av en omöjlig livssituation? (U 97-3020)

Ansøger: Professor Per-Anders Rydelius, Institutionen för kvinnors och barns hälsa, Barn- och ungdomspsykiatriska enheten, S:t Görans barnkliniker, Karolinska Institutet.

Projektperiode: 1997-01-01 til 2002-12-31

Beviljede midler: 1 580 000 kroner

Status: Afsluttet, men ikke avrapporteret

Publikasjoner: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Projektets syfte är att pröva frågan om självmord respektive våldsam död kan vara jämförbara uttryck för livsleda till följd av en omöjlig livssituation präglad av tidiga anpassnings-svårigheter, ungdomsbrottslighet, missbruk och arbetsoförmåga. Frågeställningen berör självmordsstegen i ungdomsåren och har väckts genom redan genomförda longitudinella undersökningar av självmord/dödsfall bland barnpsykiatriska patienter respektive ungdomar som p g a asocialitet behandlats på ungdomsvårdsskolor.

U-29: ADHD/DAMP-projektet vid SiS (U 2000-3027)

Ansøger: Professor Per-Anders Rydelius, Institutionen för kvinnors och barns hälsa, Karolinska Institutet.

Projektperiode: 2000-01-01 til 2002-12-31

Beviljede midler: 1 777 747 kroner

Status: Avsluttet, men ikke rapporteret

Publikasjoner: Ingen

Projektet er beskrevet således:

Projektets overgripande syfte är att kartlägga förekomsten av ADHD bland ungdomar som under år 2000 intas och behandlas vid Lövsta skolhem. Ungdomarna kommer att beskrivas konsekutivt och systematiskt med kriterier och metoder hämtade från de medicinska, psykologiska, sociala och pedagogiska vetenskaperna. De kriterier som finns enligt DSM-IV skall ligga till grund för att särskilja diagnosen ADHD (uppmärksamhetsstörning) från uppförandestörning (conduct disorder), trotssyndrom och andra diagnoser. Standardiserade och välutprovade psykologiska test om kognitiva och exekutiva funktioner, personlighet och beteende används tillsammans med ADAD-formuläret. En pedagogisk bedömning görs. Resultaten kommer att bilda underlag för att utveckla/förbättra både utredningsrutinerna och omhändertagandet/behandlingen av ungdomar som kommer till SiS ungdomsverksamhet. Projektets resultat samordnas med resultaten från det utvecklingsprojekt om läs- och skrivsvårigheter som sker parallellt vid Lövsta skolhem och från det projekt om funktionsnivå på gränsen till lätt begåvningshandikapp och/eller störning inom autismspektrum som sker vid Långanässkolan.

U-30: Publikation der ikke indgår i SiS' oversigt over projekter, der er bevilget penge til. Det vides derfor ikke, hvem der er ansøger, og hvor mange midler der er bevilget.

Berglund, S-A. (1998). *Val av livsstil. Problemungdomars sätt att hantera verklighet och konstruera identitet*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för socialt arbete, nr 26 1998.

Der er tale om en fil. dr. afhandling. Hensigten med afhandlingen er at beskrive udsatte anbragte og problemdefinerede unges livsprocesser og livsstil. Det er sigtet at give insiderekundskab om fænomenet ud fra en overbevisning om, at de unge er tænkende, følede og intentionelt handlende individer, der vælger livsstile, der har afvigende karakter. Aktørperspektivet er i sig selv en stærk hensigt i afhandlingen, idet det eksplicit angives, at kundskaber om indre og ydre bagomliggende faktorer i udviklingen af afvigende adfærd kan være værdifulde, men sædvanligvis vil undervurdere den unge som aktør.

Metodisk er der foretaget interview over en 2-årig periode med 14 unge, der ifølge LVU i 1994 blev indskrevet på to udredningsinstitutioner. Det angives, at der er foretaget tre typer af interview: livshistoriske interview, tematiserede interview og procesorienterede interview.

Under overskriften "Empiri søger teori" er det i afhandlingen tilkendegivet, at det har været en hensigt at lade begreber og teori vokse ud af empirien. Dog tages der klart udgangspunkt i "mennesket som beretning", dvs. i at identitet konstrueres. Den særdeles induktive tilgang betyder, at afhandlingen er teoretisk tynd, og centrale begreber er yderst ekspressionistisk defineret.

Nogle hovedresultater fra afhandlingen er, at de unges beretninger er individuelt genuine, men trods dette kan kategoriseres i nogle mønstre. Mønstrene i beretningerne kan ordnes efter køn, drenge og piger lever i forskellige realiteter, som fører til kønsspecifikke adfærd valg. Desuden kan mønstrene ordnes efter to "scenarier": 1) opvækst med sociale problemer og

asociale livsstilspåvirkninger fra en lille alder, som påvirker evnen til kontrol i negativ retning og gør, at de unge ”ender op i” asociale venskaber og livsstile. 2) En mindre socialt belastet opvækst, men et mere aktivt valg i puberteten af venskaber og livsstile, som omfatter kriminalitet, misbrug og anden afvigende adfærd.

Piger i scenario 1 bliver ”overlevelseseksperter”, der tilpasser sig underordnede positioner, hvor de ”flyder med”. Selvtilliden er knyttet til den underordnede rolle, og de udvikler sig til usikre og afhængige individer. Piger i scenario 2 er provokerende og revolterende i stadige forsøg på at skabe et alternativt kvindeligt livsmønster. De har i almindelighed en dårlig relation til deres fædre og indgår i en stadig magtkamp med mødre. De bliver mere og mere afhængige af bander, der underminerer deres selvfølelse og status. Selvfølelsen er bundet til uafhængighed for enhver pris, hvilket gør stabile sociale bånd mindre sandsynlige.

Drenge i scenario 1 etablerer tidligt bånd uden for familien og bliver tidligt voksne. De søger rollemodeller uden for familien og søger til stadighed bekræftelse og respekt fra omgivelserne. De går ind i en maskulin magtkamp på § 12-institutioner og i fængsler, men kan samtidigt være meget afhængige af støttepersoner i form af veninder og venner. Drenge i scenario 2 er ensomme, rodløse og kæmper for at blive synlige blandt andre drenge. De stopper ofte ikke deres spændingsorienterede kriminalitet i puberteten og udviser i det hele taget en stor åbenhed over for alternative livsstile.

Som nævnt er det en kritisk kommentar til denne afhandling, at den teoriskabende ambition ikke realiseres. Afhandlingens stærke agency-perspektiv kan desuden være problematisk i forhold til unge, der er svært belastede af sociale problemer. Fokuseringen på de unges valg og konstruktion af identitet kan i værste fald føre til negligering af de unges samspil med deres sociale betingelser og til ensidige ansvarsplaceringer. Det er en mangel ved afhandlingen, at eventuelle konsekvenser af valget af et rendyrket agency-perspektiv ikke diskuteres dybtgående i afhandlingen.

M. Prosjektoversikt over misbrukerforskningen

(I publikasjonslistene til det enkelte prosjekt er ikke medtatt manuskripter, konferansepresentasjoner, fremdriftsrapporter til SiS og liknende upubliserte arbeider.)

M-1: Missbruk og psykisk störning (V 95-3004)

Søker: Professor Bengt-Åke Armelius, Institutionen för tillämpad psykologi, Umeå universitet

Medsøker: Fil dr Håkan Larsson, samme sted

Prosjektperiode: 1. juli 1995 – 31. desember 2001: 6,5 år

Bevilget beløp: 4 150 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Larsson, H. (1998): Långtidsuppföljning – process och resultat för missbrukare. I Gerdner, A. & Sundin, Ö. (red): *Dubbel trubbel. Nya rön och erfarenheter i diagnos och behandling av samtidigt beroende och psykisk störning*. Behandlingshemmet Runnagården. Statens institutionsstyrelse:172-184.

Larsson, H. og M. Ollus (1999): Ett år efter utskrivning – vad hände sen? En uppföljning av 31 LVM-klienter. *SiS följer upp och utvecklar, 5/99*. Statens institusjonsstyrelse 36 s + bilag.

Ollus, M. og H. Larsson (2000): *Arbetsmiljö och vårdkultur (Del 6) Frösö behandlingshem*. Stencil. Statens institutionsstyrelse. 19 s + appendiks.

Ollus, M. og H. Larsson (2000): *Arbetsmiljö och vårdkultur (Del 7) Hessleby behandlingshem*. Stencil. Statens institutionsstyrelse. 18 s + appendiks.

Armelius, B-Å., K. Armelius, H. Larsson og E. Sundbom (2002): *Missbrukare med psykiska störningar och psykiatripatienter. Jämförelser baserade på ASI, SASB och DMT*. Forskningsrapport nr 1:2002. Statens institutionsstyrelse. 60 s.

Prosjektet er del av et større prosjekt hvor det inngår en rekke andre institusjoner som psykiatriske og rettspsykiatriske avdelinger, behandlingshjem for barn og voksne, kommunale daginstitusjoner mv. – derunder de to LVM-institusjonene Frösö og Hessleby behandlingshjem. Undersøkelsene omfatter dels de ansatte på institusjonene med sikte på å belyse deres oppfatninger og arbeidssituasjon, og dels klientene og deres forhold. Datainnsamlingen er hovedsakelig basert på bruk av psykologiske tester og intervjuer. I den førstnevnte artikkel gis en kortfattet beskrivelse av det større, mer omfattende prosjektet.

De to rapportene om ”Arbetsmiljö och vårdkultur” er basert på seks tester overfor de ansatte – tester som er hentet fra internasjonal litteratur, og som er prøvd ut for svenske forhold ved Umeå universitet. Testene skal måle henholdsvis institusjonens verdiideologi, psykososialt miljø, verdiamosfære, gruppeklime og arbeidsmiljø og de ansattes utbrenthet og selvbillede.

I rapporten fra Frösö viste det seg at personalet hadde høyere krav, mindre innflytelse, mindre sosial støtte, flere psykosomatiske symptomer og trivdes dårligere enn gjennomsnittet i samtlige institusjoner og på andre LVM-institusjoner, og de hadde en behandlingssideologi hvor man verken tror på en medisinsk-biologisk eller en psykoterapeutisk behandlingsmodell. I rapporten fra Hessleby har de større tiltro til en medisinsk-biologisk behandlingsmodell til

fortrengsel for en psykoterapeutisk eller generell omsorgsmodell. De har større innflytelse på sin arbeidssituasjon og en høyere grad av tilfredshet med arbeidet enn i de øvrige behandlingsenheter.

De to øvrige rapportene omhandler de inntatte. Rapporten ”Ett år efter utskrivning – vad hände sen?” er basert på svarene på to ulike intervjuer med 31 inntatte – 2 kvinner og 29 menn – på Frösö og Hessleby. Det ene intervjuet (ABI-intervju) tar sikte på å belyse hvilke typer av problemer man har hatt på ulike områder i siste år og siste måned, mens det andre (EEQ – Early Experience Questionnaire) tar sikte på å belyse de relasjonsopplevelser svarpersonen har hatt i forhold til foreldre. I ABI-intervjuet ga de inntatte uttrykk for en viss håpløshet og oppgitthet – de gir uttrykk for at kontakten med personalet er preget av passivitet, mangel på respekt og meningsløshet, de er kritiske til tvangsvård og LVM-institusjonene, de opplever at oppholdet preges av passivitet og manglende sysselsetting. På den annen side har halvparten av de inntatte gått over i fortsatt frivillig behandling. Etter behandlingen finnes imidlertid ikke noe utbygd ettervern, og de gis liten eller ingen hjelp til å integreres i samfunnet. Ifølge EEQ-intervjuet er de inntatte preget av at de kommer fra oppløste familier hvor moren har hatt eneansvar for oppfostringen, og de føler seg ignorert av faren, selv om de har fantasier om at dersom de trenger det ville han tatt hånd om dem.

Rapporten ”Missbrukare med psykiska störningar och psykiatripatienter” består av tre artikler som alle sammenlikner misbrukere i de to ovennevnte LVM-institusjonene (i enkelte tilfelle også andre misbrukere) med pasienter under psykiatrisk behandling. Datainnsamlingen er i hovedsak skjedd gjennom anvendelse av et intervju med sikte på å kartlegge graden av vedkommendes misbruksproblem (Addiction Severity Index – ASI), av formular med sikte på å beskrive vedkommendes selvbylde (Structural Analysis of Social Behavior – SASB) og en projektiv test med sikte på å kartlegge vedkommendes reaksjoner på angstvekkende bilder (Defense Mechanism Test – DMT). Blant resultatene fremgår at til tross for at man finner at de LVM-inntatte har store sosiale, psykologiske og helseproblemer, så føler de seg ikke tynget av dem eller føler at de behøver hjelp til å takle dem. På dette grunnlag hevdes det at man gjennom oppholdet burde forsøke å endre klientenes subjektive perspektiv og gjøre dem mer bevisst alvoret i problemene og dermed også behovet for å gjøre noe med situasjonen. Man fant også at misbrukerne – til tross for at de på mange områder liknet psykiatriske pasienter – hadde et mer positivt selvbylde og lavere symptombedømmelse enn disse.

I forbindelse med prosjektet har man kommet på sporet av flere interessante data vedrørende LVM-institusjonene og de inntatte der, som det ville være spennende å følge opp. Men oppfølgingen måtte i så fall skje med andre metoder enn de tester som er anvendt, som synes egnet til å avdekke enkelte kjennetegn ved institusjonene og de inntatte, men som i liten grad er egnet til å forfølge de forhold som avdekkes.

M-2: Behandlarrollen i missbrukarvården: professionell hållning och empati (V 95-3021)

Søker: Fil dr Ulla Holm, Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet

Prosjektperiode: 1. juli 1995 – 31. desember 1999: 4,5 år.

Bevilget beløp: 1 026 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Holm, U. (2001): Empati och professionellt förhållningssätt. Behandlarrollen i missbrukarvården. Forskningsrapport 3/2001. Statens institutionsstyrelse. 60 s + bilag.
Holm, U. (2002): Empathy and professional attitude in social workers and non-trained aids. International Journal of Social Welfare, 11:66–75.

Undersøkelsen tar sikte på å belyse i hvilken utstrekning personalet ved to LVM-institusjoner utviste en profesjonell holdning og empatiske egenskaper i kontakten med de inntatte, og om dette sto i sammenheng med utdanning. Undersøkelsen er dels basert på deltagende observasjon og intervjuer med 11 ansatte – hvorav fem med høyere og seks med lavere utdanning – og en teststudie av 61 ansatte ved hjelp av to tester: ”affektavlesningsskalaen” som skal kartlegge graden av empati og ”bemötandeskalaen” som skal måle profesjonell holdning. Hver av testene er basert på et videomateriale som viser fire ulike samtale-situasjoner mellom inntatt og ansatt, som deretter kommenteres av forsøkspersonen.

Observasjonsstudien foregikk på den måte at forskeren fulgte den ansatte gjennom dagens – og evt nattens arbeid – og observerte hvordan vedkommende oppførte seg i de ulike samværssituasjonene med de inntatte. Det ble lagt særlig vekt på den ansattes reaksjoner i kritiske situasjoner, og de ulike reaksjonsmåter ble inndelt etter hvorvidt den ansatte viste empati eller unnlot å vise empati, om han eller hun oppmuntret, manipulerte, var saklig og respekterende, positivt kontakttagende, negativt kontakttagende, ikke lot seg provosere eller var grensesettende. På grunnlag av den ansattes atferd ble denne klassifisert ut fra grad av profesjonell holdning og empati. På grunn av det lave antall observander var det imidlertid ikke mulig å sonde mellom ansatte med ulik utdanning.

Når det gjaldt teststudien viste det seg imidlertid å være visse forskjeller mellom ansatte med høyere og lavere utdanning. På ”bemötandeskalaen” ga de med lavere utdanning oftere svar som utrykte negative følelser og/eller psykisk forsvar, og de var i større grad utagerende og fornektende, mens det derimot ikke var noen klare forskjeller på ”affektavlesningsskalaen”. Disse testene ble også anvendt overfor andre behandlergrupper, og det viste seg da at de ansatte i LVM-institusjonene lå lavt på ”affektavlesningsskalaen”, noe som kan skyldes at det tunge klientelet i disse institusjonene gjør at de ansatte i større grad stenger av sine følelser som ledd i et psykisk forsvar.

Disse to testene er også anvendt i et noe større utvalg av ansatte fra andre institusjoner, og dette danner utgangspunkt for den engelske artikkelen. Det viste seg at de som arbeidet med somatiske pasienter utviste den største grad av empati.

Undersøkelsen har primært metodisk interesse som en utprøving av instrument for å måle profesjonell holdning og empati – og bortsett fra en kortfattet omtale av disse begrepene er det lite teoretisk drøftelse av betydningen av slike forhold innenfor behandlingsarbeidet. Noen spesiell tilknytning til problemstillinger spesielt innenfor tvångsvården har undersøkelsen ikke, selv om den er foretatt ved to LVM-institusjoner, og resultatene tyder på at ”primitive forsvarsmekanismer og utagerende atferd” er mer utbredt innenfor tvångsvården – trolig pga at de LVM-inntatte skiller seg negativt ut fra andre sosialklienter. I forhold til bevilgningens størrelse må resultatet sies å være tynt.

M-3: Äldre missbrukare inom institutionsvård – exemplet Östfora (V 95-3012)

Søkere: Fil dr Ann Boklund-Palm, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet

Prosjektperiode: 1. juli 1995 – 31. desember 1997: 2,5 år

Bevilget beløp: 790 000 kroner

Status: Bevilgningsperioden utløpt, men rapportering mangler

Publikasjoner: Ingen

Ifølge prosjektsøknaden er formålet med undersøkelsen å belyse behandlingskjeden rundt funksjonshemmede misbrukere og misbrukere fra 60 år og over som i en viss periode var inntatt på LVM-institusjonen Östfora, og hva som konkret gjøres og hvordan deres behov tilgodeses i institusjonen og av sosialtjenesten i hjemstavnskommunen. Desuten er hensikten å undersøke utviklingen når det gjelder misbruk og livssituasjonen ellers etter institusjonsoppholdet.

M-4: Tvångsvård av vuxna missbrukare: teori, praktik och mortalitet (V 95-3013)

Søker: Professor Anders Bergmark, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

Medsøker: Professor Lars Oscarsson, Örebro universitet

Prosjektperiode: 1. juli 1995 -31. desember 1998: 3,5 år

Bevilget beløp: 1 900 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Bergmark, A. (1996): Missbruk och temporalitet. En diskussion kring rationalitet, kontroll och motivation. Nordisk Alkoholtidskrift, vol 13, 1996:1:77-87.

Bergmark, A. og L. Oscarsson (1999): Behandlingsmotivation och tvångsvård. Socialvetenskaplig tidskrift 1999:3:194–209.

Billinger, K. (2000): Få dem att vilja. Motivationsarbete inom tvångsvården. Akademisk avhandling. Inst för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms Universitet:242 s.

Undersøkelsen – som har resultert i en doktoravhandling i sosialt arbeid – omfatter fire LVM-institusjoner. Disse er utvalgt på grunnlag av en enquête til en rekke institusjoner hvor de ble bedt om å angi hvilke former for motivasjonsarbeide de drev. På grunnlag av svarene ble det valgt ut en institusjon med psykodynamisk utgangspunkt, en som ble drevet etter Minnesota-modellen (men som det viste seg hadde tonet dette ned da undersøkelsen ble foretatt), en med kognitivt utgangspunkt og endelig en mer eklektisk preget. Personalet på hver av disse fire institusjonene ble intervjuet som fokusgrupper – gruppesamtaler ut fra en diskusjonsguide – som ble fulgt opp med individuelle intervjuer. Det ble dessuten foretatt intervjuer med tre inntatte fra hver institusjon. Temaer for gruppesamtalene og intervjuene var personalets oppgaver og deres syn på behandlerrollen, på de inntatte, på forholdet mellom behandler og inntatt og forholdet til eksterne faktorer.

I analysen av materialet legges ifølge forfatteren et dramaturgisk perspektiv inspirert av Goffman til grunn. Dette innebærer at samtalen ses som en presentasjon overfor et publikum av hva vedkommende vil at publikum skal få se, mens det som foregår bak scenen er skjult for andre enn dem selv – det gir med andre ord et idealbilde av virksomheten. Men dette betyr

ikke at bildet er falsk, men at uenighet mellom de enkelte dempes ned og enighet trekkes i forgrunnen slik at de utad spiller sammen og presenterer et bilde det er enighet om.

På grunnlag av undersøkelsen hevder forfatteren at det ikke er mulig å skille ut eksplisitte beskrivelser av motivasjonsarbeidet som skiller de fire institusjonene fra hverandre – svært mye av det man gjorde var det samme i samtlige institusjoner, og alt man gjorde ble sett på som del av motivasjonsarbeidet. Men i hver institusjon eksisterte det til tross for dette en ideologi som varierte fra institusjon til institusjon. Forfatteren skiller mellom tre ideologier. Institusjonen med psykodynamisk utgangspunkt la en medisinsk sykdomsmodell med diagnose, behandling og helbredelse til grunn. Institusjonen med et kognitivt utgangspunkt la til grunn en pedagogisk behandlingsmodell om at man gjennom læring kan forandre ikke ønskelige handlinger. De to siste institusjonene arbeidet begge etter det som kan betegnes som en oppdragelsesmodell bygget på at gode relasjoner og godt kameratskap fremmer vekst og modning. Felles for samtlige institusjoner var imidlertid at de arbeidet som om tvangen ikke fantes – og i den grad den førte til motstand og negativ innstilling fra klientenes side ble det ansett for en sentral oppgave å forsøke å motivere dem til å ønske fortsatt å være på institusjonen. Derimot ble det lagt liten vekt på å motarbeide misbruket – og i tre av fire institusjoner var arbeidet ikke primært rettet mot den inntattes misbruk.

I tillegg til Billingers doktorgradsavhandling er det innrapportert to teoretiske artikler av søkerne, som imidlertid har en perifer tilknytning til søknaden. I den ene artikkelen drøfter Bergmark alkoholmisbruk i relasjon til rasjonell atferd, og i den andre artikkelen drøfter Bergmark og Oscarsson ulike forståelser av motivasjonbegrepet.

Problemstillingene som tas opp i avhandlingen er interessante, og det metodiske opplegget er originalt. Fremstillingen er også interessevekkende og velskrevet, selv om man savner en drøftelse hvor resultatene av undersøkelsen settes inn i et bredere teoretisk perspektiv.

M-5: LVM-vårdens effektivitet. Ett naturligt experiment efter lagändringen 1994 (V 95-3037)

Söker: Professor Mats Berglund, Alkohol- och narkotikakliniken, MAS

Medsöker: Kurator, fil kand Marianne Kronberg, samme sted

Prosjektperiode: 1 juli 1995 – 31. desember 2000: 5,5 år

Bevilget beløp: 1 934 700 kroner

Status: Bevilgningsperioden avsluttet, men sluttrapporter foreligger ikke

Publikasjoner: Upubliserte manus

Undersøkelsen tok opprinnelig sikte på å undersøke to randomiserte grupper av dømte til LVM – hvor den ene gruppen ble inntatt på LVM-institusjoner og den andre i tvangstiltak i åpen vård – med sikte på å belyse effekten av vården i LVM-institusjoner. Praktiske vanskeligheter gjorde at planene ikke kunne realiseres.

I stedet har man tatt utgangspunkt i at det er store forskjeller mellom de enkelte sosialnemnder – som fra og med 1994 er de som søker anmeldte inn for LMV-vård, mens det tidligere var länsstyrelsene – når det gjelder ansøkninger om vård. På denne bakgrunn består undersøkelsen av en sammenlikning mellom 4 sosialdistrikter i Malmö og Hälsingborg,

hvorav to er preget av en høy og to av en lav frekvens av søknader om LVM-vård. Formålet er å belyse forskjeller når det gjelder hvem som søkes inn under LVM-vård, når det gjelder de som dømmes til slik vård og om utfallet av vården mellom de to typer av sosialdistrikter. Data om de LVM-inntatte er basert på saksdokumenter, klientintervjuer og intervjuer med sosialsekretærene, og ved bedømmelsen av effekten av vården legges vekt på boforhold, forsørgelsesevne og misbruk etter vården.

Foreløpige data – som fremgår av fremdriftsrapport til SiS, en artikkel som er under vurdering og diverse konferanseinnlegg – tyder på at det ikke er vesentlige forskjeller mellom de to typer av sosialdistrikter verken når det gjelder misbrukerne som søkes inntatt i eller dømmes til LVM-vård eller utfallet av vården.

Det opprinnelige prosjekt – som ikke kunne gjennomføres – synes interessant og relevant. Det er i stedet erstattet av et annet, meget forskjellig prosjekt. Det fremgår ikke av de foreliggende dokumenter om denne endringen på forhånd er godkjent av SiS. Under enhver omstendighet synes den mest korrekte fremgangsmåte å ha vært å sende søknad for det nye prosjekt, som så kunne bli vurdert opp mot andre prosjektsøknader.

M-6: Etik och LVM (V 95-3042)

Søker: Professor Mats Berglund, Alkohol- og narkotikakliniken, MAS

Medsøker: Fil kand, teol kand Jan Arlebrink, Sjukhuskyrkan, MAS

Prosjektperiode: 1. juli 1995 – 31. desember 1998: 3,5 år

Bevilget beløp: 650 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Arlebrink, J. (2003): Det existensiella lidandet – alkoholmissbrukares upplevelser av och reaktioner på tvångsvård. Licentiatsavhandling. Centrum för teologi och religionsvetenskap, Lunds Universitet, Lund. Manus 127 s.

Undersøkelsen er basert på intervjuer – med en varighet på mellom en og en og en halv time – med 15 mannlige inntatte alkoholmisbrukere på en LVM-institusjon. Temaene for intervjuene gjaldt delvis deres syn på tvangsvård og misbruk, foruten en rekke mer eksistensielle områder som menneskesyn og moralsk ansvar, selvoppfatning og meningen med livet. Dessuten ble de inntatte bedt om å fylle ut fire ulike spørreskjemaer, hvorav ett som gikk på deres innstilling til tvangsvård er behandlet i avhandlingen.

Avhandlingen tar særlig opp de inntattes opplevelse av misbruket – hva de selv ser som forklaringene på det og hvordan det har påvirket dem – og på tvangsvården. Av intervjuene går det frem at de opplever alkoholmisbruket som fornedrende for dem selv, og fører til at de møter forakt fra omgivelsene, men at de likevel tyr til alkoholen fordi den tross alt gir en slags mening med livet. De tar meget sterk avstand fra bruken av tvangsvård – det oppleves som et uberettiget og krenkende inngrep i den enkeltes liv uten at de har gjort noe kriminelt og uten at de opplever at innsettelsen har noen hensikt.

I et sluttkapittel behandles LVM-vårdens fremtid. Forfatterens konklusjon er et dersom vården beholdes bør enten innholdet forandres eller tiden forkortes drastisk. Forandringen av

innholdet bør ta sikte på å møte de inntatte på bakgrunn av de tap og de skam- og skyldfølelser og manglende selvrespekt som preger dem, og bearbeide de krisereaksjoner som LVM-dommen har medført og de eksistensielle problemer klienten står overfor. En forkortelse av tiden er begrunnet i at dersom ikke innholdet forandres, bør inntakstiden ikke være lenger enn det som er nødvendig for å avbryte misbruket, og deretter tilby frivillig vård.

Avhandlingen gir en innsiktsfull og interessant beskrivelse av de inntattes syn på alkohol-misbruket, tvangsvården og tilværelsen. Også fra et teoretisk synspunkt er den interessant, ikke minst ved at den legger en sentral vekt på livssynsperspektiver, hvor sosialantropologisk og filosofisk litteratur trekkes inn.

M-7: Djupintervjustudie av tunga narkotikamissbrukare med sjølvbrandsforsøk: En utforskerende og jømførande studie av missbrukare i psykiatrisk vård og LVM-vård (V 95-3049, V 97-3004))

Søker: Docent Mats Fridell, Institutionen för tillämpad psykologi, Lunds universitet

Medsøker: Socionom, leg psykoterapeut Eva Johnsson Fridell, samme sted

Prosjektperiode: 1. juli 1995 – 30. juni 1997: 2 år

Bevilget beløp: 418 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Johnsson, E. og M. Fridell (1997): Suicide attempts in a cohort of drug abusers: a 5-year follow up study. Acta Psychiatrica Scandinavica, 1997:96:362–366.

Johnsson, E. og M. Fridell (1999): ”Pløtsligt får man lust att leva”. En grupp narkomaners berøttelser om sina sjølvbrandsforsøk. Rapport nr 2 1999. Statens institutionsstyrelse 54 s + bilag.

Johnsson, E.(2002): Sjølvbrandsforsøk bland narkotikamissbrukare. Lund Dissertations in Social Work nr. 10, Lunds Universitet, Lund:216 s.

Undersøkelsen består hovedsakelig av dybdeintervjuer med narkotikamisbrukere som i en tidligere undersøkelse oppga at de hadde forsøkt å begå selvmord. Formålet var å belyse hvordan misbrukerne opplevde sin situasjon i forbindelse med selvmordsforsøket, og hvilke utløsende faktorer som fantes, derunder om LVM-vården i seg selv kunne ha hatt betydning. Dessuten drøftes spørsmål om hvordan misbrukeren selv så på selvmordsforsøket, og hvilke strategier anvendte vedkommende seg av, og hvordan skal man kunne forebygge selvmord.

Undersøkelsen er avsluttet og har resultert i en doktorgradsavhandling i sosialt arbeid ved Lunds universitet, foruten en SiS-rapport og en tidligere artikkel. Rapporten er basert på intervjuer med 24 misbrukere som i misbruksperioden forsøkte å begå selvmord.

Avhandlingen omhandler foruten intervjuundersøkelsen med de narkotikamisbrukere som hadde foretatt selvmordsforsøk, også en kvantitativ analyse av data fra den undersøkelsen som førte frem til utvelgelsen av intervjuutvalget – nemlig en etterundersøkelse 5 år etter utskrivning av de 125 narkotikamissbrukere som hadde vært under behandling for sitt misbruk ved narkomanvårdsavdelingen ved S:t Lars sykehus i Lund fra januar 1988 til juni 1989, hvorav 118 var i live ved etterundersøkelsen og 41 av disse hadde forsøkt å begå selvmord. På grunnlag av data fra denne undersøkelsen foretas en sammenlikning av ulike

sosiale og personlige kjennetegn mellom de misbrukere som hadde forsøkt å begå selvmord og de øvrige. I den kvalitative undersøkelsen av de som hadde forsøkt å begå selvmord – som ble utført et par år etter utgangsundersøkelsen – inngår de 23 som fremdeles var i live og som det lyktes å etablere kontakt med. De 9 av disse som hadde undergått LVM-vård behandles imidlertid ikke særskilt, og noe svar på om LVM-vården i seg selv har hatt betydning sies det ikke noe om.

Sammenlikningen mellom bakgrunnsfaktorer blant misbrukere som har forsøkt å begå selvmord og de øvrige misbrukerne viser at selvmordsforsøk er mer vanlig blant kvinner enn menn, at de som forsøkte å begå selvmord var mer sosialt belastet og utviste større grad av psykiske avvik. I beskrivelsen på grunnlag av dybdeintervjuene grupperes personene på basis av såkalte ”nøkkelsituasjoner” som utløser selvmordsforsøket – hvor forholdet til foreldre er sentralt for selvmordsforsøk i tenårene, og senere i livet psykiske problemer, trussel om tvangsinngrep fra myndighetenes side eller en akutt opplevelse av at livet raser sammen pga misbruket.

De teoretiske drøftelsene basert på internasjonal selvmordslitteratur er ofte mer givende enn drøftelsene av det empiriske materialet. Og tatt i betraktning av at undersøkelsen er finansiert av SiS kunne man kanskje ventet at det hadde vært sagt noe mer om de 9 av selvmordskandidatene som hadde vært under tvangsvård, selv om antallet kasus er beskjedent.

M-8: Tvangsvård av missbrukare – ett rättsligt perspektiv (V 96-3001)

Søker: Jur kand Ewa Gustafsson, Juridiska institutionen, Lunds universitet

Medsøker: Professor Lotta Westerhäll, Rättsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet

Prosjektperiode: 1. juli 1996 – 31. desember 1997:1,5 år

Bevilget beløp: 600 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Gustafsson, Ewa (2001): Missbrukare i rättsstaten. En rättsvetenskaplig studie om lagstiftningen rörande tvångsvård av vuxna missbrukare. Akad. Avh., Juridiska institutionen, Lunds universitet. Stockholm: Norstedts Juridik. 671 s.

Gustafsson, Ewa (2002): Fostret i fokus? Om rättssäkerhet och tvångsvård av gravida missbrukare. I Rättssäkerhetsfrågor inom socialrätten. Norstedts juridik, Stockholm: 102-127.

Undersøkelsen – som har resultert i en juridisk doktoravhandling – tar sitt utgangspunkt i at loven om vård av missbrukare i vissa fall åpner for tvangsinngrep overfor misbrukerne som følge av deres misbruk, og at det derfor er av ytterste viktighet at misbrukernes rettssikkerhetsgarantier oppfylles. På denne bakgrunn tar avhandlingen sikte på å belyse hvordan loven er praktisert og hvorvidt rettssikkerhetsgarantier og legalitetskrav er oppfylt. Materialet for undersøkelsen er foruten loven og forarbeidene til den rettspraksis i form av ca vel 1000 saker fra svenske läns- og kammarretter, derunder de 190 saker som var overklaget til regjeringsretten. Dessuten er 125 klientmapper fra et behandlingshjem gjennomgått, med sikte på å få innsikt i de problemer som oppstår under behandlingsperioden, og bruken av tvangstiltak der.

Avhandlingen gir en fremstilling av loven og praktiseringen av den. Det pekes på en del områder hvor det kan rettes kritikk mot lov og praksis, og hvor det er behov for endringer. Dette gjelder at bestemmelsene har et skjønnsmessig preg, f.eks. begrepet misbruk og alvorlig sykdom eller skade hvor sosialnemndens, og senere rettens, subjektive vurderinger gis stort spillerom; at tvangsinngrepene som er besluttet av sosialnemnden settes i verk før, og ofte relativt lenge før, domstolsprøvingen; at vilkårene for å iverksette administrative tvangsinngrep innenfor institusjonene ikke er klart spesifisert i loven; at SiS er tilsynsmyndighet for sin egen virksomhet. Det pekes også på at loven anvendes på en annen måte enn forutsatt – meningen var at inngrep skulle skje tidlig i misbrukskarrieren for å forhindre skader og sykdom, men i virkeligheten skjer sent i karrieren, og at det var forutsatt at innsettelsen kontinuerlig skulle prøves, men dette gjøres ikke.

I en senere artikkel i en artikkelsamling behandles spørsmål i forbindelse med tvangsbehandling av gravide kvinner, og i særdeleshet om fare for skade på det ventede barnet, men ikke for den gravide kvinnen, gir hjemmel for tvangsvård – et spørsmål forfatteren besvarer bekreftende.

Avhandlingen er et solid og nyttig rettsdogmatisk arbeid som redegjør for lovgivning og rettspraksis vedrørende LVM.

M-9: LVM-vård som kulturell ingeniørskonst. En sosialantropologisk studie av en vårdforms faktiske innhold (V 97-3002)

Søker: Fil dr Göran Johansson, Ersta Sköndal högskola

Prosjektperiode: 1. januar 1997-12. desember 1998: 2 år

Bevilget beløp: 754 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Johansson, G. (2000): Tvång och tillit. LVM-vård som kulturell ingeniørskonst – exemplet Hornö. Rapport nr 1 2000. Statens institutionsstyrelse. 266 s.

Undersøkelsen er en sosialantropologisk studie av en LVM-institusjon (Hornö) basert på deltagende observasjon, og rapporten er kapittelmessig – etter en redegjørelse for de fysiske omgivelser og det ideologiske innhold – bygget opp med utgangspunkt i de ulike aspekter ved oppholdet. Det beskrives hvordan de inntatte møter institusjonen og hvordan oppholdet skjematisk forløper – og hvordan helsetiltakene, sikkerhetstiltakene, personalmøtene, kontaktmannsordningen, utredningsarbeidet og planleggingen for overførsel til frivillig behandling i praksis skjer.

Selv om LVM-institusjonenes primære oppgave er å motivere de inntatte til å søke seg over i frivillig behandling – og ikke selv drive behandling – hevdes det at dette gir et noe skjevt bilde av virksomheten. Ifølge forfatteren kan virksomheten også betraktes som en rehabiliteringsmulighet idet det kan ses som et forsøk på å forandre misbrukerens livsstil og lære ham å få tillit til samfunnet. Dette skjer gjennom anvendelse av kulturelle, rituelle midler – f.eks. anvendelsen av Rorschach-test – som på mange måter kan ses som en egen form for behandling. Han mener oppholdet kan ses som en ”rites de passage” hvor misbrukeren først skilles fra sitt miljø, dernest gjennomgår en overgangsfase og endelig integreres i et nytt,

ikke-misbrukende miljø. Atskillelsen skjer ved inntaket på institusjonen, overgangsfasen er primært de første fire til seks uker hvor han holdes innelåst og avsondret fra de andre på institusjonen og integreringsfasen er hvor han føres inn i et nytt miljø.

I en slik prosess er tvangen nødvendig – fordi dette er en forutsetning for å avskjære kontakten mellom misbrukeren og misbruksmiljøet. Det mest problematiske i prosessen er imidlertid integreringsfasen hvor vedkommende skal integreres i et nytt miljø, fordi verken LVM-institusjonen eller den institusjon hvor misbrukeren går over i under frivillig behandling representerer noen nye, alternative miljø. Dette forutsetter at forholdene – primært gjennom ettervernstiltak – legges til rette for at misbrukeren kan integreres i et nytt miljø, og ikke – slik det oftest skjer – at han etter oppholdet ikke har noe annet å vende tilbake til enn sitt gamle misbruksmiljø.

Rapporten gir et godt og instruktivt bilde av innholdet i oppholdet på Hornö. Men forfatteren er også opptatt av å sette sine observasjoner inn i et teoretisk rammeverk om ritualer, og i et langt siste kapittel (12) i rapporten knytter han tråden over til særlig Roy Rappaports synspunkter om ritualers betydning for overføring av informasjon også i det moderne samfunn. Kapitlet er interessant, men er til dels vanskelig å følge.

M-10: LVM-vårdens arbeid – en undersökning av vårdarbetet på behandlingshem (V 97-3022)

Søker: Fil dr Bengt Svensson, Socialhögskolan, Lunds universitet

Prosjektperiode: 1. januar 1997 – 31. desember 2000: 4 år

Bevilget beløp: 1 602 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Svensson, B. (1997): Livet som narkoman. Nordisk Alkohol- och Narkotikatidskrift, 14: 219-230.

Svensson, B. (1998): Missbrukare. I Denvall, V. og T.Jacobsson (red): Vardagsbegrepp i socialt arbete, Nordstedt juridik, Stockholm:75-91.

Svensson, B. (1998): Stjärnglans över drogerna. Socialpolitik, 3:38–41.

Svensson, B. (1999): Att vårda unga missbrukare, *Alkohol och narkotika – politik, vård och dilemman*. Rapport från konferens i Göteborg 12–13 april 1999, Socialvetenskapliga forskningsrådet:117-129.

Svensson, B. (2001): Vård bakom låsta dörrar. Lunden, ett LVM-hem för kvinnor. Forskningsrapport nr 1 2001. Statens institutionsstyrelse:177 s.

Svensson, B. (2001) Om jag inte får gå ut så river jag stället – om tvångsvård av kvinnliga narkomaner. Socionomen 5/2001:62–67.

Svensson, B. (2002) En jämförelse mellan tvångsvård för män och för kvinnor, i Leissner, T. og U-C. Hedin (red): Könsperspektiv på missbruk, Stockholm, Bjurner och Bruno:198-210.

Svensson, B. (2003): Knarkare och plitar . Tvångsvården inifrån. Carlssons, Stockholm:229 s.

Undersøkelsen er basert på observasjoner, samtaler og intervjuer med personale og inntatte foruten dokumentanalyser – særlig knyttet til to LVM-institusjoner: Lunden for kvinnelige inntatte og Håkanstorp for mannlige misbrukere, i begge tilfelle vesentlig narkomane. Foruten

i enkelte mer populære artikler er resultatene redegjort for i "Vård bakom låsta dörrar" som omhandler Lunden, og "Knarkare och plitar" som omhandler Håkanstorp. Formålet var å beskrive samhandlingen mellom klientene innbyrdes og med personalet og de inntattes syn på tvangsvård, personalet, hverandre og det som skjedde innenfor institusjonen, og hvordan dette påvirket dem. Forskeren beskriver selv undersøkelsene som etnografiske.

Rapporten fra Lunden ("Vård bakom låsta dörrar") er bygget på intervjuer med 23 kvinner og 6 ansatte og observasjonene består av 45 besøk på institusjonen av en varighet på 3-4 timer over et og et halvt års tid. Et gjennomgående trekk ved beskrivelsen er at oppholdet er preget av kjedsomhet og manglende aktiviteter – det går på en måte ut på å slå tiden i hjel med å prate med hverandre, sitte på røykerommet eller å spille spill. Noen særlig motivasjon til en annen tilværelse eller alternativer til et liv som misbruker gis ikke. De inntatte er også sterkt negative til tvangsanbringelse som sådan og opplever den som en krenkelse – og peker på at de hadde vært villige til å underkaste seg frivillig vård, men ikke fått tilbud om dette. Det viser seg også at et flertall av dem går over på frivillig vård – selv om mange av dem bryter denne relativt raskt. Ved at et av siktemålene er å motivere dem til frivillig vård er følgelig oppholdet vellykket. Kvinnene er i hovedsak fornøyd med den materielle standarden, med at de har fått anledning til å avruses og rustes opp fysisk og til dels psykisk og med personalet – bortsett fra at disse har liten tid og i stedet springer rundt og går på møter. Hvorvidt oppholdet fører til at de slutter med sitt misbruk er ukjent.

Rapporten fra Håkanstorp ("Knarkare och plitar") er bygget på intervjuer med 50 klienter og 14 ansatte og deltagende observasjoner ved 9 besøk på institusjonen som vanligvis strakk seg fra søndag kveld til fredag lunsjtid. Ifølge rapporten er det i hovedsak de samme trekk som preger oppholdet her som på Lunden. Men de inntatte på Håkanstorp synes å være mer delte i sitt syn enn kvinnene på Lunden. Et flertall er positive eller likegyldige til tvangsvård begrunnet i at det gir dem mulighet til å avruses som de ikke oppnår ved frivillig avrusning, fordi de vanligvis avbryter denne. I sitt syn på personalet, oppholdet, sosiale myndigheter mv er de også mer delte – hvor en tredjedel er positive og en tredjedel negative, mens den resterende tredjedelen faller i midten. Foruten beskrivelsen av institusjonslivet og de inntattes opplevelse av dette, inneholder rapporten også en beskrivelse av heroinbrukeres og amfetaminbrukeres miljø og deres tilværelse generelt.

De to rapportene gir en populær og levende beskrivelse av de inntatte og forholdene på institusjonene. Men man kunne kanskje ønsket at materialet i noe større grad hadde blitt satt inn i et teoretisk rammeverk.

I tillegg til disse to rapportene er det på grunnlag av materialet blitt skrevet noen mindre artikler. Noen av de artiklene som det henvises til i litteraturlisten er imidlertid av mer generell art, og ikke spesielt relatert til prosjektet.

M-11: Narkotikamissbrukere i LVM-vård och deras sociala nätverk.

Søker: Socionom Annette Skårner, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet

Medsøker: Professor Gunnar Bernler, samme sted

Prosjektperiode: 1. januar 1997- 31. desember 1999: 3 år

Bevilget beløp: 545 370 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Skårner, A. og M. Regnér (2003): Det är dom här jag har och inte har. Forskningsrapport nr 1, 2003. Statens institutionsstyrelse, Stockholm. 106 s + bilag.

Formålet med prosjektet var å kartlegge det sosiale nettverket blant anbrakte under LVM-vård, og belyse den rolle nettverket spiller i misbrukernes liv og i særdeleshet hvordan misbrukernes sosiale situasjon påvirkes av det nettverk hun eller han har. Dessuten tok man sikte på å belyse hvordan misbrukere under LVM-vård eventuelt skilte seg fra misbrukere i åpen vård. Undersøkelsen er i hovedsak basert på intervjuer med 21 personer inntatt på LVM-institusjonen Gudheimsgården i perioden november 1998-januar 2000. Dessuten er det innhentet opplysninger gjennom de inntattes kontaktpersoner på institusjonen.

Rapporten gir en beskrivelse av den isolasjon og ensomhet som preger de inntattes tilværelse, og mangelen på nære kontakter utenfor misbruksmiljøet – både når det gjelder familie, tidligere venner og arbeidskamerater. Men også innenfor misbruksmiljøet er relasjonene anstrengte og fellesskapet svakt – men fordi dette er den eneste form for sosialt fellesskap hvor de blir godtatt, blir det derfor viktig. I forhold til de profesjonelle hjelpere – både i og utenfor institusjonen – stiller de seg ofte svært kritiske. De føler at de ikke blir hørt eller trodd og at beslutninger treffes over hodet på dem.

Forfatterne ser nettverksperspektivet som det sentrale dersom man skal få de inntatte ut av misbruket. Dersom det ikke lykkes i å bygge opp sosiale kontakter utenfor misbruksmiljøet – dersom misbrukeren ikke har et nytt sosialt nettverk å gå inn i – vil han eller hun verken ha noe incentiv til eller kraft til å bryte ut av misbrukermiljøet. Å legge forholdene til rette for etablering av et slikt sosialt nettverk bør etter forfatternes oppfatning være den sentrale målsetting både i institusjonsbehandlingen og ettervernet.

Rapporten er velskrevet og poengtert. Dens teoretiske grunnlag er 1960- og 1970-årenes interaksjonistiske perspektiv – som det er gode grunner til å revitalisere. Selv om man kanskje ikke blir så overrasket over mange av forfatternes funn og fortolkninger, gir rapporten en god dokumentasjon av fruktbarheten i et slikt interaksjonistisk perspektiv fra et behandlingsmessig synspunkt.

M-12: Tvångsingripanden, frivillig vård och livsstilsförändring. Behandlingserfarenhetens roll i det långsiktiga rehabiliteringsförloppet (V 97-3015)

Søker: Psykolog Jan Blomqvist, Socialtjänsteförvaltningen, FoU-enheten, Stockholm.

Medsøker: Dr Med Sc Gunnar Ågren, samme sted

Prosjektperiode: 1. januar 1997 – 31. desember 1999: 3 år.

Bevilget beløp: 1 456 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Blomqvist, J. (2002) Att sluta med narkotika – med och utan behandling. FoU-rapport 2002:2. Socialtjänsten i Stockholm, FoU-enheten: 263 s.

Blomqvist, J. (2002) Recovery with and without treatment: A comparison of resolutions of alcohol and drug problems. Addiction Research and Theory, 10:119-158.

Christophs, I.: Tvångsvård på gott och ont. FoU-rapport 2002:5. Statens institutionsstyrelse. 100 s.

Undersøkelsen – eller rettere de to undersøkelsene som inngår under bevillingen – er deler i et større forskningsprosjekt som har pågått siden midten av 1990-årene ved FoU-enheten ved Socialtjänsteförvaltningen i Stockholm under tittelen ”Vägar ut ur missbruket”.

Blomqvists rapport og den engelskspråklige artikkelen er basert på data innhentet fra 48 tidligere narkotikamisbrukere som har vært problemfrie i minst 3 år – hvorav 25 hadde vært under behandling for sitt misbruk – foruten 27 aktuelle misbrukere, hvorav 13 var eller hadde vært under behandling. Rekrutteringen skjedde i hovedsak gjennom annonser i gratisavisen Metro, men noen av de aktuelle misbrukerne også gjennom kontakt med behandlingssteder. Formålet med undersøkelsen var å belyse forhold som synes å virke inn på hvorvidt man slutter eller fortsetter i sitt misbruk, med eller uten behandling. Datainnsamlingen skjedde gjennom tre steg – først et initialintervju ved henvendelsen hvor det ble spurt om misbruk, behandlingserfaring og visse demografiske data, dernest en spørreskjemaundersøkelse med utdypende spørsmål om bruk og misbruk av stoffer og konsekvenser av dette, og endelig et intervju med sikte på å belyse vedkommendes livshistorie, aktuelle situasjon og fremtidsplaner. For noen av misbrukerne ble det også innhentet informasjon fra nærstående.

Undersøkelsen omhandler ikke LVM-vård spesielt, men behandling og spontanlegning generelt. Ifølge undersøkelsen går veien inn i misbruket gjennom å oppleve effekten av bruken som positiv eller som noe som lindrer ubehag, som gradvis utvikler seg til en sentral aktivitet. Dette fører til involvering i en kriminalisert narkotikaverden, selv om en del også opprettholder kontakten med ikke-misbrukende familie, venner og andre. Gradvis oppleves imidlertid bruken som noe mer og mer negativt, og ønsket om å bryte den oppstår – i mange tilfelle som en opplevelse av et vendepunkt hvor man finner at stoffene ikke lenger gir noen lindring, at man blir utsatt for en skremmende eller nedverdiggende opplevelse eller kommentarer fra omgivelsene. Fra ønsket om forandring til at man klarer å realisere dette kan imidlertid veien være lang. Viktig for å kunne komme ut av misbruket er at man opplever stoffrihet som mulig, meningsfullt og noe å strebe etter – og at man gis tilbud om en ny sosial rolle f eks ved graviditet for kvinnelige misbrukere eller mulighet til å gå over i en ny sosial sammenheng gjennom familie, arbeid eller personlig engasjement. I dette er omgivelsene viktige – i form av behandlere som kan være rollemodeller eller gi bistand med praktiske ting og ikke minst at andre i omgivelsene viser tiltro til og viser at de aksepterer vedkommende.

Christophs rapport dreier seg imidlertid om LVM-vård, og omfatter to grupper av personer som har vært under LVM-vård – den ene 10 personer som senere har sluttet sitt misbruk og den andre 10 som har fortsatt misbruket. Denne siste gruppen var på intervjutidspunktet i frivillig behandling. Fordi rekruttering av aktuelle misbrukere gjennom annonsering viste seg å være problematisk – og dette også gjaldt tidligere misbrukere som hadde vært i LVM-vård – ble intervjupersonene rekruttert gjennom sosialetaten og institusjoner. Datainnsamlingen skjedde på samme måte som i den forgående undersøkelsen gjennom tre steg – et initialintervju, dernest en spørreskjemaundersøkelse og endelig et intervju, foruten at det for noen også ble innhentet informasjon fra nærstående. Formålet med undersøkelsen var å belyse forskjeller og likheter mellom dem som hadde sluttet i sitt misbruk etter LVM-vård og dem som hadde fortsatt misbruket.

De som hadde sluttet i sitt misbruk var gjennomgående eldre og hadde et mer langvarig misbruk bak seg da de ble tatt under LVM-vård enn de som ikke hadde sluttet. De som hadde sluttet opplevde misbruket som et problem, og hadde også i regelen flere behandlingsopphold bak seg, til dels også med hjemmel i LVM, mens de som ikke hadde sluttet opplevde ikke misbruket som særlig alvorlig og hadde ikke særlig erfaring med behandling. Mens den første gruppen så LVM-vården som en hjelp til å avruses, bli fysisk opprustet og få tid til å legge fremtidsplaner, så den annen gruppe vården som et uforståelig, uberettiget og krenkende inngrep som de reagerte sterkt negativt overfor. Og mens de som sluttet misbruket gikk over i frivillig behandling, ofte langvarig, gjaldt dette ikke de øvrige.

Fra et deskriptivt, empirisk synspunkt er begge undersøkelsene interessante, og understrekningen av misbruk og veien ut av misbruk som en dynamisk prosess er viktig. Blomqvists undersøkelse gir dessuten en god oversikt over de sentrale teorier vedrørende narkotikamisbruk og dens betydning for individet. Men bare indirekte har undersøkelsen relevans for LVM-vård.

M-13: LVM i Stockholm 1997 (V 98-3038)

Søker: Enhetschef Gun-Lis Angsell, Resursförvaltningen, FoU-enheten, Stockholm.

Medsøker: Dr Med Sci Gunnar Ågren

Prosjektperiode: 1. januar 1999 – 31. mars 1999: 3 mnd

Bevilget beløp: 60 000 kroner

Status: avsluttet

Publikasjoner:

Strömberg, A-M. (1999): Hur utreds LVM-anmälningar? En pilotstudie. FoU-byrån. Socialförvaltningen, Stockholm:23 s.

Undersøkelsen baserer seg på en gjennomgåelse av saksdokumentene fra sosialtjenestens utredninger av 30 tilfeldig utvalgte misbrukere fra Stockholm som i 1997 ble vurdert med sikte på inntak under LVM-vård. Samtlige klienter viste seg å ha et tungt misbruk, et stort vårdbehov og oftest dårlig prognose.

Undersøkelsen viste at kvaliteten av utredningene var meget varierende – fra klare og velstrukturerte til rotete og ustrukturerte. Det var til dels uklarhet blant saksbehandlerne om hva som lå i lovens begrep ”pågående misbruk”, og de sosiale indikasjoner på vårdbehovet ble i en del tilfelle ikke lagt vekt på – man la større vekt på de helsemessige. Samtykke til frivillig vård ble ofte tatt på face value, og saken ikke videreført, uten at man vurderte hvorvidt dette måtte anses alvorlig ment.

Rapporten har karakter av å være en utredning, som – selv om den fremhever enkelte interessante observasjoner – ikke kan sies å ha noen vitenskapelig verdi.

M-14: Statistiska index och prediktorer inom den institutionella missbrukarvården (V 98-3011)

Søker: Professor Ove Frank, Statistiska institutionen, Stockholms universitet

Medsøker: Fil dr Ingegerd Jansson, samme sted

Prosjektperiode: 1. januar 1998 – 31. desember 2000: 3 år

Bevilget beløp: 1 139 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Jansson, I. (2001): Problem i sammanfattande mått i ASI. Allmän SiS-rapport 2001:10: 19 s.

Ravndal, E., G. Lauritzen, O. Frank, I. Jansson og J. Larsson (2001): Childhood maltreatment among Norwegian drug abusers in treatment. International Journal of Social Welfare, 10:142-147.

Frank, O., I. Jansson, J. Larsson, S. Reichmann, V. Soye og I. Vielva (2001): Addiction severity predictions using client network properties. International Journal of Social Welfare, 10:215-223.

Undersøkelsen er basert på et internasjonalt samarbeidsprosjekt hvor data er innhentet fra misbrukere i institusjoner i en rekke europeiske land, primært gjennom anvendelse av en semi-strukturert intervjuet (ASI: Addiction Severity Index), som belyser vedkommendes fortid og aktuelle situasjon på en rekke livsområder. Gjennom statistiske analyser av dataene forsøker man å finne sammenhenger mellom misbruk og forhold som belyses i ASI.

SiS-rapporten drøfter skåringen av ASI når det gjelder de spørsmål som inngår i indeksene fysisk helse, arbeide, alkoholbruk, narkotikabruk, kriminalitet, familie og omgang og psykisk helse slik den har vært anvendt i Sverige (og i den amerikanske originaltesten), og de endringer som har vært gjort når det gjelder anvendelsen i Europa. Det pekes på et behov for på grunnlag av spørsmålene å konstruere nye indekser, og å fjerne irrelevante variabler og eventuelt også legge til nye spørsmål og svaralternativer.

Den første av de to engelskspråklige artiklene ser på sammenhengen mellom opplysninger om mishandling som barn, misbruk og psykiske lidelser blant foreldrene og senere misbruk eller psykiske lidelser hos undersøkelsespersonene – alt hentet fra ASI – blant 102 institusjons-behandlede misbrukere i Norge. Det viste seg at 25 prosent hadde opplevd ulike former for mishandling som barn – relativt flere kvinner enn menn – og grad av mishandling var positivt korrelert med psykiske problemer som voksne.

Den andre artikkelen omfatter 723 inntatte i behandlingsinstitusjoner i 8 europeiske land, som ble testet med ASI, og en annen test (spørreskjema) som særlig er utformet med sikte på å måle vedkommendes tilknytning til familie og venner (MSNA: Maastrich Social Network Analysis). Formålet med undersøkelsen var å belyse hvorvidt grad av tilknytning til andre var av betydning for misbruket. Dataene viste at hvorvidt man hadde hatt misbrukere i familien ikke hadde betydning for aktuell kontakt med misbrukere, men det samvarierte derimot med forhold som indikerte økt behov for profesjonell hjelp.

Prosjektet har primært metodisk interesse i forbindelse med utvikling av et instrument til å måle grad av misbruk på grunnlag av ulike kjennetegn hos individer – og derigjennom hvilke kjennetegn som er korrelert med misbruk – nasjonalt og internasjonalt. Noen teoretisk

bakgrunn for utviklingen av testen – bortsett fra en teori om at ondt skaper ondt, dvs at misbruk har sammenheng med uheldige bakgrunnsfaktorer – synes ikke å foreligge.

Noen spesiell relevans for LVM-vården har prosjektet ikke, selv om instrumentet i fremtiden kan benyttes i sammenlikninger hvor også inntatte kan inngå.

M-15: Alkoholmissbrukeres livshistorier (V 98-3023)

Søker: Fil dr Noriko Kurube, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

Vitenskaplig leder: Professor Lars Oscarsson, Institutionen för samhällskunskap, Örebro universitet

Prosjektperiode: 1. august 1998 – 31. desember 2000: 2 år og 5 måneder

Bevilget beløp: 950 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Kurube, N. (2001): LVM-klientens livssyn: Det förlorade livet eller livet som oändlig kamp. Socionomen 5/2001:56–61. (Også på engelsk presentert på en nordisk kongress).

Undersøkelsen består i intervjuer – først hvor intervjuobjektene beretter sin livshistorie og dernest et semistrukturert biografisk temaintervju – av åtte mannlige og åtte kvinnelige LVM-inntatte med en gjennomsnittsalder på 50 år. Formålet med intervjuene er å forsøke å beskrive og analysere en livsløpsteori (utviklet av Hoyer og Rubash) om hvordan individer forandrer seg gjennom livsløpet, blant annet gjennom vendepunkter i form av kriser de er stilt overfor.

Informasjonene analyseres dels kvantitativt etter innhold, bl a hvorvidt de hendelser det fortelles om knytter seg til alkohol eller til andre omstendigheter, og de temaer som tas opp. På grunnlag av dette mener forfatteren – med utgangspunkt i en typologi utviklet av Ruth og Öberg – å kunne skille ut ulike livsløpsformer. Særpreget for LVM-inntatte er det han benevner som det tapte livet og livet som uendelig kamp. Det tapte livet er et liv som er tapt allerede fra begynnelsen – med tap av foreldre og/eller foreldres kjærlighet og omsorg og skuffelser og nederlag gjennom oppveksten. Livet som uendelig kamp er særpreget for kvinner hvor de gjennom oppvekst og voksenliv er fratatt makten over sitt eget liv eller dem de har ansvar for – hvor særlig frataelse av barn står sentralt.

For de inntatte representerer en overstadig alkoholbruk et middel til å flykte fra sin tilværelse, og for mennene i tillegg at alkoholbruk er en form for mannlig atferd som er identitets-skapende.

Artikkelen er i og for seg interessant. Men den har liten tilknytning til LVM-vård – bortsett fra at intervjuobjektene er rekruttert der – samtidig som artikkelen er kort, og ikke har karakter av å være en sluttrapport om prosjektet.

M-16: Klientperspektiv på motivationsarbeidet inom LVM-vården (V 98-3029)

Søker: Anders Bergmark, Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet

Medsøker: Doktorand Mats Ekendahl, samme sted.

Prosjektperiode: 1. januar 1998 – 30. juni 1999: 1,5 år

Bevilget beløp: 552 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Ekendahl, M. (2001): Tvingad till vård – missbrukares syn på LVM, motivation och egna möjligheter. Akad. Avh. Institutionen för socialt arbete, Socialhögskolan, Stockholms universitet: 277 s + bilag.

Undersøkelsen – som har resultert i en doktoravhandling i sosialt arbeide – er i hovedsak basert på intervjuer med 54 voksne inntatte i fem LVM-institusjoner, to for kvinner og tre for menn. Formålet med undersøkelsen er å belyse hvordan misbrukerne stiller seg til LVM-vård og hvilke muligheter institusjonene har til å motivere dem til å overgå i frivillig behandling. De inntatte er inndelt i tre grupper: henholdsvis 14 umotiverte, 17 tvilende og 23 motiverte for behandling, og tvangsbehandling i særdeleshet, og i beskrivelsen av resultatene av undersøkelsen legges denne delingen til grunn. Inndelingen skjedde på grunnlag av besvarelsene på et spørreskjema hvor de ble bedt om å si seg mer eller mindre enig eller uenig i visse påstander om egen bruk av alkohol/narkotika og om behandling.

I synet på misbruket skiller de tre gruppene seg fra hverandre, ved at de umotiverte på den ene siden ikke ser forholdet til alkohol eller narkotika som noe stort problem, mens de motiverte på den annen side ser misbruket som et stort problem som de ikke selv klarer å komme ut av. I tråd med dette godtar disse siste tvangsinngrepet som et gode fordi det stopper det akutte misbruket. På den annen side mener heller ikke de motiverte at oppholdet og innholdet i den behandlingen de gis i institusjonene som særlig effektivt når det gjelder å skape en behandlingsmotivasjon og de opplever også de tvangstiltak som kan iverksettes i form av innelåsning, visitasjoner mv. som krenkende og lite adekvate. Men i motsetning til de umotiverte som er sterkt negative til oppholdet, opplever de motiverte dette som trygt og godt. Uansett hvilken av de tre gruppene de inntatte tilhører, er de av den oppfatning at tvangsmomentet oppleves som lite positivt for å skape en behandlingsmotivasjon, og at motivasjonen snarere avtar enn øker med lengden av oppholdet.

På grunnlag av undersøkelsen konkluderes det med at tvangstiltak mot umotiverte misbrukere – som først og fremst er målgruppen for tvangsvård – er ineffektiv og oppleves som uten etisk legitimitet, og at den i liten grad evner å skape noen motivasjon til å gå inn i frivillig behandling etter oppholdet.

Avhandlingen som undersøkelsen har munnet ut i er viktig og interessant, og empirien er forsøkt satt inn i en teoretisk ramme hvor misbruk og motivasjon særlig ses i lys av rasjonalitetsbetraktninger. Selv om man nok kan reise spørsmål om hvor fruktbart dette er, er drøftelsen klar og innsiktsfull.

M-17: Kvinnosynens praktiske betydelse i behandlingsarbeidet med misbrukende kvinner (V 99-3011)

Søker: Fil dr Carin Holmberg, Ersta Sköndal högskola

Prosjektperiode: 1. januar 1999 – 31. desember 1999: 1 år

Bevilget beløp: 275 720 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Holmberg, C. (2000): Aspekter av kvinnosynen i misbruksbehandling. Empiriske eksempler og teoretiske funderinger. Sköndalsinstituttets arbeidsrapportserie nr 14: 57 s.

Holmberg, C. (2001): Skiljer ”vi” oss från ”dom”? Socionomen 5/2001:51–55.

Undersøkelsen omfatter seks behandlingshjem for kvinner – tre med frivillig inntak og tre LVM-institusjoner – hvor de tre frivillige institusjonene er basert på trosgrunnlaget for henholdsvis pinsebevegelsen, buddhismen og feministisk objektreasjonsteori. Hver institusjon ble besøkt to ganger hvor det ble foretatt intervjuer med henholdsvis ledelsen og de ansatte. Undersøkelsen tok ifølge forfatteren sitt utgangspunkt i en feministisk forsknings-tradisjon hvor det finnes en sammenheng mellom en persons kvinnesyn og strukturelt forankrede normer og vurderinger av hva som anses som respektive kvinnelig og mannlig. Planen var opprinnelig å belyse kjønnsperspektivet i de skriftlige tekster som ble angitt som basis for behandlingsarbeidet og hvordan disse ble tolket av de ansatte. Bare på de frivillige institusjonene kunne man angi noen slike tekster. Derfor tok intervjuguiden hovedsakelig sitt utgangspunkt i feministisk forskning og misbruksforskning med sikte på å belyse de ansattes kvinnesyn.

På grunnlag av undersøkelsen hevder forfatteren at det blant de ansatte i samtlige institusjoner eksisterer det samme kulturelle, tradisjonsbestemte kvinnesyn. Og selv om det er en tendens til å se de misbrukende kvinnene som undertrykte og sexmisbrukte, hevder hun at dette mer er et generelt fenomen som alle kvinner i større eller mindre grad står overfor, og at likhetene er større enn forskjellene. Hun peker også på at forskjeller i forståelsen av de mannlige og kvinnelige misbrukerne – fordi kvinnene oppleves som særlig utsatte, oppleves de som om de har behov for å ”tale ut” i individualsamtaler, mens man overfor menn kan benytte seg av gruppesamtaler.

Artikkelen er en kortfattet gjengivelse av undersøkelsen.

Det er en god sammenheng mellom teori og forsøket på empirisk å belyse denne i undersøkelsen. Rapporten omhandler imidlertid i liten grad LVM-vård.

M-18: Ny behandlingsprinsipp inom LVM-vården. Kombination farmakologisk – psykologisk behandling. Cue-Exposition och Campral-medicinering utvärderat i en randomiserad kontrollerad studie (V 2000-3003)

Søker: Professor Mats Berglund, Avdelningen för klinisk alkoholforskning, Universitetssjukhuset MAS, Lunds universitet

Medsøker: Fil dr Björn Sallmén, Lunds universitet

Prosjektperiode: 1. januar 2000 – 31. desember 2002: 2 år

Bevilget beløp: 1 350 000 kroner

Status: Bevillingsperioden avsluttet, men sluttrapporter foreligger enda ikke.

Publikasjoner: Ingen, bortsett fra fremdriftsrapport til SiS, 52 s.

Undersøkelsen går ut på å teste virkningen av acamprosatsat (Campral) – et medikament som skal redusere lysten på og suget etter alkohol (craving) hos alkoholmisbrukere – kombinert med gruppebehandling. Undersøkelsen omfattet i alt 51 inntatte i to LVM-institusjoner, hvorav 44 fullførte behandlingen. Halvparten av de inntatte ble tilfeldig fordelt på to grupper – hvor den ene gruppen i tre uker fikk acamprosatsat og den andre placebo, deretter fikk ingen av gruppen noe preparat i tre uker, og i de siste tre uker fikk de som tidligere hadde fått acamprosatsat placebo og omvendt. Gruppebehandlingen pågikk for samtlige i hele perioden. Suget etter alkohol ble målt dels ved et standardisert spørreskjema (OCDS: Obsessive Compulsive Drinking Scale), som avhold under permisjon fra institusjonen og ved selvrapportering om graden av sug ved presentasjon av bilder eller tekster med alkohol som tema.

Resultatet av undersøkelsen – som det er redegjort for i en preliminær rapport til SiS – viser at det ikke var mulig å påvise noen effekt av acamprosatsat i den første treukersperioden. For begge grupper hadde suget bedømt på grunnlag av OCDS-testen minsket. I perioden etter denne første perioden – hvor personene ikke ble gitt medikamenter – fant man derimot at OCDS-testen viste at de som hadde fått acamprosatsat ga uttrykk for mindre sug etter alkohol enn de som hadde fått placebo. Forfatterne hevder på dette grunnlag at det finnes en ”carry-over” effekt av acamprosatsat, som holder seg etter at behandlingen er avsluttet, og denne effekten gjorde det etter forfatternes oppfatning ikke mulig å inkludere neste behandlingsperiode i effektberegningene.

Når det gjaldt de øvrige målene på sug fant man ingen sammenheng når det gjaldt selvrapportering. Derimot viste det seg at av dem som hadde hatt permisjon fra institusjonen hadde 2 av 15 som hadde fått acamprosatsat druckket etter første behandling, mot 8 av 19 av dem som hadde fått placebo, mens den første gruppen, etter annen behandling hvor de fikk placebo, fremdeles lå lavest med 4 av 17, mot 10 av 17 i gruppen som under annen behandling fikk acamprosatsat.

Undersøkelsen er en tradisjonell medisinsk-farmakologisk testing av et medikament, uten noen spesiell relevans for LVM-vård.

M-19: Rättssäkerhet och tvångsvård – En rättssociologisk studie av rättssäkerhetens utveckling för tvångsomhändertagna missbrukare under 1990-talet (V 2000-3015)

Søker: Tf professor Karsten Åström, Avdelningen för Rättssociologi, Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Medsøker: Jur kand Annika Staaf, samme sted

Prosjektperiode: 1. januar 2000 – 31 desember 2003: 3 år

Bevilget beløp: 895 000 kroner

Status: Pågår

Publikasjoner: Ingen, bortsett fra et upublisert manus om LVM-utredninger og et manus om avgjørelser etter sosialtjenesteloven hvor et avsnitt omhandler avgjørelser om LVM-vård.

Undersøkelsen tar sikte på belyse forholdet mellom lovens krav til LVM-utredninger sammenholdt med sosialnemndenes praksis. I loven spesifiseres en rekke omstendigheter som skal klarlegges gjennom utredningen, og etterlevelsen belyses ved en dokumentanalyse av 137 sosiale utredninger som har ledet til LVM-vård i Skåne län fra 1993 til og med 2001. Rapportene fra undersøkelsen så langt er foreløpige og kortfattede.

Det pekes i rapportene på at loven ikke er særlig konkret når det gjelder beskrivelsen av de indikasjoner som skal oppfylles – som eks misbruk, alvorlig skade mv – men åpner for ulike tolkninger av begrepene som er brukt og også forarbeidene er mangelfulle. Dette åpner for at mye overlates til sosialarbeidernes skjønn, og at rettssikkerhetsgarantiene ikke er særlig godt ivarettatt.

Dette preger til dels utredningene som varierer svært mye i kvalitet og innhold, trolig mye som følge av personbundne forskjeller, men også over tid ved at det synes å ha vært en gradvis forbedring. Den gjennomsnittlige lengde er bare på en halv A4 side. Men også der loven setter krav, f eks om en vårdplan, viser det seg at i rundt halvparten av utredningene gjøres ikke dette eller forslaget er bristfellig. Et særpreg er også at det stort sett er omstendigheter som taler for inntak som omtales, mens det svært sjelden omtales omstendigheter som taler mot, til tross for at begge deler skal med. Inntrykket er at utredningene er skrevet med det siktemålet å overbevise retten om nødvendigheten av LVM-vård.

Det viser seg at det er klare forskjeller mellom omtalen av kvinner og menn. Når utredningene gjelder kvinner omtales ofte deres mannlige samboeres asosiale atferd som grunnlag for tvangsanbringelse av kvinnen, mens det motsatte ikke er tilfelle. Også utrederens mistanker om psykiske problemer hos kvinnen omtales ofte, og det samme gjelder også hennes seksuelt utsvevende liv. Slike forhold nevnes ikke hos menn.

Analysen av LVM-utredningene inneholder mange interessante observasjoner, men manuskriptenes foreløpige karakter vanskeliggjør en endelig vurdering.

M-20: Kvinnors antisocialitet och brottslighet i ett livsförloppsperspektiv (2000-0013)

Søker: Docent Marie Torstensson, Avdelningen för psykiatri, MAS, Lunds universitet

Prosjektperiode: 1. januar 2001- 31. desember 2002: 2 år

Bevilget beløp: 688 000 kroner

Status: Bevilgningsperioden er over, men sluttrapport mangler

Publikasjoner: Ingen

Ifølge prosjektsøknaden er formålet med undersøkelsen å studere utviklingen av antisosiale og kriminelle karrieremønster blant kvinner og hvordan forskjellige individuelle, strukturelle og livsstilsegenskaper innvirker på dette, og hvilke faktorer som synes å påvirke overgangen fra asosialitet og kriminalitet til en mer konvensjonell livsstil. Datamaterialet skal hentes fra Metropolitprosjektet som omfattet 7 398 kvinner som var født i 1953 og som er fulgt opp gjennom en periode på 30 år, foruten ca 1 500 kvinner som har vært gjenstand for en § 7-undersøkelse i perioden 1992–1999.

M-21: Tvångsvårdade missbrukare i hemlöshet (2000-0024)

Søker: Docent Hans Swärd, Socialhögskolan, Lunds universitet

Medsøker: Doktorand Anders Giertz, Socialhögskolan, Lunds universitet

Prosjektperiode: 1. januar 2001 – 31. desember 2001: 1 år

Bevilget beløp: 260 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

Yohanes, L., A. Angelin, A. Giertz och H. Swärd: "De kommer ut fräscha och fina". Om tvång och hemlöshet. Forskningsrapport nr 4 2002. Statens institutionsstyrelse. 85 s + bilag.

Undersøkelsen – som er en pilotundersøkelse som etter planen skal etterfølges av en landsomfattende undersøkelse – består av tre delstudier. For det første en oppfølging forsommeren 2001 av samtlige 52 misbrukere som var under LVM-vård i år 2000 fra Helsingborg, Lund og Malmö kommune med sikte på å belyse deres bosituasjon før, under og etter utskrivningen, foruten andre aspekter ved deres tilværelse etter oppholdet som arbeid, sosialstønad mv. Data ble innhentet gjennom en spørreskjemaundersøkelse til sosialtjenesten i de respektive kommuner, foruten at representanter for frivillige organisasjoner ble intervjuet om boligsituasjonen for LVM-utskrevne generelt. For det andre en spørreskjemaundersøkelse til private og kommunale borettslag, i alt 29 lag, og intervjuer med tre sekretærer for disse lagene, om boligsituasjonen generelt i de tre kommunene og om mulighetene for misbrukere til å få bolig etter en utskrivning fra LVM-institusjoner. Og for det tredje en intervjuundersøkelse av 8 personer av i alt 30 fra disse tre kommunene som var i en LVM-institusjon en bestemt dag i mai 2001, foruten med behandlingspersonale fra disse institusjonene, representanter for frivillige organisasjoner og kommunalt ansatte om boligsituasjonen generelt. I rapporten behandles ikke disse tre delundersøkelsene separat, men fremstillingen er tematisk ved at data fra alle tre om samme tema behandles under ett.

Undersøkelsen viser at de inntatte i LVM-institusjoner har store vansker på boligmarkedet. Mindre enn halvparten har egen bolig, og andelen synker fra inntak til utskrivning ved at flere som har bolig mister denne i løpet av oppholdet. Dessuten er enda flere bostedsløse på oppfølgingstidspunktet. Gruppen uten egen bolig havner ofte på herberger eller som uteliggere. Selv om det skulle finnes ledige boliger i kommunen stiller de sist i køen – både fordi det ikke finnes boliger øremerket for denne gruppen, og fordi boliglagene er forbeholdne med å ta dem inn som leietagere – og denne utviklingen har forsterket seg i løpet av 1990-tallet. Fra institusjonene gjøres det også lite, ofte begrunnet i at vedkommende får tilbud om opphold i familiehjem eller behandlingshjem som avslås, og institusjonen derfor ikke ser det som sin oppgave å skaffe dem bolig når de avslår videre behandling. Også på andre områder stiller de utskrevne svakt – de er ofte uten arbeid og lever på sosialstønad, de fortsetter ofte i sitt misbruk og den bedrede, fysiske helsetilstand som de hadde pga oppholdet blir raskt forverret.

Rapporten gir en grei beskrivelse av undersøkelsen og dens resultater. Den er en rent empirisk redegjørelse, som i liten grad drøfter mulige forklaringer eller konsekvenser av hjemløsheten – men i en pilotundersøkelse kan man vel heller ikke forvente dette.

M-22: Förekomst och växlingar mellan olika faser i missbrukares liv – En analys av vård och återfall med statistiska durations- och transitionsmodeller (Ö 2000-3021)

Søker: Professor Ove Frank, Statistiska institutionen, Stockholms universitet

Medssøker: Fil kand Jonas Larsson, samme sted

Prosjektperiode: 1. januar 2000 – 31. desember 2002: 3 år

Bevilget beløp: 1 100 000 kroner

Status: Bevilgningsperioden avsluttet, men rapportering mangler

Publikasjoner: Ingen

Prosjektet er et doktorgradsarbeid som av ulike grunner er blitt forsinket. Det tar sikte på å undersøke hvordan statistiske durasjons- og transisjonsmodeller kan benyttes til å beskrive og forklare ulike faser i misbrukeres liv. Varigheten og vekslingene i livsperioder skal kartlegges for ulike klientgrupper med sikte på å skaffe et statistisk underlag for å bedømme hvordan ulike typer av misbruk vanligvis utvikler seg og hvordan man ved forskjellige behandlings-tiltak og andre kontrolltiltak kan påvirke forløpet, derunder tvangsvården og dens klient-grupper. Undersøkelsen vil bygge på SiS' forskningsregister samt oppfølgingsstudier fra et EU-prosjekt om forebygging av tilbakefall.

M-23: Bete sig normalt. En studie av familjehemsvård för vuxna missbrukare (V 2000-3013)

Søker: Docent Göran Johansson, Ersta Sköndal högskola

Prosjektperiode: 1. januar 2000 -31. desember 2001: 2 år

Bevilget beløp: 1 172 000 kroner

Status: Avsluttet

Publikasjoner:

G. Johansson: Bete sig normalt. Ett perspektiv på den vuxna familjehemsvården. Forskningsrapport nr 3-2002. Statens institutionsstyrelse. 170 s.

Utgangspunktet for undersøkelsen er forfatterens konklusjoner i en rapport fra et tidligere SiS-finansiert prosjekt ("Tvång och tillit" – se ovenfor) hvor han hevder at opphold i en LVM-institusjon kan ses som en "rites de passage" hvor det prekære er integreringsfasen hvor vedkommende skal integreres i et nytt miljø. Ett slikt miljø er familien, og den problemstilling han reiser er hvorvidt plassering i et privat hjem som familiemedlem (medleverskap) kan være et slikt alternativ – en ordning som har relativt lange tradisjoner i relasjon til fosterhjem for barn og unge og ved privat forpleining av sinnssyke. For voksne, oftest kriminelle og misbrukere, har dette (HVB: hem för vård och boende) eksistert i Sverige i vel 30 år.

Mot denne bakgrunn består undersøkelsen i en sosialantropologisk beskrivelse og analyse av familievårdshjem for voksne misbrukere. Materialet er dels innhentet gjennom konsulentene eller sosialsekretærene som har ansvar for oppfølgingen av familiehjemmene og dels fra intervjuer med medlemmer av vertskapsfamiliene uten at dette er nærmere spesifisert.

Forfatteren hevder at familievården kan representere en ikke-profesjonell motvekt mot den profesjonaliserte, bevisste og rasjonelle vården ved at rituelle, informelle påvirkninger gis innpass. Men han understreker at vertsfamilien ikke kan stå alene – den trenger støtte fra

myndigheter og fra omgivelsene til oppgaver som å skaffe medleverne muligheter for utdanning, arbeide og ikke minst en vennekreis.

Også i denne – som i den tidligere rapporten – knytter forfatteren sine empiriske data opp mot sosialantropologisk teori, hvor de rituelle aspekter tillegges stor vekt, selv om presentasjonen av det empiriske materiale er det sentrale. Selv om han kanskje ikke fullt ut makter å klargjøre det fruktbare i sine teoretiske overveielser for en leser som ikke er kjent med de sosialantropologiske teorier han benytter, er hans fremstilling interessant og tankevekkende.

M-24: Vem får vilken missbruksvård? En vinjettstudie av behovsbedömningar, val av vårdform och LVM-handläggning inom socialtjänsten (2000-0019)

Søker: Fil dr Jan Blomqvist, Socialtjänsteförvaltningen, FoU-enheten, Stockholm

Prosjektperiode: 1. juli 2001- 30. juni 2003 (31. desember 2003): 2 år

Bevilget beløp: 500 000 kroner

Status: Prosjektet pågår idet bevillingsperioden er forlenget med et halvt år pga utsatt start av prosjektet.

Publikasjoner: Ingen

Ifølge søknaden går undersøkelsen ut på å la sosialarbeidere på grunnlag av beskrivelser av fiktive klientbeskrivelser ta stilling til hvilke tiltak de vil anbefale overfor vedkommende misbruker. De tiltak det vil være tale om er om bistand skal eller ikke skal gis, hvilke tiltak (behandlingshjem, åpen vård eller samtale) og endelig beslutning om å søke LVM med relevans for de ulike grupper av sosialarbeidere i kommuneadministrasjonen som skal delta i undersøkelsen.

M-25: Rymningar och avvikningar inom LVM-vården – orsaker, karaktär och omfattning (2001/0011)

Søker: Fil dr Bengt Svensson, Hälsa och samhälle, Malmö högskola

Prosjektperiode: 1. januar 2002 -31. desember 2004: 3 år

Bevilget beløp: 350 000 kroner

Status: Prosjektet pågår

Publikasjoner: Ingen

Ifølge prosjektsøknaden er formålet med undersøkelsen å kartlegge omfang, karakter og årsaker når det gjelder rømninger fra låst avdeling på fire LVM-institusjoner, og hvordan personalet ser på dette. Undersøkelsen vil ta sikte på å forsøke å utvikle en teori om rømningenes funksjon for klientene, og eventuelle forskjeller mellom menn og kvinner.

M-26: Effektiv ettervård i SiS södra region (ESS-projektet). En randomiserad studie av casemanagementstyrd ettervård av LVM-klienter (2001/0005)

Søker: Professor Mats Berglund, Avdelningen för klinisk alkoholforskning, Universitetssjukhuset MAS, Lunds universitet

Prosjektperiode: 1. januar 2002 – 31. desember 2004: 3 år

Bevilget beløp: 500 000 kroner

Status: Prosjektet pågår

Publikasjoner: Ingen

Av søknaden fremgår at formålet med prosjektet er å søke å effektivisere ettervården og fullføre de behandlingsintensjoner som ble satt i gang under LVM-oppholdet, noe som i praksis skal skje gjennom en særskilt samordner av ettervården. Undersøkelsen tar sikte på å studere effektene av å introdusere en slik ordning med hensyn til misbruk, opplevd tvang, psykisk helse og sosiale funksjoner, sammenhengen mellom utnyttelse av vården og behandlingsresultatet, samt forandringer i livskvalitet. Undersøkelsen skal omfatte en 12 måneders periode etter utskrivningen fra LVM, og sammenlikne to tilfeldig utvalgte grupper av utskrevne.